

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

TÜRKİYE'DE GAZETECİ ELİTLERİN DÖNÜŞÜMÜ

RECEP KUTLUAY KESKİN

GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

AĞUSTOS 2018

TÜRKİYE'DE GAZETECİ ELİTLERİN DÖNÜŞÜMÜ

Recep Kutluay KESKİN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS 2018

Recep Kutluay KESKİN tarafından hazırlanan “Türkiye’de Gazeteci Elitlerin Dönüşümü” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Gazetecilik Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Nilgün GÜRKAN PAZARCI

Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan : Prof. Dr. Cem YAŞIN

Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Doç. Dr. Osman Murat GÜVENİR

İletişim Tasarımı Anabilim Dalı, Başkent Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 31/08/2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Saliha AĞAÇ

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Recep Kutluay KESKİN

31.08.2018

TÜRKİYE'DE GAZETECİ ELİTLERİN DÖNÜŞÜMÜ
(Yüksek Lisans Tezi)

Recep Kutluay KESKİN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2018

ÖZET

Siyasi elitlerin sahip oldukları toplumsal konumlarının ve iktidarlarının meşruiyetinin kaynağı, demokratik yaşama geçiş ile birlikte halkın seçimlerine dayalı bir hale gelmiştir. Liberal demokrasilerde, gazeteciler halk adına denetim yapan kişiler olarak anlaşılmakta ve basın ve bilgi edinme özgürlüğü demokrasinin vazgeçilmez unsuru olarak görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de iktidar elitlerinin, gazetecilerin içerisinde hareket ettikleri alanları ne ölçüde ve nasıl düzenledikleri, gazetecilerin perspektifleri kullanılarak anlaşılmasına çalışılmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde toplumdaki güç ilişkilerini anlamaya yönelik geliştirilen elit teorileri, tarihsel gelişim çizgisi içerisinde ele alınmış ve toplumsal bir realite olarak elitlerin farklı anlayışlarına, elit kimliklere, modern devlet içerisindeki konumuna yer verilmiştir. Ayrıca modern devletin vazgeçilmez unsuru olarak demokratik sistemler içerisinde gazeteciliğin önemine dikkat çekilmiştir. Çalışmanın araştırma bölümünde elit medya kuruluşlarında faaliyet gösteren ve haber içeriklerinin üretilmesinden sorumlu kişilerin, mesleklerini icra ederken yaşadıkları, elitlerin yapıları, tutumları ve kontrolleri ile bağıntılı sorunlar açıklanmaya çalışılmaktadır. Araştırma sonuçları, gazetecilik kimliğinin üzerindeki deformasyonda elitlerin etkisinin yoğunluğunu ve medya, ekonomi ve siyasi elitlerin birlikteliğinin gazetecilik faaliyetinin sınırlarını daralttığını göstermektedir.

Bilim Kodu : 2.045
Anahtar Kelimeler : Elit, Gazetecilik, Medya Elitleri
Sayfa Adedi : 119
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nilgün Gürkan Pazarcı

CONVERSION OF TURKISH JOURNALISTIC ELITES
(M. Sc. Thesis)

Recep Kutluay KESKİN

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

August 2018

ABSTRACT

The source of social positions and the legitimacy of political elites has been based upon the elections of the public by the transition to the democratic way of living. Journalists are considered as the people who conduct the inspection on behalf of the public, besides the freedom of press and information are seen as an indispensable element of democracy among the liberal democracies. In this study, the political elites in Turkey are taken into evaluation in terms of what extent and how they organize the space of journalists move while using the same perspective that journalist use. In the theoretical framework of the study, the elite theories which are developed to understand the power relations among the society, are handled in a historical-developmental order, and the different conception of the elites as a social reality as well as their elite identities and positions in the modern state are mentioned. Nevertheless, as an indispensable element of the modern state phenomenon, it is paid attention to the importance of journalism in democratic systems. The problems connected to the structure, approach and supervision of the elites, which occur during the execution of the profession of people who are responsible for the production of news contents in the elite media organizations, are addressed in the research section of the study. The result of the research shows that the dependence of the influence of the elites on deformation over the identity of journalism, and the collocation of the media, the economy, and the political elites are narrowed the journalistic activity.

Science Code : 2.045
Key Words : Elite, Journalism, Media Elites
Page Number : 119
Supervisor : Prof. Dr. Nilgün Gürkan Pazarıcı

TEŐEKKÖR

Anlayışı ve yol göstericiliği için değerli hocam Prof. Dr. Nilgün Gürkan Pazarcı'ya, sakinliği ve çözüm nerileri için sevgili dostum Ünal am'a, yardımları ve yorumları için Mehmet Karanfiloğlu ve Eralp Kuru'ya ve son olarak destekleri ve ilgileri için aileme karşı duyduğum minnetin altını çizmek istiyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Elit/Seçkin Kuramlarına Genel Bakış	7
1.1.1. Kavramın Ortaya Çıkış Sürecindeki Etmenler	8
1.2. Klasik Elit Teorileri	12
1.2.1. Vilfredo Pareto ve Yönetici Eliti	14
1.2.2. Geatano Mosca ve Yönetici Sınıfı.....	17
1.2.3. Michels ve Oligarşinin Demir Yasası	19
1.3. Max Weber ve Elit Teorisi.....	20
1.4. Modern Elit Teorileri	23
1.4.1. Robert Dahl Özelinde Çoğulculuk ve Elit Perspektifi	23
1.4.1.1. Siyasetin çoğulcu anlayışı	23
1.4.1.2. Sentez olarak “çoğulcu elitler”	24
1.4.2. Neo-Marksist Düşünürlerin Eliti Anlayış Biçimleri.....	27
1.4.3. Demokrasi ve Elit Perspektifi.....	35
1.5. Elit Tipolojileri.....	40

Sayfa

1.5.1. Elit Bir Kesim Olarak Entelektüeller	41
1.5.1.1. Kavramın doğuşu	42
1.5.1.2. Entelektüelden kamusal entelektüele	43
1.5.2. Dördüncü Güç: Medya Elitleri	49
1.5.3. Yeni Dünya Düzeni: Ekonomi Elitleri	52
1.5.4. Siyasi Elitler ve Siyasal Elit Tipolojileri	53
1.6. Modernite ve Modernleşme	56
1.6.1. Modernliğin Siyasal Yapısı: Modern Ulus Devlet	61
1.6.2. Modernleşme Sürecinde Kontrol Erki Olarak Elit	64
1.6.3. Türkiye'nin Geçirdiği Modernleşme Süreci ve Bu Süreçte Entelektüellerin ve Gazetecilerin Rolü	66
1.7. Gazetecilik ve Demokrasi İlişkisi	68

2. BÖLÜM**ARAŞTIRMA SÜRECİ**

2.1. Araştırmanın Amacı	77
2.2. Araştırmanın Problemi	78
2.3. Yöntem	79
2.3.1. Araştırmanın Deseni	79
2.3.2. Araştırmanın Örnekleme ve Sınırlılıkları	81
2.3.3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması	83
2.3.4. Verilerin Analizi	83
2.3.5. Geçerlik ve Güvenirlik	83
2.4. Araştırma Bulguları	84
2.4.1. Elitin Muhafaza Ettiği Gazetecilik Mesleği	84
2.4.1.1. Kutuplaşan elitler kutuplaşan medya gazetecilikten basın sözcülüğüne	90

Sayfa

2.4.1.2. Medya kurumlarının oligarşisi ve “editorial bağımsızlık miti”	93
2.4.1.3. Gazetecilik mesleği ve oto-sansür uygulamaları	96
2.4.1.4. Daralan haber odaları, hızlanan haber akışı ve özgün içeriğin yok oluşu.....	99
2.4.1.5. Entelektüel kimliğin önemsizleşmesi	101
2.4.1.6. Kurumsal ve yasal haklarından mahrum bırakılan gazeteciler	103
TARTIŞMA VE SONUÇ	107
KAYNAKLAR	109
ÖZGEÇMİŞ	119

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 1.1. Max weber'in düşüncesinde otorite biçimleri	22
Çizelge 1.2. Anthony giddens'in elit oluşum tipolojisi	33
Çizelge 1.3. Anthony giddens'in toplumsal güç karakterleri	34
Çizelge 1.4. Anthony Giddens'in Oluşum ve Güç Karakterine Göre Elit/Sınıf Yapıları....	35
Çizelge 1.5. Klasik ve demokratik elit teorisyenlerinin farklı algıları.....	39
Çizelge 1.6. Vilfredo pareto'nun ekonomi eliti algısı.....	53
Çizelge 1.7. Higley ve lengyel'in bütünleşik ve dağınık siyasal elit tipolojisi.....	55
Çizelge 1.8. Ruostetsaari'nin siyasal elit tipolojisi.....	55
Çizelge 1.9. Hoffmann-lange'nin siyasal elit tipolojisi	56
Çizelge 1.10. Katılımcıların demografik bilgileri.....	82
Çizelge 1.11. Türkiye Medya Sahipleri Ağı	87

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Robert Dahl'ın Poliarşi Modeli	25
Şekil 1.2. C.Wright Mills'in Elit Piramidi.....	32
Şekil 2.1. Türk Toplumunun Elit Piramidi	78
Şekil 2.2. Media ownership monitor en çok okunan gazete ve sahiplikleri	86
Şekil 2.3. Gazetecilerin oto-sansüre yaklaşımları.....	97
Şekil 2.4. Katılımcıların gazetecilerin entelektüel kimliklerine bakış açıları.....	103

GİRİŞ

İletişim teknolojilerinin gelişimiyle dünyanın giderek küçülmesi, haber alma alışkanlıklarını değiştirmiş, aylarca süren haber alma pratikleri yerini anlık uyarılara bırakmıştır. Toplumsal açıdan faydaları ve zararları beraberinde getiren bir süreç olarak bireylerin haber üreticisi konumuna taşınması, genel kanının aksine gazetecilik mesleğini önemsizleştirmemiştir. Gazeteciliğin mesleki ilkeleri ve gazetecilerin sorumlu tutulabilmesi, doğru habere ulaşmada etkili mekanizmalar olarak her geçen gün önem kazanmaktadır. Sayısız çevrimiçi platformda Mark Twain'e ait gösterilen "Doğru ayakkabılarını giyininceye kadar, yalan dünyanın yarısını dolaşabilir" sözünün gerçekte Mark Twain'e ait olduğu yönünde bir kaynak bulunmaması, sözün doğruluğunu ironik bir biçimde ortaya koymaktadır.¹ Gazetecilerin enformasyonun akışını sağlayan kapı bekçileri konumunu yitirmesi ve bu akışın sosyal medyanın dinamikleri tarafından belirlenmesi tartışılabilir bile bu durum, gazetecilik mesleğine olan ihtiyacı azaltmamış aksine doğru habere ulaşmada mesleki ilkelere bağlı gazetecilere duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Bu artış beraberinde gazetecilerin niteliğinin deformasyonuna yol açan problemlerin önemini de arttırmaktadır.

Gazetecilerin nitelikleri, gazetecilerin içinde hareket ettikleri sosyal ve siyasi yapılarla doğrudan ilişkili haldedir. Gazetecilik faaliyetinin tanımlanmasında kullanılan başat öğeler konu edildiğinde, siyasi belirleyiciler, ekonomik kaçınılmazlık, kurumların bürokratik yapıları, prosedür ve yasal süreçlerin etkileri ve gazetecilik gelenekleri gibi mesleğin doğasını ilgilendiren çok geniş alana yayılmış akademik tartışmalar ve kuramlar karşımıza çıkmaktadır. Bahsedilen bu etkilerin toplumsal tecrübeleri farklılaşan toplumlarda farklı düzeylerde gerçekleştiği görülebilmektedir.

Bu çalışmada gazeteciler, elit teorilerinin sağladığı perspektif kullanılarak toplumsal düzlemde konumlandırılmaktadır. Elit teorilerinde, bütünleşik iktidar seçkinleri fikrini savunan kesimler tarafından medya elitleri, iktidar elitlerinin bir alt kategorisine ait statü elitleri olarak görülmekte (Mills, 2017) buna karşılık çoğulcu elit teorilerinde medya elitleri siyasal alan ve toplum üzerinde önemli bir etkiye sahip yönetici elitler olarak

¹ Birbirleriyle çok yakın anlamları ve farklı hitap tarzlarıyla, 1710 yılında Jonathan Swift'in, 1855'te Charles Haddon Spurgeon'un sözleriyle çok yakın benzerlikleri bulunmakla birlikte Mark Twain üzerinde herhangi orijinal bir atıf bulunmamaktadır. Daha ayrıntılı bir şekilde; <https://quoteinvestigator.com>

görülmektedir (Dahl R. A., 1958). Elit teorilerinin toplumları açıklama çabasında çoğulculaşmaya ve bütünleşmeye dair tartışma ortamı, konuya Türkiye özelinde gazetecilik mesleğine ve onun toplumsal rolüne bakıldığında kuramsal açıdan açıklayıcı bir zemin sağladığı görülebilmektedir.

Elit teorilerinin ileri sürdüğü fikirlerin doğrultusunda, ulusal düzlemde, elitlerin ve kitleler veya gruplar arasındaki ilişkilerin kalıpları, siyasi pratiklerin ve rejimlerin pratikleriyle doğrudan ilişkili olarak görülmektedir. Farklı kalıplar farklı elit davranışlarıyla sonuçlanmakta, bu kalıplar görece iyicil ya da yırtıcı, görece ihtiyatlı ya da hercai ve görece işbirlikçi ya da çatışmacı olabilmektedir. Bir ülkenin değişen ekonomisi, sınıf yapısı, etnik ve dini görünümü, uluslararası konumu ve daha fazlası değişse de elit ilişki kalıpları ve bu kalıplardan kaynaklı siyasi düzlem büyük bir olayla karşılaşır bir değişimi tetiklemedikçe aynı kalmaktadır (Higley, 2018, s. 156). Osmanlı'dan Cumhuriyete geçişte çok sayıda önemli dönüşüm yaşansa da modernleşmenin katalizörü işlevini üstlenen gazetecilerin, yönetici elitlerle arasındaki ilişki kalıpları değişmemiş, resmi ideolojiye paralel bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Gazetecilerin modern toplum inşasındaki merkezi konumu, bürokratik ve askeri elitlerle aynı hedeflere sahip, toplumu dönüştürme misyonu taşıyan elitler haline getirmiştir (Gürkan Pazarıcı, 2005, s. 151).

1931 yılında yürürlüğe sokulan ve gözle görülür gerilimlerin varlığı tartışılan 1938 yılında tekrar düzenlenen Matbuat Kanunu'nu, hükümetin gazeteler ve gazeteciler üzerinde büyük bir kontrol sağlamasına vesile olmuştur. Aynı zamanda 1936 yılında Ceza Kanunu'na eklenen basınla ilgili maddeler² eleştirel ortamın yaratılmasının önüne geçmiştir Geçersiz kaynak belirtildi.. Daha sonraları İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla denge politikası yürüten hükümet, ilan edilen sıkıyönetimle birlikte basın üzerinde mutlak hâkimiyetini de ilan etmiştir. Bu dönemde üretilen içerikler siyasi elitlerin görüşleri doğrultusunda şekillenmiş, muhalif seslerin var olabilmesi için gerekli siyasal ve sosyal ihtiyaçların önü kesilmiştir.

Demokrasi cephesinin İkinci Dünya Savaşı'nı kazanması, Türkiye için hedeflenen gelişim çizgisinin daha belirgin hale gelmesiyle sonuçlanmıştır. Faşizmin mağlubiyeti sonrasında dünyanın sosyalizm ve demokrasi yönetim biçimleriyle iki kutuplu bir yapıya

² Eklenen 3 madde içinde 142. Madde faşizmin giderek yükseldiği İtalya'nın Ceza Yasasından alınmıştır.

bürünmesi ve Türkiye'nin Batı bloğuna yakınlaşması hem basının hem iktidar elitlerinin ortak hedefi haline gelmiştir. Bu kayış beraberinde çok partili hayata geçiş sürecini hızlandırmış, tek parti baskılarından kurtulmak isteyen basın muhalif seslerle paralel bir şekilde tutum takınmıştır (Gürkan, 1998). Pareto iktidarı kaybeden elitlerin, güç uygulamada isteksiz davranacağını ve değişen elitlerin sahip olduğu uyuşma tortusunun zamanla yerini korunma tortusuna bırakacağını savunmaktadır (Pareto, 2015). Bu geçiş sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi, hem batıya karşı Türkiye'nin demokratik imajı düşünülerek hem de basından destek almak amacıyla basın üzerindeki baskıları hafifletmiştir. Bunun bir sonucu olarak 1946 yılında çok partili hayata geçildiğinde gazetelerin memleket politikasına dokunacak yayınlardan dolayı kapatılmasına olanak veren madde kaldırılmıştır.

Demokrat Parti ve basın arasındaki ortak tutumlar, Demokrat Parti'nin "basın özgürlüğünün teminatı" şeklindeki seçim vaadiyle daha sıkı hale gelmiştir. 1950 yılında yapılan seçimleri Demokrat Parti kazanmış ve yeni gelen yasalarla basın özgürlüğü sağlanmasında ilk adımlar atılmıştır. Lakin iktidara geldikten sonra korumacı bir yapıya bürünen muhalefetin, basın özgürlüğünü kendi ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmesi fazla vakit almamıştır (Topuz, 2003). 1954'ten sonra gazeteci elitler ve siyasi elitler arasındaki o güne kadar var olan ilişki kalıplarının, köklü değişimler geçirdiği görülebilmektedir. Ekonominin giderek zayıflamasına bağlı olarak iktidara getirilen eleştiriler ve Demokrat Parti'nin toplumdaki şiddet olaylarının sorumlusu olarak basını göstermesi, gazeteciler üzerinde tek parti döneminde bile görülmeyen baskıların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Demokrat Parti iktidarı kâğıdın ve reklamların tekelden piyasaya sürülmesi kararıyla basını kendi hegemonyasına almaya çalışmış, kendi yanlarında olan gazetelere büyük imkânlar vermelerine olanak tanımış, muhalif basını her açıdan baskılama çabasına girmiştir (Bulunmaz, 2012).

27 Mayıs 1960 darbesiyle, Demokrat Parti'ye yakınlığı ile bilinen gazeteler dâhil olmak üzere tüm gazeteler, yönetime el koyan askeri elitlerin yanında yer almış veya almak zorunda bırakılmıştır. Bu durum şaşırıcı değildir. Akademisyenler arasında genel kabul gören şekliyle, iç sorunlarda veya savaş zamanlarında medya kurumları genellikle askeri elitlere hizmet etmektedirler (Carruthers, 2000).

Bu dönemde gazetecilik faaliyetine en çok ihtiyaç duyulan devrik iktidarı ilgilendiren konular hakkında bir gazetecilik faaliyeti uygulanmaksızın haberler yapılmaya başlanmıştır. Darbe hükümetinin oluşturduğu basına görece özgürlük sağlayacak yasalarla, darbe dönemi gazetecilerin tutumlarının tutarlı olmadığı anlaşılmaktadır (Alan, 2015). 1961 Anayasa'sı gazetecilerin haklarını savunan bir yasa özelliği taşımakta ve ülkenin koşullarının baskıcı yönetimlere müsait olmaması sayesinde, o güne kadar konuşulamayan konular basında yer bulmaya başlamaktadır. Farklı görüşten gazeteler yayın hayatına girebilmesinin önünün açılmasıyla, düşünce ve yoruma dayalı haberler geniş kitlelere hitap etmeye başlamaktadır. Bu zemin üzerinde gazetecilerinde entelektüel seviyelerinde bir artış görülmüş ve sağlam bir meslek olma yolunda ilk adımlar atılmıştır (Topuz, 2003, s. 238-239).

Türkiye'nin 1971 öncesi yaşadığı sosyal ve ekonomik düzensizlikler sonucu askeri elitler 12 Mart 1971 tarihinde Muhtıra yayınlamış ve takip eden süreçte sıkıyönetimle beraber gazeteler ve basın özgürlüğü tekrar kısıtlanmıştır. Askeri elitler tarafından onaylanan hükümet, 1961 Anayasası'nın basını ilgilendiren maddelerinde köklü değişikliklere gitmiş ve çoğulcu basının üzerine kurulduğu zemin ortadan kaldırılmıştır. Bu tarihten itibaren gazetecilere yönelik suikastlar ve saldırılar ciddi bir biçimde artış göstermiştir. Bu güvensizlik ortamı, askeri elitlerin müdahalesinin gelişinin habercisi niteliğinde görülmüştür. Sonuç olarak 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen darbe ile askeri elitler, tekrar iktidar eliti statüsüne yükselmiştir (Topuz, 2003). Gazeteler darbe dönemlerinde mutlak iktidarı destekleyen bir tutum almıştır. Bu gazeteci elitler ve iktidar elitlerinin arasındaki ilişki kalıplarının konu askeri elitler olduğunda değişmediğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

1980 sonrası basının üzerinde başka bir elit kesimin etkisinin hissedildiği görülmektedir. Serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte yaygınlaşan tüketim kültürü sosyal hayatı derinden etkilemiştir. Basın teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmelere ayak uydurmaya çalışan gazeteci-patronlar basın dışı sermayeye ihtiyaç duymuş, gerekli siyasal desteği alan ekonomi elitleri de bu durumdan olabildiğince yoğun bir şekilde faydalanmışlardır. Sonuç olarak gazete sahiplik yapıları köklü bir değişiklik içerisine girmiş, Babıali Devri'nin yerini İkitelli plazalarına, gazeteci-patronların yerlerini iş adamlarına bıraktığı bir süreç başlamıştır (Bali, 2015) . Kapitalizmin bir getirisi olarak daha fazla kazanç için yarışan iş adamlarının gazeteleri ve gelişen teknolojiyle artık medya

kimliğine bürünen yapıları kendi amaçları doğrultusunda işleyen bir araç olarak görmeye başlaması, basının amacının dışında hareket eden bir yapıya bürünmesine sebebiyet vermiştir. Elit teorilerinde elitlerin kişisel faaliyetlerinin ve kazançlarının tüm toplumu etkileyen olaylara yön vermesi durumu burada net bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, iş dünyası ve siyaset elitleri arasındaki ilişkilerin sınırları içerisinde hareket eden, toplumsal sorumluluklarından uzaklaşan bir medya yapısına geçiş görülmektedir (Taşdemir, 2005).

Gazetecileri doğrudan etkileyen bu süreçlere geriye dönüp bakıldığında birbirlerini etkileyen gelişmeleri görmek, yaşanan şimdiki zamandan görece daha kolay olduğu savunulabilmektedir. Gazetecilerin niteliklerini etkileyen değişimlerin, her şeyin çok hızlı bir şekilde değiştiği günümüz akışkan toplumunda saptamak ve geleceği hakkında fikir sahibi olabilmek için bu değişimi yaşayan ve gazetecilik mesleğini icra eden kişilerin fikirleri büyük önem arz etmektedir.

Elit teorileri, toplumdaki güç ilişkilerinin analizinde geniş bir bakış açısı sunmaktadır. Bu çalışmada demokrasiye, siyasete ve medyaya elit teorilerinin penceresinden bakılmaktadır. Raymond Aron, elitlerin bütünleşik ve dağınık yapılarını totaliter ve demokratik sistemler arasındaki farklarla açıklarken, toplumdaki elitlerin hepsinin birleşik oluşu demokrasinin sonu anlamına gelirken, hepsinin dağınık oluşu da devletin sonu anlamına geldiğinden bahsetmektedir (Akt. Genieys, 2017). Huzurlu bir toplum için gerekli olanın, elit ilişkileri açısından bir denge kurmak olduğu ve bu dengenin sağlanmasında halk için denetim yapan gazetecilerin büyük bir öneme sahip olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca demokratik elit kuramları, demokrasinin var olabilmesi için hesap verilebilirliğe büyük bir önem atfederler. Bu hesap verilebilirlik seçim veya referandum gibi mekanizmaların yanı sıra basın ve bilgi edinme özgürlüğü ile de sağlanmaktadır.

Bu tez çalışmasında gazetecilerin niteliklerini olumlu veya olumsuz etkileyen unsurların neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Elit teorileri çerçevesinde günümüz gazetecilerinin hangi sosyal konumda var olabildiği bu unsurlar üzerinden görülmekte ve bu unsurlar yapılan literatür taraması ve araştırma ile tartışılmaktadır.

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Elit/Seçkin Kuramlarına Genel Bakış

Tarihsel açıdan bakıldığında her toplumda bulunan siyasi ilişkileri anlamak ve şekillendirmek açısından; o topluma özgü veya evrensel, bireylerle veya kitlelerle alakalı çok sayıda kuram ve teori ortaya konmuş ve tartışılmıştır. Kavram olarak elit de 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren bu tartışmaların odağına taşınmıştır. Dilimize Fransızcadan geçen “elit” terimi, Fransızcadaki kullanımıyla *élite*, seçkin/seçilmiş anlamına gelmektedir. Seçkin/Elit sözcüğü TDK tarafından “*benzerleri arasında niteliklerinin yüksekliğiyle göze çarpan, üstün, mümtaz, güzide, mutena ve bir toplumda gücü ve saygınlığı olan kişi veya grup*” veya “*bir toplumda saygın ve etkin mevkilerde bulunan ve toplumun eğitim, ekonomi, siyaset, askeriye, din, sanat vb. alanlarıyla ilgili etkinliklerin denetimini elinde tutan kişi veya grup*” şeklinde tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr, 2006). Vifredo Pareto, eliti en genel anlamda kendi faaliyet dallarının en üstünde bulunan kişiler olarak tanımlamaktadır (Pareto, 2015). Cambridge Sözlüğü, Pareto’nun bu görüşüne paralel olarak eliti “*toplumda en zengin, en güçlü, en iyi eğitime sahip veya en iyi şekilde yetiştirilmiş gruplar*” olarak tanımlamaktadır (Cambridge-Dictionary, 2018). Harold Lasswell eliti “*elde edilecek ne varsa ondan en çok alanlar, toplumda mevcut değerlerden en fazlasını elde edenler*” şeklinde tanımlamaktadır (Laswell (2018)’den akt: Sesli & Demir, 2010, s. 4). Seymour Martin Lipset ise eliti “*iktisadi, idari, askeri, dini, kitle örgütleri, eğitim ve meslekler gibi en önemli sosyal yapıların zirvesinde bulunanlar*” olarak açıklamaktadır (Türküne, 2005, s. 383) Bu tanımlar kavramın doğası hakkında bilgi verse de sosyal bilimlerde ve akademik yazında kullanılma pratikleri açısından farklılık gösterdiği görülmektedir.

Sosyal bilimlerdeki çoğu kavram gibi elit kavramı da sınırları belirsiz, bireylere veya toplumlara göre niteliği açısından farklılık gösteren yarı saydam bir kavramdır. Elit kavramı; doğumuna sebebiyet veren düşünsel öğelerle, elitin üzerine kurulduğu bağlam ve var olan siyasal ilişkileri anlamlandırma çabalarının bir eleştirisi olarak ortaya çıkmasıyla beraber ele alınması kavramın niteliğinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

1.1.1. Kavramın Ortaya Çıkış Sürecindeki Etmenler

Elit sözcüğü ilk olarak 17. yüzyılda üstün kalitedeki malları tanımlamak için kullanılmaktaydı ve bu kullanım zamanla askeri birlikler veya soyluluk gibi toplumsal kümeler için de geçerli olmaya başlamıştır. Avrupa’da bu terimin yaygın olarak sosyal ve siyasal yazında ve bir kitleyi nitelemek için isim olarak kullanılması 19. yüzyıl sonlarında, İngiltere’de ve Amerika’da ise Vilfredo Pareto’nun yazıları sayesinde seçkin kuramların yayıldığı yıl olan 1930’da başlamaktadır (Bottomore, 1990, s. 8; Arslan, 2007, s. 2). Siyaset bilimi literatüründe elit kavramı Vilfredo Pareto ve Gaetano Mosca’nın çalışmaları sayesinde ortaya atılmış olsa da siyasal olanın üzerine yeni bir bakış açısı geliştirmek için kullanılan elit kavramının kökleri çok daha eskiye dayanmaktadır. Elit üzerine çalışma yapmış ilk dönem düşünürlerinin birleştiği ortak nokta *var olan tüm toplumların yöneten ve yönetilen şeklinde ikiye bölündüğü* görüşüdür. Bu görüş her ne kadar günümüz toplumlarında bir orta sınıf varlığıyla çeşitlendirmeye çalışılsa da yöneten ve yönetilen arasındaki ilişki, temelde ikili bir yapıda görünmektedir. Bu bakış açısının köklerini Platon’a kadar götürmek mümkündür (Kapani, 2004, s. 111). Azınlığın (Yöneten), çoğunluk (Yönetilen) üzerindeki etkisini ve kontrolünü Platon yazılarında açıkça yer vermiştir. “Saygınlığı az olan çoğunluğun istekleri ve arzuları, üstün olan azınlığın istekleri ve bilgelikleri tarafından kontrol edilir, bu özelliği bizim toplumumuzda da görmek mümkündür” (Plato, 1987, s. 143). Bu tanım Mosca’nın yöneten ve yönetilen sınıflar arasındaki ilişkiyi açıklarken kullandığı tanımla mükemmel bir paralellik gösterir. Mosca’ya göre ister en ilkel toplum ister en kompleks modern toplumlar olsun iki çeşit sınıf tüm toplumların ortak özelliğidir: Yöneten sınıf ve yönetilen sınıf.

Az sayıda üyesi bulunan yöneten sınıf, tüm siyasal işlevleri üstlenir ve getirilerinden faydalanmaktadır. Daha kalabalık olan yönetilen sınıf ise ilki tarafından kontrol edilmekte ve yönlendirilmektedir. Bu düşünce sadece toplumların bu şekilde ayrıldığı söylemi değil aynı zamanda bu şekilde ayrılmasının zorunluluk olduğu algısını içermektedir (Evans, 1995, s. 228).

Bu noktada elitizm kavramını açıklamak gerekmektedir. Toplumun azınlık tarafından yönetilmesi gerektiği fikri *elitizm* veya *elitist* teori olarak bilinen düşünce sistemine bağlıdır. Buradaki önemli fark elit teorisinin olanı incelemesi, elitist teorilerinde olması gereken hakkında yorum içermesidir (Daver, 1956, s. 522-523).

Bu düşünsel kökler Plato örneğinde sönmük dursa da Machiavelli'nin çalışmalarının ilk elit teorisyenleri tarafından benimsendiği çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Vilfredo Pareto, Geatano Mosca ve Robert Michels elit perspektifini oluşturan ilk kuramcılar olmakla birlikte, birçok akademisyen tarafından “Yeni Makyavelciler“ (Modern-Machevelians/ Neo-Machevelians) olarak isimlendirilmektedir. Ayrıca klasik elit kuramcılarının İtalyan olması ve görece aynı toplumsal tecrübelerle maruz kalmaları Machiavelli'nin fikirlerini benimsemelerinin üzerinde etkili olduğu söylenebilmektedir (Burnham, 1943; Belamy, 2016; Vergin, 2004; Aron, 2010).

Machiavelli'nin varisleri olarak anılan klasik elit teorisyenleri, Machiavelli'nin içgüdüsel olarak ortaya koyduğu fikirleri bilimsel bir metodoloji çerçevesinde Machiavelli'den yaklaşık 400 yıl sonra yeniden ele almışlardır (Burnham, 1943, s. 83). Machiavelli,*Prens* adlı eserinde, modern toplumlarda yönetici elit diyebileceğimiz yöneticinin özelliklerini sıralarken odağında; politik olanın etik olandan ayrılması bulunmaktadır (Machiavelli, 1994). Machiavelli'ye göre, siyasetin kendi etik kuralları bulunmakta ve Machiavelli, kilise öğretileri veya metafizik öğelere dayanan ahlak sisteminden bağımsız bir yapıda olmasının zorunluluğunu savunmuştur (Yeke, 2007, s. 74).

Bu ayrımın izlerini Pareto'da görmek mümkündür. Pareto, eliti açıklarken ona herhangi olumlu veya olumsuz bir anlam yüklemekten kaçınmıştır. Sosyolojik anlamda elit insani niteliklerden azade bir kavram olarak görülür. En ahlaklı veya en zeki olmak zorunluluğu olmadığı gibi bu durumun tam tersi de muhtemeldir. Elit nötr bir kavramdır ve klasik elit teorisinde elit ahlaksal açıdan incelenmemiştir (Arslan, 2007, s. 5).

Akademik yazında bu görüşe karşıt olarak, elitin sınıfın karşısında konumlanması veya onun yerini alacak şekilde kullanımının siyasal bir içerik barındırması durumunu ortaya çıkaracağı ve nötr bir kavram olamayacağı şeklinde eleştiriler de bulunmaktadır (Öztürk, 2012, s. 2). Bu eleştiriler, Machiavelli'ye yönelen eleştirilerden çok da uzak olmayan bir yapıda, yeni Makyavelcilerin özünde bulunan siyaseti olduğu gibi inceleme fikrinde ve taşıdıkları siyasal muhafazakârlıkta bulunmaktadır. Dönemin Avrupa'sında yükselen faşizmin, elit teorisinin klasik anlayışının ortaya koyduğu fikirleri kaynak göstermesi bu düşünürler üzerinde olumsuz bir yargı oluşmasında etkilidir ve akademik yazında konu hakkında çok sayıda tartışmaya rastlamak mümkündür.

Plato'nun siyaset biliminin temelindeki büyük rolü ve onun etkisi sayesinde siyaset ve felsefe iç içe olmuş (Kışlalı, 2008, s. 329) bu durum, politik olanın incelenmesinden ziyade politik olan hakkında düşünmeyi doğurmuştur. Machiavelli, bir düşünürden daha çok bir gözlemci rolü üstlenmiştir (Çam, 1981, s. 36-41). Machiavelli'nin bu düşüncesinin izini takip eden klasik elit teorisyenleri de çalışmalarını pozitivist bir bakış açısıyla ve kendilerine rehber olarak "deneyimi ve gözlemi" seçerek sürdürmüşlerdir (V.Femia, 2013, s. 134).

Sosyal bilimlerdeki çoğu kavram gibi elit kavramı, seçkin kavramını da oluşturan sadece belirli düşünsel öğelerin birikimi değil aynı zamanda bu düşünsel öğelerin eleştirisidir. Elit teorisinin ilk kuramcıları Pareto ve Mosca, Marx'ın toplumsal sınıflar ve sınıf çatışması yaklaşımını eleştirirken, bir alternatif olarak, elit kuramının temel düşünce sistemini neredeyse eş zamanlı ve birbirlerinden bağımsız şekilde sunmuştur (Duverger, 1998, s. 160). Marx'a göre üretim araçlarının sahipliğinin ortaya çıktığı dönem, aynı zamanda sınıfların olduğu dönemdir. Bu sahiplik ilkel toplumlarda kölelik ve sahiplikten kapital toplumlarda burjuvazi ve proletaryaya kadar ikili bir sınıf yapısı doğurmuş ve bu sınıflar sürekli çatışma halinde bulunmuşlardır. Marx, sınıfı bu çatışma üzerinden açıklamakta ve daha ayrıntılı bir tanım yapmamaktadır. Hatta Anthony Giddens, Marx'ın öldüğü sırada "Sınıfı Ne Oluşturur" başlıklı el yazmasının yarım kaldığını aktarmaktadır (Giddens, 2008, s. 345).

Öncelikle Marx'ın sınıf çatışmaları, elit kuramlarınca, elit çatışması olarak algılanmaktadır. Marx'ın ünlü açılış cümlesi "*şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşmaları tarihidir*" (Marx & Engels, 1976), Pareto tarafından "*Tarih aristokrasilerin mezarlığıdır*" (Bottomore, 1990, s. 45) sözüyle karşılanmaktadır. Pareto, devrimi elitlerin yer değiştirmesiyle açıklamaktadır. Yani devrim, eski elitlerin halkla beraber yeni elitlerle yer değiştirmesinden ibarettir. Bu sebeple 'sermaye' ile 'emeğin' arasındaki mücadelenin sonlanması, sınıf çatışmasını sonlandıramayacağı görüşüne sahipti diyebiliriz. Çünkü sosyalist toplumlarda bile yönetenler ve yönetilenler arasında hali hazırda var olan çatışmaların devam etmesi muhtemel görülmektedir (Hugges, 1985. s.70-74). Klasik elit teorisyenleri *sınıfları* sosyal birer aktör olarak görmemekte çünkü her sınıf bir elit tabaka içermektedir. Bu tabaka devrimle siyasal gücü ele geçirse bile yine yönetilen-yöneten ilişkisinde bulunacaklarından çatışma kaçınılmaz olacaktır (Arslan, 2007, s. 64-65).

Sermaye ve emeğin arasındaki mücadelenin göreceli olarak sonlandığı modern sosyalist toplumlar Pareto'nun bu görüşünü destekler niteliktedir. Marksist düşünce, üretim araçlarının sahiplik yapılarının kalktığı modern sosyalist toplumları sınıfsız bir toplum olarak nitelendirir. Lakin benzerlerine Batı'da da rastlanan bu toplumlarda yeni bir yönetici tipinin varlığından bahsetmek mümkündür. Bu yönetici tipi mülkiyet sahipliğinden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır (Duverger, 1975, s. 245). Mosca, yöneten ve yönetilen esasına dayalı bir ayırım konusunda Pareto ile hemfikirdir ve onlara göre bu ayrışma sınıfsal değildir (Bottomore, 1990, s. 10). Toplumsal egemenliğin temelinde üretim araçlarının sahipliğini etkili olacağını kabul ederler lakin, bu sadece başat bir belirleyici değildir. Bireysel üstünlükler, soy gibi faktörler de bu süreç içerisinde büyük bir öneme sahiptir (Marcoglou, 1980, s. 252).

Marksist bir düşünür olarak anılan Anthony Giddens, Marx'ın fikirlerinde siyasal alanın, ekonomik alanın boyunduruğunda olduğunu anlaşılabileceğini söylemekte ve Marx'ın ekonomi ve siyasi iktidarların bağıntılarına çok az ilgi duyduğunu eklemektedir. Giddens, hükmedenler ve hükmedilenler arasındaki oluşturulan bu ayırımın Marksist kuramda var olan ekonomi temelli bölünmenin yerine kullanılabileceği fikrinin, Marx'ın ekonomi ve siyaset arasındaki ilişkiyi belirginleştirmedeki başarısızlığı ve sistematik bir yapıda olmayışı sebebiyle mümkün olduğu görüşündedir. Ayrıca sosyalizmin sınıfsız olması düşüncesi ona göre başka bir problem doğurma olasılığını içermektedir. Sosyalist toplumlarda da üretim araçlarına sahip olacak kurumun egemen sınıf olacağı şeklindeki yorumun yapılmasının olanaklı oluşundan bahsetmektedir.

Ancak Giddens, *hâkim sınıf* kavramı ile *yönetici elit* kavramının sanki aynı güç odaklarını tanımlamak için kullanılmasının zaten var olan düşünsel düzlemde ki çatışmaları çok daha karmaşık hale getirdiğini söylemektedir. Buradaki “sanki” Marksist düşünürlerin elite yaklaşımı hiç şüphesiz yönetici elit ve hâkim sınıfın anlamsal düzeyde aynı kitleyi nitelendirmediği görüşünü açıklamaktadır (Giddens, 1999, s. 149-150). Bu karmaşıklık hakkında Pareto, Marx'ın terimlerinin üstü kapalı bir yapıda olduğunu ve onu okuyanların neden bahsettiğine dair farklı fikirler türetebileceğini söylemekte, bu durum onun kavramlarının anlaşılmasını zorlaştırdığı gibi onun fikirlerine yönelen eleştirileri var olması gerekenden çok daha geniş boyutlarda tartışılmaları yol açtığını düşünmektedir. Pareto'nun “*birileri yarasaların kuş olduklarını söylediklerinde onlar “hayır biz fareyiz” diye çığlık atacaktı. Birileri yarasaların fare olduklarını söylediğinde, onlar*

kuş olduklarını iddia edeceklerdi. Bir kimse Marx'ın ne tür yorumunu yaparsa yapsın başkaları onun alternatif yorumlarını sunabilir” cümlesi durumu özetler niteliktedir (Ritzer, 2011, s. 155).

Klasik elit anlayışının düşünsel yapısının karşıt olduğu bir diğer fikir akımı *pluralizmdir* (Evans, 1995, s. 229). Arslan, kökeni liberal düşüncede bulunan bu düşünce biçimi toplumun birçok elit grubu olduğunu ve bu elit gruplarının birbirlerinin gücünü sınırlandırdığı şeklinde açıklamaktadır. Arslan'a göre, bu görüş elitlerin çok sayıda güç merkezleri oluşturduğunu böylece bir toplumsal denge oluşturulması gerektiği savunur lakin elitler arasındaki gücün yoğunluğu birbirlerinden çok farklıdır. Klasik elit teorisinde karar verici konumundaki daha fazla güce sahip kişiler diğer elitler üzerinde ciddi bir etkiye sahiptir ve bu etki onların kontrolünü de beraberinde getirmektedir (Arslan, 2007, s. 28).

Bu bağlar ve karşıtlıklar elite yüklenen nitelikleri açıklamaya çalışırken sürekli karşımıza çıkacak ve inceleyeceğimiz konunun bağlamında ve spesifik düşünürler üzerinden göz önünde bulundurmaya daha açıklayıcı olacaktır. Elite yüklenen nitelikler, Klasik Elit Teorileri ve Modern Elit teorileri başlıkları altında incelenecektir. Günümüz modern toplumlarında siyasi anlayışların elit perspektifinden görünüşünün, gerek demokrasi kuramlarının yeniden yorumlanması gerek kanun üstünlüğünün global bir düzlemde kabulü gibi birçok etmenle klasik elit anlayışında bir değişme ve farklı yorumlama getirdiği çok açık bir şekilde görülebilmektedir.

1.2. Klasik Elit Teorileri

İlk dönem elit teorisyenlerinin elit üzerine fikirlerine geçmeden önce bu dönem düşünürlerinin eliti nitelendirdikleri ortak fikirlerden bahsetmek bir anlam çatısı oluşturmak açısından büyük öneme sahiptir. Bu kategorizasyon, düşünürlerinin hepsinin toplum ve siyasi güç arasındaki ilişkiyi aynı perspektiften izlediği gerçeğine dayanmaktadır (Martinelli, 2009, s. 28). Bu perspektifin minimum düzeyde farklılıkları olacağı gibi, genel bakış üzerinden değerlendirildiğinde, aynı kategoride incelenmeleri tüm akademik yazında ortak bir durumdur. Aynı zamanda Weber'in siyaset sosyolojisine bakışının elit teorileriyle uyumluluğu anlatılmaya çalışırken Weber, demokratik elit teorisinin düşünsel köklerinin bulunduğu düşünsel alanın kurucusu olarak sayılsa bile

klasik elit teorisyeni olarak ele alınmayacaktır. Weber'in devleti rasyonelleşmiş bir işyeri ve siyaseti güç için savışım olarak görüşü onun "Alman Machivelli" olarak isimlendirilmesine sebebiyet vermektedir. Weber'e göre, gerekli imkânları kullanmak konusunda politikacının meşruluğu Machivelli'deki "*amaç, bütün araçları meşrulaştırır*" görüşüne denk gelmemekte ve Weber'in siyasete bakışı Machivelli'den farklılaşmaktadır (Aron R. , 2017, s. 111).

Bu düşünürlerin amacı genel toplum kuramı oluşturmak değildir. Onun yerine var olan toplum bilimi perspektiflerini siyaseti ilgilendirdiği açıdan eleştirip alternatif bakış açısı sağlamaktır. Bu sebeptendir ki ilk dönem kuramları çoğu açıdan eksik olarak nitelenebilir. Yönetici sınıf veya elitin nasıl ve kimlerden oluştuğu sorusu hiç değinilmemiş bir konu olarak havada kalmaktadır (Kapani, 2004, s. 117; Bottomore, 1990, s. 31). Ayrıca siyaset olgusunun bağımsızlığı üzerine herhangi bir yorum yapılmaktan kaçınılmıştır (Vergin, 2004, s. 123).

Daha öncede bahsedildiği gibi elit kuramı demokrasi kuramlarına ve Marksist kurama karşıtlıklarıyla kendini tanımlamaktadır. Sosyalizm ve demokrasiye karşı geliştirilen elit kuramları eski toplumsal düzenin savunması ve demokrasi fikirlerinin yayılmasını engellemek amacı taşıyan kişiler olarak görülmüş ve çok yoğun biçimde eleştirilmiştir (Bottomore, 1990, s. 17 18). Yanısıra bu düşünürlerin fikirleri aslında siyaset bilimine yeni bir perspektif sağlamış ve ileride göreceğimiz gibi demokrasiye farklı bir bakış açısı getirilmesine olanak sağlamışlardır.

Klasik elit kuramları, Marksist düşüncede yer edinen egemenliğin kaynağının ekonomik yapılar üzerinden açıklamaya çalışan sınıf nosyonu yerine elitlerin üstün nitelikleri yüzünden egemenliği sağladığı görüşünü içeren bir seçkin nosyonunu benimsemektedir (Bottomore, 1990, s. 19).

Pareto ve Mosca'nın temelini attığı elit kuramının temel sorusu istinasız her toplumda nasıl oluyor da azınlık toplumun diğer kesimlerini ilgilendiren kararları alabiliyor ve bu yetkiyi nasıl kendi ellerinde tutabiliyor olduğudur. Machiavelli gibi onlarda bir gözlemci rolüyle bu soruya yanıt aramışlardır. Elde ettikleri bulgular sonucu elit yönetiminin kaçınılmaz ve değiştirilmez olduğu sonucuna varmışlardır (Vergin, 2004, s. 111; Marshall, 2007, s. 9). Bu şekliyle klasik elit teorisi çoğunluğun yönetiminin

olanaksızlığı yüzünden demokrasinin pratikte imkânsız olduğunu söylemişlerdir (Kapani, 2004, s. 118).

Klasik elit teorisyenlerinin siyaseti anlama biçimleri yine Makyavelci düşünce sisteminin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Onlar siyaseti güç için savaşım olarak anlamaktadırlar. Hatta Pareto bizzat Machevelli'nin siyaset tanımını kullandığını söylemektedir (Burnham, 1943, s. 165). İlk elit teorisyenin kim olduğuna dair akademik yazında çok sayıda tartışma, ya Mosca'yı ya Pareto'yu işaret etmektedir. Hem çalışmalarının yakın tarihleri hem içeriğin yoğun benzerliği yüzünden bu görüşlerin her ikisinin de yanlışlanamayacağı anlaşılmaktadır. Hatta Mosca Pareto'nun kendisine ait fikirleri kullandığını savunmuş ve iki düşünür arasında bu düşünsel benzerlikler intihal tartışmalarına dönüşmüştür (L.Zetterberg, 2015, s. 19).

1.2.1. Vilfredo Pareto ve Yönetici Eliti

Pareto hakkında ilk olarak söylenmesi gerekenin, kimya, biyoloji ve fizik gibi bilimlerin kullandıkları yöntemin sosyal bilimlere uygulanabileceği gibi bir pozitivist anlayışla hareket ettiği gerçeğidir (Aron R. , 2010, s. 123-126). Toplumsal açıdan insan davranışlarını açıklamaya çalışırken pozitivist bir bakış açısıyla mantıklı olmayan davranışları incelemektedir. Bu çalışmada Pareto'nun sosyoloji anlayışına yönetici elit bağlamını ilgilendirdiği kadarı ile değinilecektir.

Pareto eliti, öncelikle elit ve elit olmayan kesim üzerinden bir ayrımla açıklamaktadır. Pareto, bireylerin uğraşları ne olursa olsun bireysel yeterlilikleri üzerinden bir puanlama sistemiyle üst ve alt kesimi birbirinden ayırmaya çalışmaktadır. İşinde iyi olan -ki bu; kazanç veya saygı gibi ölçütlerle ele alınmaktadır- kişilere 1 den 10 a kadar olan ölçekte 10 puan alan herkesin bir sınıf oluşturduğunu savunmakta ve bu sınıflı *elit* olarak değerlendirmektedir. Hatta bireylerin yeterlilikleri ve servet dağılımı arasında bir grafik oluşturulduğunda ikisi arasında büyük benzerlikler olacağını ileri sürmektedir (Bottomore, 1990, s. 9; Kapani, 2004, s. 115). Yani işe önce toplumu elit ve elit olmayanlar olarak ikiye bölerek başlamaktadır. Siyasetin barındırdığı eşitsizlikler Pareto'ya göre bu açıdan çok doğaldır, çünkü uğraşları ne olursa olsun bireysel yeterlilikleriyle öne geçmeyi başaran kimselerle diğerleri arasında doğal bir eşitsizlik hâkimdir. Toplumsal denge açısından yukardaki bireylerin bu yeterliliklere sahip olması

gerektiğini savunur. Pareto elitlerin içinde de bir ayırıma gider, hükümet etme olarak *dolaylı* ve *dolaysız* etkiye sahip bireyleri yönetici seçkinler olarak niteler, geri kalan seçkinler ise yönetici olmayan seçkinlerdir (Duverger, 1998, s. 161; Bottomore, 1990, s. 14-17; Vergin, 2004, s. 113).

Pareto “Genel Sosyoloji Dersleri“ adlı eserinde (Traité de Sociologie Générale) bu kategorizasyonu açıklamaktadır (Akt.Duverger, 1998, s. 161):

“Böylece toplumlarda iki katman elde ettik:

- a) Alt katman, elit olmayan sınıf.
- b) Üst katman, elit sınıf ki bu da ikiye ayrılır:
 - i. Yönetici, siyasal elit,
 - ii. Yönetici ve siyasal olmayan elitler”

Pareto’nun bu tanımından elit olabilmek için üstün kişisel yetenek ve zekâya sahip olmanın belirleyici olduğu, lakin yönetici olmak için daha fazlasına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Yönetici ve yönetici olmayan elitleri iki değişken sayesinde ayırılırlar (Turhan 1991 s 32):

- a) Güç (kuvvet) kullanmada üstünlük,
- b) Yönetilen ve yönetenin fikir birliği (konsensüs).

Pareto’nun siyasal analizinde çok önemli bir yere sahip başka bir nokta, onun bu analizi yaparken psikolojik öğeleri siyaset analizine dâhil etmesi konusunda ortaya çıkmaktadır. Her birey gibi elitlerinde davranışlarını tetikleyen psikolojik etmenler bulunmaktadır. İnsan davranışlarını Mantıklı Eylem ve Mantıklı Olmayan Eylem şeklinde kategorize etmektedir. Mantıklı olmayan eylemlerin her bireyde gerçekleşebileceğini ve elitlerin bu durumdan azade olmadığını savunmaktadır. Tüm insan davranışlarının temeline ilişkin bu analiz elitlerin var olan ilişkilerini açıklamak ve elitlerin dönüşümü açısından Pareto’nun kuramının vazgeçilmezi olarak nitelenebilmektedir. Pareto’nun siyaseti güç için savaşım olarak algılaması ve güç için savaşan bireylerin siyasete akışkan bir yapı kazandırması doğrultusunda Pareto, toplumsal yapının temelindeki insan davranışlarını açıklamaya çalışmakta ve pozitivist bir yöntemle mantıklı olmayan davranışlarla mantıklı davranışlar arasında ayırımın önemine dikkat çekmektedir (Aron R. , 2010, s. 294 296).

Pareto, insan davranışlarını incelerken *türemeler* ve *tortular* olmak üzere iki kavram öne sürmektedir. İnsan davranışlarının görünürde nasıl olduğu ve her toplumda farklılık gösterdiği şeklindeki görüşü türemeler kavramıyla açıklamaktadır. Her davranışın temelindeki evrensel güdüleri ise altı tortu üzerinden açıklamaktadır. Bu altı tortu Pareto'nun *Seçkinlerin Düşüşü ve Yükselişi* eserinde kısaca şöyle gösterilmektedir (2015):

- a) **Uyuşma:** Macera yaratma ve maceraya başlama eğilimi
- b) **Korunma:** Güvenliği oluşturma ve sağlamlaştırma eğilimi
- c) **Anlamlılık:** Hissedilenleri çeşitli semboller aracılığıyla açıkça gösterme eğilimi
- d) **Sosyalleşme:** Diğer insanlarla ilişki kurma eğilimi
- e) **Bütünlük:** Kişinin kendisi için oluşturduğu iyi imajı sürdürmesi eğilimi
- f) **Seks:** Sosyal olayları erotik anlam kalıplarıyla değerlendirme eğilimi

Pareto, elitlerin güç için yarışmalarını incelerken bu içgüdülerin ilk ikisini kullanmaktadır. Uyuşma içgüdüleri insan bilincinin nesnelere ilişkisini ve iyi veya kötü düşünce biçimlerini içermektedir. Bu tortu yeniye olan ihtiyacı simgelemekte ve insanoğlunun bilimsel olarak ilerlemesini sağlamaktadır (Aron R. , 2010, s. 308). İkinci tortu olarak korunma tortusu, adından da anlaşılacağı gibi var olanın değişimine karşı olan bir tutumla ilgili düşünülmektedir. Bu iki tortu içeriği açısından birbirlerine karşıt konumda bulunmaktadır. Elit konusunda açıklık getirilmek istenilen nokta ise tam bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Pareto, Machiavelli'ye ödünç aldığı "Aslanlar" ve "Tilkiler" kavramlarını sahip oldukları tortularla açıklamaktadır. Pareto'ya göre, uyuşma tortusuna sahip siyasal elitler, tilkilerken korunma tortusu ağır basan kişiler aslanlar olmaktadır. Aynı ayırımı ekonomi elitleri üzerinde de yapar; uyuşma tortusuna sahip olana: Spekülatör, korunma tortusuna sahip olanı ise: Rantçı olarak isimlendirir (Pareto, s. 2231-38; L.Zetterberg, 2015, s. 13; Bottomore, 1990, s. 48; Benewick & Green, 2005).

Pareto'ya göre elit dönüşümü sadece bireylerin değişmesi demek değil, aynı zamanda, sahip olunan baskın tortunun da değişmesi anlamına gelmektedir. Yani, aslanlar ve tilkilerin birbirleriyle yer değiştirmesi sonucuna çıkmaktadır. Pareto, aynı zamanda sadece elitlerin; elitlerle yer değiştirmesini değil, toplumdaki üstün bireylerinde yönetici

elitlerle yer değiştirmesinde olanaklı görmektedir. Marksist kuramda sınıflararası geirimliliğin minimum düzeyde gerçekleşebileceği fikri hâkim olmaktadır. Ancak Pareto ve diğer klasik elit kuramcılarını üstün bireylerin yönetici elite dâhil olmalarının dha kolay gerçekleşeceğini savunmaktadır (Bottomore, 1990, s. 48-53). Pareto'ya göre, seçkin dolaşımı işlemediği takdirde elit kesimin tamamıyla değiştiği bir devrim kaçınılmaz olmaktadır. Bu dnşimde yaşanan aksaklıklar, yöneten sınıfta bozulan ögelerin sayısının artmasına, "elit olmayan" kesimde biriken üstün yetenekli kişilerin birikmelerine yol açmaktadır. Sonuç olarak toplumsal denge bozulmakta ve dengenin devrim yoluyla yeniden düzenlenmesi gerekmektedir (Duverger, 1975, s.241-242).

1.2.2. Geatano Mosca ve Yönetici Sınıfı

Mosca , "Siyaset Biliminin Temelleri" adlı eserinde tarihsel süreç içinde baştan sona farklı coğrafyalardaki toplumları incelemiş ve hepsinin ortak nosyonlarını kendi teorisi için kullanmıştır. Mosca'nın yönetici sınıfı tarihsel süreç içerisinde birçok form almış ve askerin üstünlüğünden bürokrasinin üstünlüğüne kadar uzanan sürede yöneten yapılarını incelemiştir (Mosca, 2005). Mosca'nın bu çalışması ona göre tarihteki tüm toplumların yöneten ve yönetilen şeklinde ayrışabileceğini ve ayrışması gerektiği fikrini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Mosca, eliti incelerken elit kelimesini kullanmamaktadır onun yerine "yönetici sınıf" kavramını daha açıklayıcı bulduğu söylenebilir. Buradaki sınıf kavramını Marx'ın sınıf kavramından çok daha farklıdır. Marx'ın kuramında iki sınıfın birbirleriyle çatışma halinde olduğu ve toplumun belirleyicisi rolündeki üstü sınıfın gücünün kaynağının üretim araçları üzerindeki kontrolünden kaynaklandığı fikri hâkim gzmektedir. Mosca'nın topluma dair her şeyi kontrol eden yönetici sınıfı ise, Pareto'nun elit anlayışıyla büyük bir ölçüde paralellik göstermektedir (Kapani, 2004, s. 113-114). Mosca, *yönetici sınıfı*; baskın sınıf (dominating class), yüksek sınıf (upper class), yönetici grup (the ruling clique), yönetici azınlık (ruling minority), organize azınlık (organized minority) eş anlamlı ifadelerle nitelendirmiştir (Bobbio, 1972, s. 6-7).

Pareto'nun *stnlk* nosyonuna ek olarak Mosca, ailesel etmenleri de yani elitin mirasının babadan oğula geçerken elit kimliğinin de geçebileceğini eklemektedir. Ayrıca toplumdaki elitlerin aileleri tecrübeye, daha iyi eğitime, sosyal imkanlara ve daha fazla

zamana sahip olduklarından elit olabilmek için yığınlara nazaran çok daha avantajlı konumda bulunmakta olduğunu söylemektedir. Mosca, aynı zamanda gelişen bürokratik toplumlarda siyasal gücün para, paranın ise siyasal güç kazandırdığını, bu durumun elit olmak için başat bir koşul olmadığını düşünse bile belirli ölçülerde kabul etmektedir (Asner, 2010).

Buradaki başka bir karşıtlıkta sınıfların geçirimsizliği üzerinedir. Marx'ın kuramında egemen sınıfa yönetilenler arasından katılımın çok nadir olabileceği görüşüne karşılık, Mosca, yöneten sınıfa, ki bu siyasi elitler veya bürokratik elitler olabilir üstün bireylerin dahil olabileceğini savunmaktadır. Lakin, bu durumun elitlerin sahip oldukları konumların avantajı yüzünden Pareto'nun benimsediği elit dönüşümünden daha zor gerçekleşeceğini düşünmektedir (Vergin, 2004, s. 118).

Mosca, yönetici sınıfın örgütlü olması sebebiyle çoğunluğun üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır. Turhan'ın aktarımıyla (Siyasal Elitler, 1991; Mosca 1939:53):

“Azınlık, örgütlü ve birleşmiş bir aktör olarak örgütsüz çoğunluk üzerinde kaçınılmaz bir şekilde egemendir. Azınlık iktidarı, çoğunluğun her biri için karşı konulmaz niteliktedir. Çünkü örgütlü azınlık karşısında hepsi ayrılmış durumdadır. Öte yandan azınlık sırf azınlık olması sebebiyle örgütlüdür. Ortak bir planda hareket eden 100 kişi, uzlaşmamış 1000 kişiye üstünlük sağlar. Azınlık sırf bu sebeple daha kolay hareket eder. Bunun sonucu olarak, siyasal birlik ne kadar büyük ise yönetilen çoğunluğa karşı yöneten azınlık daha küçüktür, çoğunluğun örgütlü azınlığa karşı koyabilmesi o kadar zordur”

Mosca, her toplumun örgütlenme biçiminin farklı olabileceğini ama temelde hepsinin yönetiminin örgütlü azınlığın elinde olduğunu söylemektedir. Bu açıdan demokrasinin, hukuk devletinin veya milliyetçiliğin bu örgütlü azınlığın meşrulaştırılma biçimlerinden başka bir şey olmayan içi boş kavramlar olarak görmektedir (Vergin, 2004, s. 117). Yöneten sınıfın yönetilen sınıfa karşı olan hükmünün kaynağı da bu biçimlerin farklılıklarına dayanmaktadır. Yani bu hükmetme şekli olarak kanun ve hukuk kullanılabileceği gibi kandırma veya şiddet yolları da kullanabilmektedir (Kapani, 2004, s. 113).

Mosca'nın elit dönüşüm sürecine bakışı da bu görüşün doğrultusunda şekillenmektedir. O'na göre her toplumda yönetici sınıf bir siyasal formül geliştirerek toplumdaki bireylerin bu siyasal formül veya örgütlenme biçimi tarafından yönetimini yasallaştırmakta ve gerçekleştirmektedir. Elit deveranı miras kalma yoluyla devam etmekte ama belli zamanlar bu güç siyasi formülasyonun yetersizliği sebebiyle başka bir siyasal sınıfın eline geçmekte ve yeni bir siyasal formül üretilmektedir (Evans, 1995, s. 230).

1.2.3. Michels ve Oligarşinin Demir Yasası

Michels'in toplum görüşü; çoğunlukla organizasyonlar, örgütler ve liderler üzerinden şekillenmektedir. Ona göre modern toplumların nüfusa dayalı büyüklüğü iletişim ve organize olma gereksinimlerini de beraberinde getirmiştir. Bu açıdan modern insanın kaçınamayacağı bir durum olarak, siyasal partiler, kiliseler, işçi sendikaları gibi büyük organizasyonların veya kurumların işleyişini gerçekleştirmesi için kurum içindeki işletim ve yaptırım gücünün en yukarıdaki bireylerin elinde toplanması sonucu ortaya çıkmaktadır (Lipset, 1969, s. 412). Oligarşinin en genel tanımı küçük ve ayrıcalıklı bir grubun iktidarı elinde tutma şeklinde yapılabilmektedir. Bu sebeple Michels, toplumdaki her kurumun bir oligarşi olduğunu savunmaktadır. Bu örgütleniş biçiminin görünümleri hükümet, iktidar veya bürokrasi olabilmektedir (Aydın, 2002, s. 47).

Michels'e göre, siyasal anlamda örgütlenen tüm topluluklar örgütlenme biçimleri açısından oligarşi yönetimine dönüşen bir demirden yasaya tabi olmaktadır (Aydın, 2002, s. 48). Sosyalizmin ve demokratik sistemlerin örgütlü yapılarından kaynaklı olarak diğer sistemlerden bir farkı olmadığı, bu yapıların üzerinde karar verici konumları tutan elitlerin var olduğu anlayışı, Michels'in siyaset ve toplum ilişkisine dair çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Michels'in Politik Partiler isimli eserinde, sosyalizm ve demokrasi söyleminin savunucusu konumundaki Almanya'da ve diğer ülkelerdeki komünist siyasi partilerin örgütsel yapısını incelemekte ve incelediği komünist partilerin sosyalizm savunucusu konumunda olsalar bile parti hakkındaki genel kararların partinin oligarşik yapısından kaynaklı en tepede ki birkaç kişi tarafından alındığını ileri sürmektedir. Michels: "Eğer bir parti kendi içinde demokratik olamıyorsa bu durum topluma nasıl yansımaktır?" sorusu üzerinde durmaktadır (Lipset, 1969, s. 413 414). Ünlü sosyolog Max Weber, Michels'in oluşturduğu bu siyasi parti analizini büyük ölçüde

kabul ettiğini söylemekte ve çalışmalarında sıkça yakın arkadaşı olan Michels'in çalışmalarına gönderme yapmaktadır.

Michels, işçilerin örgütlendiği bir organizasyonda bile iş bölümünün zorunluluğu ve getirileri yüzünden liderler vazgeçilmez bir konuma gelmekte ve lider olmaları sebebiyle işçi sınıfından statü bakımından ayrılmaktadır. Michels, bu durumun organize olurken var olan radikal amaçların, değişen statüyle birlikte değişmesinin kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır (Benewick & Green, 2005, s. 359). Yöneten ve yönetilen arasındaki ayırım ihtiyaçlar noktasında da birbirlerinden ayrılmaktadır. Pareto ve Mosca gibi Michels'de bu durumun doğal bir yapısal durum olduğunu ve toplumsal olmanın bir getirisi olduğunu savunmaktadır.

1.3. Max Weber ve Elit Teorisi

Weber, klasik elit teorisyeni olarak anılmasa da onun sosyolojisi ile klasik elit teorisyenlerinin çalışmaları arasında büyük bir paralellik bulunmaktadır. İlk bahsedilmesi gerekenin; Weber'in güç ve yöneten azınlık üzerindeki yorumlarının klasik elit teorisyenlerinininki gibi sistematik olmayan bir şekilde ve tam olmayan bir sunuş tarzında incelendiğidir. Bu durumun genel sebepleri arasında, genel bir kuram ortaya koymak yerine Marksizm perspektifine bir eleştiri olması ve tarihsel süreçler incelenerek elde edilen bu fikirlerin tam olarak neyi işaret ettiği konusundaki bulanıklığı sayılmaktadır. Weber, modern demokrasilerde bile kendi tabiriyle yönetici azınlıktan kaçınılamayacağına vurgu yapmış ve bu durum onu yeni Makyavelcilere yaklaştırmıştır (Pakulski, 2012, s. 41). Hatta Weber: "İnsanın insan üzerindeki egemenliğini fes etme amacı taşıyan her düşünce hayalidir" demektedir (Akt.Evans, 1995, s. 232, Mommsen, 1908, s. 87).Burada bahsedilen "egemenlik"ten (dominance) elitlerin sahip olduğu otoriteyi (domination) kastettiği anlaşılmalıdır. O, otoriteyi başkalarının davranışlarını kendi isteklerine uygun hale getirebilme olarak algılar (Dursun, 2012, s. 135).

Weber'in otorite anlayışı, kendisi kuram olduğunu düşünmese bile (Aron R. , 2017, s. 105), akademik yazında bürokrasi kuramı olarak bahsedilen modern toplumdaki güç ilişkileri algılayışında büyük önem taşımaktadır. Weber, bürokrasiyi modern toplumların kaçınılmaz yönetim yapısı olarak görmüştür (Evans, 1995, s. 232).

Weber, klasik elit teorisyenleri gibi siyasal gücü, yöneten azınlık arasında dağılmış olarak görmektedir lakin, onların aksine bu güç için savaşım; sadece elit kesimler arasında değil, karizmatik liderler arasında da gerçekleşir. Klasik elit teorilerinde elit, çoğul bir anlam taşımakta fakat Weber karizmatik liderleri bireyin egemenliği şeklinde açıklamaktadır. Weber, liderin, onun siyasal taraftarlarının ona karşı olan sadakati ve güveni sayesinde bir egemenlik kurduğunu düşünür. Bu egemenlik biçimi onun düşüncesinde liderin var olmasıyla bağlantılıdır. “*Liderin meşruiyet formu liderin gitmesiyle değişecektir*” görüşünü savunur (G.Schmidt, 2002, s. 118, Aron R. , 2017, s. 127).

Weber, bu bireysel meşruiyet formuna ek olarak 2 tip otorite şekli daha sıralamaktadır:

- a) Geleneksel Otorite: Adından da anlaşılacağı gibi siyasal iktidar, tarihsel süreç içerisinde kültürel ve sosyal alanda belirli oturmuş geleneklerin şekillendirdiği bir yapıdır. Bu otorite tipini Weber, ilkel olarak değerlendirmekte ve günümüz modern toplumlarında eşine az rastlanır bir iktidar şekli olduğunu söylemektedir.
- b) Mantıksal Otorite: Bu iktidar biçiminde meşruluğun kaynağı hukuka uygunluktan beslenir. Fayda için rasyonel olarak davranış sergileyen bir tip olarak görünmektedir. Önceki otorite tipinden iktidarın sınırlılığı konusunda ayrılır (Kapani, 2004, s. 90). Weber’in bürokrasi, gelenekçilik ve karizma kavramları, siyaset sosyolojisinde iktidarın meşruiyetinin 3 kaynağını temsil etmektedir. Modern toplumlar rasyonalizasyon süreci geçirdiğinden bürokrasinin egemen olduğu bir toplum biçimine dönüşmekte olduğunu savunur (Aron R. , 2017, s. 125).

Mark Evans’ın bu görüşleri sınıflandırış biçimi Çizelge 1.1’de görüldüğü gibi konu açısından açıklayıcı görülmektedir:

Çizelge 1.1. Max weber'in düşüncesinde otorite biçimleri

Otorite Biçimleri	Kaynak	Yöneticilik	Değişim
Geleneksel	Mantıklı olmayan	Örfe Tabi	Sabit
Karizmatik	Duygusal	Kişisel	Dinamik
Mantıksal	Mantıklı	Kişilerüstü Yöneticiler	Dinamik

Weber, “sınıf”ı ortak pazar konumuna sahip bireyler üzerinden tanımlamaktadır. Weber: “Bireylerin gelire ulaşma noktasındaki konumları, aslında bireylerin sınıflarının belirleyicisidir” görüşünü ortaya atar. Bu açıklamada “sınıf” günümüz modern kapitalist toplumlarına özgü bir kavram olarak algılanması gerekmektedir. Bu kavram Marksist teoride üretim araçlarına sahiplik üzerinden tanımlandığından, tarihsel açıdan mülk sahipliği ile birlikte hayatımıza girmiştir (Giddens, 2010, s. 4). Ona göre, güç ve elit yapıları tarihsel açıdan klasik elit teorisyenlerinin savunduğu tek düzeliğin aksine rastlantısal ve çok değişken bir yapıdadır (Pakulski, 2012, s. 38-39).

Weber'in kendisini felsefi-yöntembilim duruşunu benimsemiş bir düşünür olarak görmesi; anti-marksist düşünürlerden farklılaşması sonucunu doğurmuştur. Weber'in düşünsel köklerinin anti-pozitivist bir yapıdan gelmesi sebebiyle klasik elit teorisyenleri açısından değerlendirildiğinde yöntemsel açıdan farklılaştıkları açık bir biçimde görülmektedir. Ayrıca, Pareto'nun elit anlayışındaki formülasyonu ve elit dolaşımındaki psikolojik ve sosyolojik etmenleri, Weber tarafından organizasyon sosyolojisiyle açıklanmaya çalışılmaktadır (Pakulski, 2012, s. 40). Dahası, Weber'in analizlerinin büyük bir bölümü devlet içindeki gücün yapısıyla ilintilidir.

Weber “elit”lerin kaçınılmaz bir olgu olarak var olduğunu dile gitmektedir ve modern toplumların yönetim biçimi olarak bürokrasiyi görmektedir. Weber, bürokrasiyi mutlak güç olarak tasvir etmektedir. Arslan'ın aktarımıyla Weber, konu hakkında “...bürokrasi, siyasal hükmedicilerine sadakatle bağlı bulunan ötekilerin sahip olduğu bir güç elde etme aracıdır... Bürokratlar pratikte, eğer isterlerse, teknik uzmanlık, enformasyon ve bilgileri sayesinde kolayca, siyasal hükmedicilerin memuru haline dönüşebilirler. Sonuçta bürokrasi, devletin bağımsız ve baskıcı kural koyucusu haline dönüşebilir” demektedir. (Arslan, Elit Sosyolojisi, 2007, s. 38) Aron (2017, s. 110) ise

Weber'in konu hakkındaki fikirlerini şöyle yorumlamaktadır; *“Partilerin bizzat kendileri bürokratik bir yapı durumuna geldi, bir makine haline dönüştü. Şeflerine körü körüne boyun eğen ruhsuz sürülerden oluşmuş bu insanlar, bir eser inşa etmekten ziyade makam ve arpalıklar kapmak için iktidarı arzular. Devletin makinesinde olduğu kadar partide de, adına layık tek insan, onların gözünde şef, Führer'dir.”* Weber'in bu görüşünün yansıması Onu yakın arkadaşı Michels'in siyasi partiler üzerinden yaptığı incelemelerin hepsinin kabulüne kadar götürmektedir. Aynı zamanda Führer'e olan bu atıf Führer'e karşı duygusal yönden bir bağlılığın var olduğuna ve karizmatik önder kavramına işaret ettiği açık bir biçimde anlaşılabilir. Bürokrasi geleneksel veya karizmatik meşruiyet formunda işleyebilir bir mekanizmadır, Rasyonel bürokrasi ise barındırdığı her şeyin yasaya ve hukuka uygunluğu sağlayan bir üst yapı konumuna yükselmektedir (Aron R. , 2010, s. 127-128).

1.4. Modern Elit Teorileri

Toplumdaki güç ilişkilerini anlamaya yönelik sınıf kavramı karşısında yer alan elit kavramı, 20. yüzyıl siyaset bilimine farklı bir perspektif kazandırmıştır. Kavramın ortaya atılışından sonra “siyasal” olana dair çalışmaların büyük bir bölümü, elit kesimin varlığını kabul eder görünmektedir. Elit kesimin varlığı inkar edilemez olsa da, onun niteliğine dair yapılan çalışmalar elit anlayışına çok farklı bakış açıları kazandırmıştır. Sosyal bilimlerdeki çoğu kavram gibi, elit kavramı da ortaya çıktığı bağlamdan koparak farklı düşünsel zeminler üzerinde yeniden yorumlanmıştır. “Elit”in kavram olarak doğuşunu birçok karşıtlık içerse de, yeni nesil düşünürlerce bu karşıtlıkların aslında bir uyumluluğa dönüşebileceği gösterilmeye ve “elit”in kullanımının daha geniş bir perspektiften ele alınabileceği görülmüştür.

1.4.1. Robert Dahl Özelinde Çoğulculuk ve Elit Perspektifi

1.4.1.1. Siyasetin çoğulcu anlayışı

Siyasetin çoğulcu anlayış, temelde modern toplumlarda güç için yarışan birçok bağımsız ilgi ve baskı gruplarının varlığından bahseder. Bu baskı grupları karar alma sürecini doğrudan olmasa bile dolaylı yoldan etkilemektedir. Siyasal güç belirli bir kesimin elinde toplanmaktan ziyade merkezi olmayan çok sayıda grup arasında dağılmıştır. Bu

görüşü benimseyenlerin “devlet”i, birbirleriyle yarışma halinde bulunan grupların oynadığı oyunun kural koyucusu olarak algıladığı görülmektedir (Arslan, 2007, s. 27; Roskin, L.Cord, AMedeiros, & S.Jones, 1997, s. 83). Bu anlayış, devleti ne kendi faydasına ne de güç için yarışan kurumların faydasına göre hareket eden bir kurum olarak görmektedir. Devletin asli görevinin, bütün toplumun faydasını savunmak olarak görülmesi ve politik güçten ayrılması; hem Marksist hem de elitist düşüncedeki devlet görüşünden farklılaşmaktadır. Devlet, ne burjuvanın, ne bürokrasinin ne de belirli elitlerin elinde şekillenmektedir. Devlet yapısını oluşturan ögeler, güç için yarışan ve karar verme sürecine etki etme amacı taşıyan sayısız güç ve ilgi odağının dinamiklerinden doğmaktadır (H.Hajnal& Trounstone, 2010).

Klasik anlamda çoğulculuğun siyaset yazınına dahil olması, Talcott Parsons, Robert Dahl, Neil Smelser ve Charles E. Lindblom gibi düşünürlerin sayesinde gerçekleşmiştir. Çoğulculuğun savunucusu olarak Dahl, çoğulcu politik sistemlerin demokratik olacağını savunmaktadır. Bireylerin veya organize olan grupların karar verme sürecine oy verme veya baskı grubu oluşturma gibi şekillerde dahil olabileceğini ve çoğunluğun yönetimi olarak düşünsel düzlemde yer edinen liberal demokrasinin var olabileceği görüşünü benimsemektedir (Roskin, L.Cord, AMedeiros, & S.Jones, 1997, s. 84).

Çoğulculuk aynı zamanda “olmalı” veya “yapılmalı” görüşünü içinde barındırır. Bu anlayış, olanı incelemek yerine, yapılması gerekene dair bir çaba içermektedir. Bu anlayış, elit teorilerinin “var olanı incelemek” anlayışına karşıt bir şekilde konumlanır. (Roskin, L.Cord, AMedeiros, & S.Jones, 1997, s. 85). Bu düşünsel yapı idealizmin bir getirisi olarak görülmekte ve var olan gerçeklikten çok uzak olduğu düşünülmekte hatta bir mit olduğu şeklinde eleştirilmektedir (Arslan, 2007, s. 29).

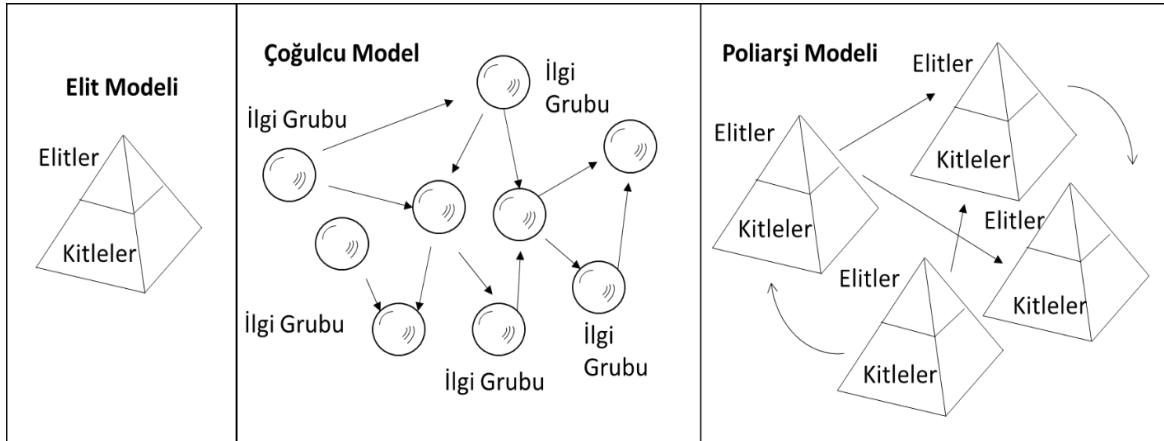
1.4.1.2. Sentez olarak “çoğulcu elitler”

Dahl -demokrasinin var olabileceğini savunurken kullandığı argümanları zaman içerisinde değişmesine rağmen- demokrasinin savunucusu olmaktan hiç vazgeçmemiştir. Önceleri pluralizmle ileri sürdüğü görüşlerini daha sonra neo-pluralizm çizgisine oturtmuş ve Dahl’ın demokrasi modeli olarak algılanan poliarsşi modelini oluşturmuştur. “Sosyalist Programlar ve Demokratik Siyaset” adlı doktora tezini yazdığı sırada içinde bulunduğu zamanın koşullarını anlatırken demokrasiye olan inancı üzerine söyledikleri, onun

kapitalizmi ve sosyalizmi geçerli yönetim sistemleri olarak görmediğini açıkça ortaya koymaktadır (Dirdala, 2017, s. 1):

“Moskova’da Nazi-Sovyet anlaşması imzalandıktan birkaç hafta sonra doktora tezime başladım... Norveç’in işgali sırasında son bölümlere geldim, Hollanda ve Belçika’nın yenilip işgal edildiği sırada tezimi bitirdim, İngilizlerin Dunkerque’ten çekilmesiyle Fransa’nın düşüşü arasında doktor ünvanına layık görüldüm. Yazdığım onca süre boyunca körü körüne inancımın başka demokrasinin varlığını koruyabileceğine dair bir çıkarım yapmak imkansızdı.”

Dahl’ın ilk dönem fikirlerinin toplumdaki elitin varlığıyla ve elitlerin siyasal alan üzerindeki gücü büyük ölçüde kontrol ettiği anlayışıyla tekrar şekillendiği görülmektedir. Dahl, elitizmin ve pluralizmin karşıtlığını, poliarsi anlayışıyla ortadan kaldırmayı düşünmektedir. Poliarsi, en basit şekliyle, belirli bir anlayış doğrultusunda bir araya gelen grupların elitleri veya liderlerinin yönetimi olarak açıklanabilir. Şekil 1.1’de görüldüğü gibi (Roskin, L.Cord, AMedeiros, & S.Jones, 1997, s. 94).

Şekil 1.1. Robert Dahl’ın Poliarsi Modeli

Dahl, poliarsik demokratik sistemin var olabilmesi için 3 temel özelliğın bulunması gerektiğini söylemektedir:

- i. Halkın tercih özgürlüğü,
- ii. Bireysel ve toplu eylemlerle tercihlerin beklentilerini gösterilebilmesi
- iii. Bu tercihlerin iktidarda eşit ağırlıkta yer alması.

İktidarın sunması gereken bu olanaklarla birlikte 8 güvencenin olması gerektiğini savunmaktadır (Dahl R. , Polyarchy Participation And Opposition, 1971, s. 1-10):

- a) Örgütlenme özgürlüğü,
- b) İfade özgürlüğü,
- c) Oy kullanma hakkı,
- d) Kamuda görevlendirilebilme özgürlüğü,
- e) Liderlerin oy için yarışma hakkı ve siyasal liderleri seçme hakkı,
- f) Farklı noktalardan bilgi alabilme özgürlüğü,
- g) Özgür seçimler,
- h) (ğ) Beklentilerini ifade ederek kamu düzeni oluşturabilme.

Dahl, bu güvencelerin hepsinin genel olarak işleyebilir bir poliarsik demokrasi tanımı oluşturabileceğini savunur. Lakin, bu 8 güvencenin hepsinin bir arada olmasının da ütöpic olacağını belirtir. Onun demokrasi anlayışı, kendi tanımıyla gerçek dünyada “ulaşılmamış“ (unattained) ve “kuvvetle muhtemel ulaşılamaz“ (quite probably unattainable) bir yapıdadır. Lakin, bu durum, Dahl için demokratik bir sistemin olamayacağını benimseyip klasik elit teorisyenlerini takip etmek için yeterli bir sebep olarak görülmemektedir. Dahl poliarsiyi tanımlarken klasik elit perspektifinin kullandığı azınlık ve çoğunluk yönetimini, “azınlıkların” yönetimi olarak kullanarak, azınlıklara çoğul bir yapıda yaklaşmış ve bu durumun, verilen güvencelerin dahilinde, aslında poliarsik/demokratik bir sistem olduğunu savunmuştur (W.Krouse, 1982, s. 443).

Organizasyonların oligarşik yapısını kabul eden Dahl, klasik elit anlayışını aslında yanlışlanması imkânsız bir perspektif olarak görmekte ve poliarsinin asıl odağının çoğunluk ve çoğunluğun karşıtlıklarına yüksek tolerans göstermek olduğunu söylemektedir. Azınlığın yönetimiyle azınlıkların yönetimi arasındaki ayrımı; diktatörlük

ve demokrasi arasındaki ayırım olarak tanımlamaktadır (Dahl R. , 1956, s. 125-133). Dahl, ayrıca poliarsşik demokrasilerde gücünü organize olmuş bireylerden alan liderlerin ve elitlerin kararları çoğunluk tarafından etkilenebileceği görüşünü savunmaktadır. Buna ek olarak Dahl, bu etkinin demokrasinin uygulandığı birimin büyümesiyle azalacağını söyler. Ona göre halk tarafından yönetim gibi bir nosyonu içeren klasik demokrasi anlayışının hayata geçmesi ancak çok küçük nüfuslu toplumlarda mümkündür (Öztürk, 2012, s. 5).

1.4.2. Neo-Marksist Düşünürlerin Eliti Anlayış Biçimleri

Marksizm ve elit paradigmaları köken olarak birbirlerinden farklı konumdadırlar. Marksizm, köken olarak, Hegelci düşünce sistemine bağlı olup ütopyacı sosyalizm geleneğiyle ayrılmaz bir yapıdadır. Elit paradigmasının kökleri ise Neo-Kantçı gerçek-fayda ayrışımına dayalı pozitivist geleneğe sıkı sıkıya bağlı olduğu görülmektedir (Higley & Pakulski, *Elite Theory Versus Marxism: The Twentieth Century's Verdict*, 2012, s. 321). Daha önce de değinildiği gibi bu iki düşünce akımının arasındaki farklar bu köklerin üzerinde şekillenen bir yapıdadır.

“Egemen sınıfı”nı ve “Yönetici elitleri”ni siyasal olanı açıklamak için oluşturulan düşünce sistemlerinin ürünleri olarak görmek mümkündür. Her iki kavram da aynı toplumsal kurumlara farklı açılardan yaklaşmaktadır ve kavramların kullanım pratikleri beraberinde karşıtlığı getirmektedir. Elit kavramının inşasında kullanılan argümanların, egemen sınıf kavramına karşı ve onun belirsizliği üzerine şekillendiği açık bir şekilde görülmektedir. Toplumsal yapının ikiye bölündüğü görüşü her iki kavramın ortak noktasıdır. Fakat, bu bölünmeleri açıklama açısından farklılık göstermektedirler. Lakin, bu kavramlar Marx’ın fikirlerinin yeni yorumlarını üreten bir düşünce çizgisi üzerinde birbirlerini tamamlayıcı şekilde de kullanılabilirler (Bottomore, 1990, s. 42-44).

Hem Marksist kuramın hem de klasik elit kuramın etkisi altında, Amerika Birleşik Devletleri özelinde, siyasal yapı üzerinde önemli çalışmaları bulunan C.Wright Mills, “İktidar Eliti” adlı eserinde elitlerin var olan ilişki biçimlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Mills’in bu konudaki fikirlerine geçmeden önce; her iki düşünce sisteminden etkilendiği noktaları ve düşünce sistemindeki sentezleri açıklamak gerekmektedir. Öncelikle Mills’in yayınlanmamış tezi, John Dewey’in ve William James’in pragmatizm algısı üzerinedir. Mills, bu düşünürleri manevi babası olarak görmüş ve ilk dönem çalışmalarını bu faydacı

düşünce sistemiyle oluşturmuştur (Summers, 2015). Mills, Amerikan sosyologları arasında Marx'ın fikirlerini yeniden canlandıran bir düşünür olarak görülmektedir. Modern Marksistlerin Mills'in çalışmalarını zemin olarak kullandığı gerçeği, onun Marx'a olan ilgisinin bir göstergesi olarak algılanmamalıdır. Mills, kendini bir Marksist olarak nitelendirmemektedir. Mills'in sosyolojik kuramları bir ölçüde Marksist düşünce yapısına bağlı olsa bile, ki Mills'in 1950'lere kadar Marx'ı okumadığı bilinmektedir, çalışmaları Marksist kuramdan görece bağımsız sayılabilmektedir (Ritzer, 2014, s. 215). Mills, döneminin radikal bir sosyoloğu olarak, uyumsuz kişiliği dolayısıyla çoğu fikre ve düşünüre savaş açtığı görülmektedir. Onun kuramının biricikliğinin sebeplerinden biri olarak hem fikri hem sosyal düzeyde yabancılaşması çeşitli yazarlar tarafından dile getirilmiştir (Ritzer, 2014, s. 217).

Konumuz dahilinde Mills hakkında ilk söylenmesi gerekenin sosyal ve siyasal bilimlerde var olan ahlaksal ve düşünsel düzlemlerinin evrensel niteliklerle birlikte bir değer oluşturmasının ve bu değerlerin, onları oluşturan sosyal bilimcilerden büyük ölçüde araştırma yapılmaksızın bürokratik ve ideolojik anlamda yararlanılmasını sakıncalı bulduğu görüşüdür. Bu görüşü onun çalışmalarının doğasının fikri bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Lakin, burada dikkat edilmesi gereken uzlaşım değerlerin aslında incelenen problemlerle de ilgili olduğu ve bu değerleri benimsemeden problemlerin formüle edilmesinin imkansız olacağı görüşü olmaktadır. Yani toplumbilimcilerin çalışmalarında kullandıkları değerlerin kendi denetimlerinde olup olmadığını sorgulamaktadır. Siyaset bilimi özelinde sosyal bilimler hakkında söylediği şu sözler onun elit ve sınıf kavramlarını kendi değerleriyle yeniden yargılamasına ve incelediği konu özelinde tekrar yorumlamasına götüren düşünce sistemini özetler niteliktedir (Mills, Sosyolojik Tahayyül, 2016, s. 231-232):

“Bu disiplinlerin şu anda kapsadığı değerler, Batı toplumunda yaratılmış olan değerler arasından seçilmiştir; başka ülkelerde ise sosyal bilim ithal edilmiştir. Kuşkusuz kimileri, sanki tercih ettiği değerler Batılı ya da herhangi bir toplumu “aşıyormuş” gibi konuşmaktadır; başkaları da kendi stantlarından sanki bunlar bir tür gerçekleştirilmemiş potansiyel olarak hâlihazırdaki bazı toplumlara “içkin”miş gibi söz etmektedir. Fakat sosyal bilim geleneklerine içsel olan değerlerin ne aşkın ne de içkin olduğu artık yaygın bir biçimde kabul edilmiştir. Bunlar

yalnızca birçok kimse tarafından küçük çevrelerde tecrübe edilen sınırlar dahilinde açığa vurulmuş değerlerdir.”

Mills, Marksist düşüncedeki egemen sınıf deyimini kullanmamış, onun yerine iktidar elitleri kavramını kullanmıştır. Mills'e göre, "egemen sınıf" kavramı sınıfı oluşturan yapının tamamen ekonomi temelli olduğunu ve egemenliğin ise siyasi olanla alakalı olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla "egemen sınıf" kavramı ekonomik bir sınıfın siyasal üstünlüğünü yansıttığını belirtmektedir. Sahiplik yapılarının sonucunda yöneten ve yönetilen ayrımının olduğu fikrine katılsa da bunun sadece ekonomi temelli olduğu görüşüne karşı durmaktadır. Ona göre ekonomik determinizm; siyasal ve askeri determinizmle birlikte geliştirilmesi gerekmektedir (Bottomore, 1990, s. 31-32).

Mills'in bu görüşü özelde Amerika toplumu üzerinden yaptığı çalışmayla şekillenmektedir. Mills'e göre çağdaş Amerikan demokrasisinde bile, toplumdaki her bireyin yaşantısı üzerinde belirleyici rol oynayan, karar verici konumdaki azınlığın var olduğunu savunmaktadır. Bu durumu çok açık şekilde görünen bir realite olarak algılamaktadır. Toplumlarda birçok elit kesimin olduğunu kabul etmekte lakin, asli iktidarın; ordu, siyaset ve ekonomi pramitlerinin en üstlerinde yer işgal eden bireylerin elinde olduğunu ve bu bireylerin birbiriyle tutunumlu bir yapıda olduğunu söylemektedir. Bu kesime "iktidar eliti" adını vermektedir. Mills, modern Amerikan toplumunda bireyin kitle toplumu içerisindeki yaşantısının belirleyicisi olarak bu tutunumlu yapıyı görmektedir. Buna rağmen, Mills'in, Gustave Le Bon veya yeni makyavelciler gibi elitist bir düşünür olduğu düşünülmemektedir. Çünkü Mills bu durumu doğal ve olması gereken bir olgu olarak görmemektedir (Mills, 2017, s. 17-28). İktidar elitlerinin toplumu etkileyen her şeyde karar yetkisi olması gibi bir anlayış, hiç şüphesiz, poliarsî görüşüyle ters düşmektedir. Mills'e göre devlet kurumları var olan yarışmalarla şekillenen bir kurum olmaktan ziyade bu yarışmalar üzerinde mutlak kontrolü olan bir yapı tarafından şekillenmektedir.

Mills, mutlak egemen elit kesimin olamayacağını, siyasal, askeri ve ekonomi elitlerinin birbirleriyle karşılıklı fayda amacıyla bir uyum içinde bulunan yapısının iktidarı kontrol ettiğini düşünmektedir. Mills'e göre, bu uyum istikrar açısından çok önemlidir ama var olması bir zorunluluk değildir.

Güç akışkan bir yapıdadır ve iktidarın sahiplerinin ilişkileri ve gücü sürekli değişmektedir. Ayrıca bu yorumların modern Amerikan toplumu üzerinden açıklanan nitelikleri olduğunu da ekleyebilmektedir. Mills, klasik elit teorisyenlerinin sunduğu yöneten-yönetilen nosyonuna yönetenin örgütlü ve mutlak iktidara sahip oluşu konusuna katılsa da, bu durumun incelediği topluma dair o anlık bir gerçek olduğunu savunmaktadır ve tarihsel düzlemde bunun her toplum için gerçekleşen bir iktidar tipolojisi olduğuna değinmemektedir

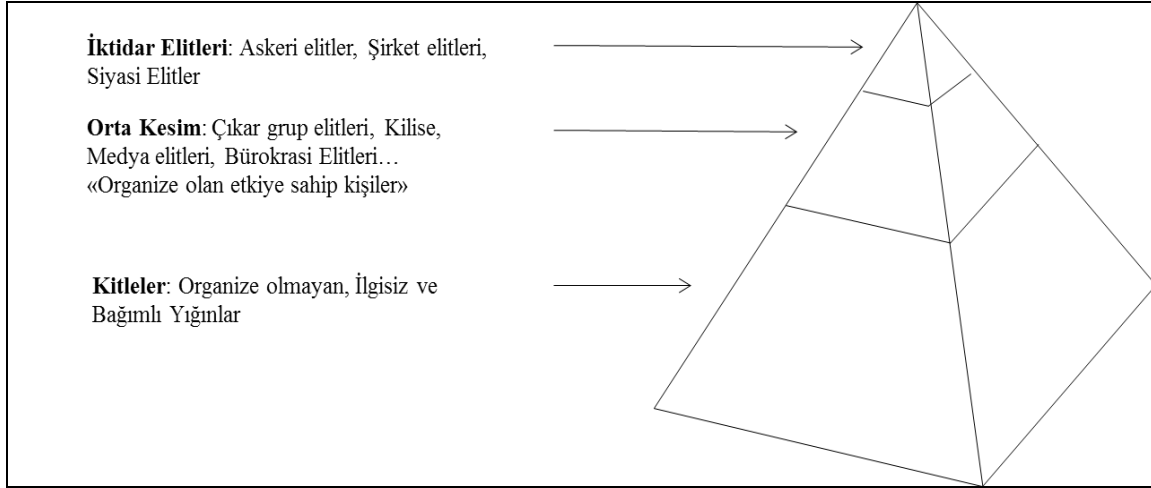
Mills, “iktidar elitini” sosyal bir realite olarak görmektedir. Çünkü yönetilen kesimin büyük toplumsal değişimler üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır. Mills bu realitenin ortaya konma sürecinin ise çok zor gerçekleştirilebilecek bir süreç olduğunu düşünmektedir. Mills, iktidar eliti çevreleri üzerine yapılacak herhangi bir araştırmada bu kişilerin kim olduğunu net bir şekilde belirlense bile onlarla iletişime geçmekten gerekli uzmanlık bilgisine kadar büyük bir problem skalasıyla karşı karşıya kalılabileceğini söylemektedir (Arslan, 2004, s. 5). Hatta Dahl, bu realitenin açıklanma biçimini yetersiz bulmaktadır. “A Critique of the Ruling Elite Model” adlı makalesinde Dahl, yönetici elitin varlığının yarı-metafizik bir açıklamayla ortaya konduğunu iddia etmektedir. Herhangi bir toplumda görünürdeki liderlerin iktidar eliti oluşturmadığı yönündeki görüşün onun arkasında görünmeyen kapalı bir grup varlığıyla savunulabilen bir yapısı olduğunu gözlemlemektedir ve prensibinde çürütülemeyen bir teori olarak yönetici elitin varlığı açıklayan düşünsel sistemin bilimden uzak olduğunu söylemektedir (Dahl R. A., 1958, s. 463).

Aynı zamanda Dahl, Mills’in farklı alanlarda bütünleşik iktidar elitinin bütün alanları etkilediği ve kontrol edebildiği görüşünü hem mantıken hem de inceleme olanakları açısından sorgulanabilir bulmaktadır. Bir elit kesimin etki ve kontrol sağladığı toplumsal sistemin herhangi bir alanından farklı sistem alanında da aynı etkiyi göstermeyeceğini, bu toplumsal sistemin alanının başka bir elit kesimin tarafından kontrol edildiğini düşünmektedir. Burada tartışılan nokta bilimsel bir şekilde ortaya konamayacağını düşündüğü bir kesimin kontrolü değil, kontrolü sağlayan elitlerin birbirleriyle ve görünmez bir şekilde bu kesime bağlı olmaları üzerinedir. Dahl, konu hakkında şunları söylemektedir (1958, s. 465-466):

“Farklı elit kesimlerin farklı alanlara etki etmesi konusunu hesaba katmayan herhangi bir çalışma şüphelidir. Küçük grupların anahtar kararları almasından şüphe edilmediği düşünüldüğünde kişilerin bir takım özensiz sorular sorarak kolayca New Haven’de tutunumlu bir yönetici elit bulunduğunu keşfettiği görülebilir. Olayın böyle görüldüğü açıktır lakin, şehir gelişmesini idare eden küçük grupta, halka yönelik eğitimi idare eden küçük grup aynı değildir. Hatta bu iki grubun yönettiği partilerle kendileri de aynı değildir. Dahası, büyük bir tutunuma sahip şehir gelişmesinden sorumlu bu küçük grup, eğer faaliyet alanını siyaset ve eğitime uzatıyor olsaydı birliğini asla koruyabilecek durumda olmazdı.”

“İktidar elitleri” kavramı, elit perspektiften çoğulcu siyaset anlayışına yönelen en önemli eleştirilerden biri olma özelliği sergilemektedir. Çoğulculuk anlayışındaki bağımsız ve ulusal faydaya odaklı devlet anlayışı yerine devletin askeri, siyasi ve ekonomi elitleri tarafından kendi faydaları ve amaçları doğrultusunda şekillenen bir yapı olduğunu kanıtlama girişimi mevcut görünmektedir (Evans, 1995, s. 239). Dahl’ın bu görüşü özelindeki eleştiri genel olarak pluralizm görüşünü benimseyen düşünürlerle paralellik göstermektedir. Elitlerin bütünlük bir yapıda olduğu görüşüne getirilen bu eleştiriler, Mills tarafından iktidar elitlerinin sadece karşılıklı fayda ve ortak amaç dahilinde değil, aynı zamanda birbirlerine köken olarak, görünüş olarak ve birbirleriyle sosyal veya bireysel kaynaşmalarından da bütünlük bir yapı sergilediğini kanıtlamaya çalışmıştır (Mills, 2017).

Mills, iktidarı anahtar seçkinler olarak belirlediği askeri, ekonomi ve siyasal alanın hiyerarşisindeki en üst noktada bulunan kişilerle sınırlamaktadır. Mills, diğer elit kesimleri bu iktidar yapısını içinde görmemesini onların toplumun üzerindeki etkisinden kaynaklanmadığını, onların kararları kendi başlarına almadıklarını, iktidar elitlerinin onlar üzerindeki rolüyle, açıklamaktadır (Mills, 2017, s. 28-35). Amerikan toplumu özelinde bu üç elit kesim dışında iktidar üzerinde belirleyici olan başka bir elit kesimin varlığı olmadığını söylemektedir. Mills’in iktidar elitleri vizyonu göstergesinde onun toplumu kategorize ediş şekli Şekil 1.2’deki gibi gösterilmektedir.

Şekil 1.2. C.Wright Mills'in Elit Piramidi

Bir diğer neo-marksist düşünür olarak anılan ve elit konusu hakkında önemli bir anlayış geliştiren isim Anthony Giddens'tır. Giddens, temelde “hakim sınıf” ve “yönetici elit” kavramlarının birbirleri yerine kullanılmasının çok sayıda ve farklı boyutlarda tartışmaya yol açtığını söylemekte ve daha önceki tartışmalardan yola çıkarak bir elit tipolojisi oluşturmanın belirli kategorizasyon yöntemiyle mümkün olduğunu savunmaktadır (Giddens, 1999, s. 150-151).

Giddens, “yönetici elit”i, hakim sınıfın alt konumunda bulunan bir yapı olarak algılamaktadır. Öncelikle kavram, elit konusunda geleneksel terminolojiden ayrılmakta ve bu ayrım da bir formülasyon yardımıyla açıklanmaktadır. Giddens'a göre, hakim sınıf veya yönetici sınıf olmadan da iktidar elitinin varlığı söz konusu olabileceği gibi iktidar eliti olmadan da liderlik grubu da olabilmektedir (Giddens, 1999, s. 150-151).

Aynı düşünce çizgisinde ama farklı olarak Bottomore'de, Mosca'nın siyasal sınıf teriminin daha geniş anlam içerdiğini söylemektedir. Bottomore'nin elit tanımı: “...nedeni ne olursa olsun, statüsü yüksek olan işlevsel, esas olarak profesyonel kümeler...” şeklindedir. Tam olarak işlevsel bir küme olmayan ve toplumsal kararların alındığı büyük öneme sahip azınlık için “yönetici sınıf” kavramını kullandığını belirtmektedir. Buradaki sınıf ve elit ayrımını, eliti belirli bir zaman aralığında, siyasal erki gerçekten kullanan bireylerden oluşan kesime “siyasal elit”; bu kesimlerin oluşturduğu bütünleşik grup için “siyasal sınıf” terimini kullandığını söylemektedir (Bottomore, 1990, s. 16). Bu açıdan

bakıldığında her iki marksist düşünürdeki ortak nokta, sınıfın elitten daha fazlası olduğu yönündedir.

Giddens, analizine Pareto'nun elit anlayışına benzer bir şekilde eliti tanımlayarak başlamakta, belirli bir eylem kategorisinin başındakileri elit olarak nitelendirmekte, bu elitler arasında aktörler ve sporcular gibi bireysel ün ve başarı ölçekleri açısından başa gelen kişileri, siyasi ve ekonomik liderlerin örgütlü bir yapı içerisinde, örgütün başında olmaları açısından ayırmaktadır. Bu ayırım, Pareto'nun yönetici elit ve yönetici olmayan elit ayrışımından farklı bir yapıdadır. Pareto, yönetici eliti hükümet etme üzerindeki dolaylı ve dolaysız olarak etkiler çerçevesinde şekillendirmekte lakin, Giddens, bu ikinci kesimi elit gruplar olarak nitelendirirken sosyal bir örgütlenmenin veya kurumun başında bulunan resmi otorite olarak algılamaktadır.

Giddens, öncelikle eliti oluşturan öğeler üzerinde daha önce aktarılan tartışmaların ve diğer düşünürlerin elitin yapısını açıklamada kullandıkları, elitin dolaşımı ve elitin tutunumluluğu konusunda, bu iki yapının karıştırılarak elitin oluşumuna dair bir tipoloji çizilebileceğini savunmaktadır. Giddens, bu durumu Çizelge 1.2'de görüldüğü gibi açıklamaktadır (Giddens, 1999, s. 152).

Çizelge 1.2. Anthony giddens'in elit oluşum tipolojisi

		Yeni Üye Akışı – İkmal «Seçkin Deveran»	
		AÇIK	KAPALI
Bütünleşme «tutunumluluk»	YÜKSEK	Dayanışmacı Elit	Tektip Elit
	DÜŞÜK	Soyut Elit	Yerleşik (Kurulu) Elit

Giddens, bütünleşmenin düşük olduğu ve yeni üyelere açık bir tipoloji olarak soyut elitin, Dahl'ın “çoğulcu demokrasi” dediği yönetim biçimine tam oturacağından bahsetmektedir (B.Grusky, 2014, s. 294).

Giddens, bu elit oluşumlarının iktidar olgusunu açıklamada yetersiz olacağını ekler ve bu iktidar ilişkilerini iki biçime ayırmanın mümkün olduğunu söylemektedir. “Kurumsal güç vasıtasıyla” elitin üzerine kurulduğu devlet ve ekonominin oluşturduğu çerçeveyi ve “kontrol açısından güç vasıtası” dediği ikinci biçimin ise işaret ettiği alanın, elitlerin sahip olduğu politika oluşturma ve karar alma gibi fiili iktidarın üzerine olduğunu söylemektedir. Fiili iktidarın ise iki boyutuyla ele alınmasının güç-yapısı biçimlerine dair bir sınıflandırma yapılabileceğini savunmaktadır. Bu boyutların ilki iktidarın elit gruplarınca nereye kadar tutulduğu, ikincisi ise bu iktidarın “uygulanım aralığıdır” (Giddens, 1999, s. 154). Bu güç yapısı biçimlerine dair kategorizasyon Çizelge 1.3’te gösterildiği gibidir.

Çizelge 1.3. Anthony Giddens’in toplumsal güç karakterleri

		Dağılım «çıkış» Kuvveti	
		SERBEST	SINIRLI
PEKİŞTİRİLMİŞ GÜÇ	Otokratik	Oligarşik	
	YAYILMIŞ GÜÇ	Hegemonik	Demokratik

Giddens, bu sınıflandırmayı toplum içindeki elit oluşumlarının ve iktidarın genel bir tipolojisini çıkarmak ve bu kategorizasyonun “hâkim sınıf”, “yönetici elit”, “iktidar eliti” ve “lider grupları” gibi şu ana kadar bahsettiğimiz tipolojilerin niteliklerinin açıkça ortaya koyulmasını sağlamak için kullanmaktadır. Giddens’a göre, “hâkim sınıf” *tek-tip bir elitin otokratik gücü* kullanmasından ortaya çıkar, elit teorisindeki “yönetici elit” ise “tek-tip” bir elitin “hegemonik veya demokratik” gücü kullandığı bir yapıdadır. Çizelge 1.4’de görüldüğü gibidir (Giddens, 1999, s. 156).

Çizelge 1.4. Anthony Giddens'in Oluşum ve Güç Karakterine Göre Elit/Sınıf Yapıları

	Elit Oluşumu	Güç Karakteri
Hakim Sınıf	Tektip / Kurulu Elit	Otokratik / Oligarşik
Yönetici Elit	Tektip / Kurulu Elit	Hegemonik / Demokratik
İktidar Eliti	Dayanışma Elit	Otokratik / Oligarşik
Lider Grupları	Soyut Elit	Hegemonik / Demokratik

Giddens, kontrol açısından bu sınıflandırmanın herhangi bir elit grubunun diğer elit grupları üzerindeki etkisini açıklayıcı bir yönü olmadığını söylemektedir. Bu durumun kavramsal olarak elit yapılarındaki “hiyerarşinin” doğasına işaret ettiğini belirtmekte ve hiyerarşinin elit grupları arasında tek bir grubun uygulayım gücünün diğerlerinden daha geniş olmasıyla var olabileceğini eklemektedir. Bu açıdan Giddens, ekonomi elitleri, siyasal alanı “etkileme”, “tahrik etme” ya da “doğrudan kullanım” yoluyla hissedilebilir bir şekilde yapılandırabilir, görüşünü savunmaktadır. Bu durum onun ekonomik pragmatizmi benimsediği şeklinde yorumlanabilir (Giddens, 1999, s. 157).

1.4.3. Demokrasi ve Elit Perspektifi

Demokrasi ve elit teorilerinin ortaya kondukları dönem üzerinden yapılan incelemeler doğal olarak onların yoğun bir karşıtlık içerdiği sonucuna çıkmaktadır. Klasik elit teorisyenlerinin bireylerin doğal olarak eşit olmadığına dair vurguları, demokrasinin her bireyin eşit olduğu anlayışına ters düştüğü açık bir biçimde görülebilmektedir. Buna ek olarak yönetici azınlık fikri ile demokratik çoğunluk fikride açıkça karşılık konumda bulunmaktadır. Karl Mannheim, bu konu hakkında şunları söylemektedir: “...siyaset fiilen seçkinlerin elinde şekillenir; ama bu toplumun demokratik olmayacağı anlamına gelmez. Çünkü çoğunluk belli aralıklarla isteklerini duyurma imkânına sahiptir” (Türküne, 2005, s. 388).

Klasik elit teorisinin sağladığı perspektif, siyasal alan üzerindeki tartışmaların yönünü değiştirmiştir. Elitin klasik anlayışı ve bu anlayışın eleştirileri, toplumda büyük bir öneme sahip ve gözle görülür bir olgu olarak elitin niteliğine dair başka düzlemlerde farklı görüş açılarını ortaya çıkarmıştır. Daha önce gördüğümüz gibi bu düşünceler bir ölçüde

demokrasinin klasik anlayışına getirilen eleştirilerden doğmuş olmasına rağmen elit ve demokrasinin aslında karşıt konumda olmak zorunda olmayan iki kavram olarak algılanması çok da uzun sürmemiştir. Yönetici elitin varlığı, siyasal alan üzerinde çalışma yapan bireylerin büyük bir kesimi tarafından kabul edilmiştir. Bu kavramın kabulünün ardından demokrasi üzerine ortaya atılan yeni fikirler bir elit nosyonunu içermeye başlamıştır. Dolayısıyla bu durum 18.yy'da genel kabul gören demokrasi algısı üzerinde de bir değişime yol açmış ve demokratik bir sistemin nasıl var olabileceği ve olması gerektiği sorularına elit nosyonuyla beraber teorik düzlemde farklı yanıtlar aranmaya başlamıştır. Bağlamından koparılıp tekrar yorumlanan elit nosyonu gibi demokrasinin klasik anlayışı da farklı şekillerde revizyona uğramaktadır. Öncelikle demokrasinin klasik tanımında bulunan *halkın, halk için, halk tarafından yönetimi* şeklindeki algı geçerliliğini yitirmiş gözükmektedir. Poliarşik demokrasinin savunucusu Dahl, daha önce Weber'in söylediği gibi, modern toplumlarda gelişen nüfusa dayalı olarak halkın yönetiminin ancak temsili bir şekilde olabileceğini söylemektedir (Dahl R. , 1971). Bu anlayış biçimi hiç şüphesiz siyasal alan üzerine çalışan herkesin modern toplumların demokratik yapısı üzerinde kabul ettiği bir görüş olarak görülebilmektedir. Demokratik elit teorilerinin en temel savı bir sistemin demokratik olabilmesi için kendisini yönetecek liderleri seçmesi, oy kullanma davranışıyla bu seçilen yönetici kesimi denetlemesi başat koşul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çoğunluğun yönetimi savından çoğunluğun denetimi savına geçişte demokrasi ve elit bağlamı üzerinde yapılan tartışmalar anayasa, çokluk, seçim, özgürlük, bağımsızlık, rekabet, şeffaflık, bürokrasi gibi birçok kavram üzerinden şekillenmektedir. Konu hakkında çalışmaları alan üzerinde öncü olan Schumpeter, Aron, Lasswell'in görüşleri gösterdikleri paralellik doğrultusunda aynı kategoride incelenecektir.

Schumpeter'in görüşleri kimi düşünürler tarafından "ekonomik demokrasi kuramı" olarak nitelense de çoğu yazında demokratik elit teorisi olarak nitelenmektedir. Ayrıca daha önce bahsedilen Dahl'ın görüşlerinin demokratik elit kuramları dahilinde incelendiği sayısı bir hayli çok çalışmada karşımıza çıkmaktadır.

Bu fikir düzleminin öncüsü olarak Schumpeter'i görmek mümkündür. Schumpeter, Weber'in düşünce çizgisini benimsemiş bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha dağınık bir yapıda Schumpeter, Weber'in Batı'daki bürokratikleşme ve demokratikleşme

analizinin izinden gitmektedir. Weber'in bürokratik sisteme bakışı onun rasyonellik düşüncesiyle ilgilidir. Modern toplumun giderek daha rasyonel bir hal alışı, oluşturulmuş saf anlayışların dışına çıkılması gibi bir realist bakış açısı içermektedir. Politik karar alma süreci ve kurumlaşan yapıların "mantıklı" bir yapıya büründüğü görüşünün aslında Weber, ekonomik ve kültürel alanlar gibi birkaç alanda otorite tiplerinin hiyerarşik ilişkilerinin "görece övüldüğü" mantıksız eğilimler bulunduğundan bahsetmektedir. Demokrasinin klasik anlayışında bulunan "bireysel özgürlük ideali" nosyonundan bu açıdan uzaklaştığını ve böyle bir nosyonun modern toplumlarda var olamayacağını savunmaktadır. Siyasal alanda rasyonelleşmenin ve modernleşmenin, bürokrasinin "temsili" siyasal elite bağlılığı gibi sadece pozitif sonuçlar içermemektedir: Bu durum aynı zamanda organizasyonlardaki oligarşik süreci, liderliğin bireyselleşmesi, yöneticinin açık bir hakimiyeti gibi demokrasi karşıtı nosyonlarda içermektedir. Bu durumu Weber, demokrasi yönteminin, modern toplumların kaçınılmayacak (inevitable) ve azaltılamaz (irreducible) karşıtlıkları olarak nitelendirmektedir (Requejo, 1991, s. 11-12).

Weber, bu görüşler doğrultusunda bürokrasinin ve rasyonelleşmenin, "bireysel alanın" içine dahil olduğunu ve böylece "demokrasinin klasik nosyonundaki" "bireysel özgürlük ideali"nin gerçekleşmesini mümkün görmemektedir. Bürokrasi, hiyerarşik yapı içerisinde bireylerin görev ve sorumluluklarını belirlemekte, bu yapılırken bireysel özellikler değil rasyonel ölçüt ve kuramlar dikkate alınmaktadır (Arslan, 2007, s. 38).

Bu açıdan bakıldığında, Weber'in modern toplumu görüş biçiminin ve onun demokrasi anlayışının, klasik elit teorilerine yakınlığı açık bir şekilde görülebilmektedir. Schumpeter, demokrasi'yi, Weber gibi "yöntem" olarak görmüştür. Schumpeter'in, demokrasi ve elit teorileri arasındaki gerilimi "rekabetçi" anlayışla yaptığı demokrasi tanımıyla ortadan kaldırmaya çalıştığı söylenebilmektedir (Requejo, 1991, s. 13). Ferran'ın aktarımıyla Schumpeter demokrasiyi: "Halkın oylaması için rekabetçi mücadele ile halkın karar verme gücünü elde ettikleri siyasi kararlara kadar uzanan kurumsal düzenlemeler" şeklinde tanımlamaktadır (Schumpeter, 1984, s. 269). Bu görüşle Schumpeter, halkın siyasi karar verme sürecine katılımını imkansız olarak algılamakta ve halkın siyasi kararlara katılımının demokrasinin başat koşulu olarak görmemektedir. Siyasi kararlara katılımı, ancak belirli şekillerde ve ortak amaç doğrultusunda organize olan kesimler tarafından sağlanabilmektedir. Demokrasinin bu açıdan yorumu halkın egemenliğini düşüncesinden uzaklaşmak ve "seçilmiş" elitlerin yönetimi fikrine

yakınlaşmak olarak algılandığı sonucuna çıkmaktadır. Schumpeter, temelde iktisatçıdır ve kapitalizm ve devlet ilişkisine odaklanmaktadır. Onun iktisat algısının devletin kurumlarının da bir şirket gibi hareket ettiği nosyonunu oluşturmasında etkili olduğu söylenebilmektedir. Çünkü siyasi partiler, iktidar için yarışan şirketler gibi görünür ve şirketleri uğruna savaştıkları paranın, burada bireylerin oylarıyla yer değiştirmekte olduğu görülebilmektedir. Schumpeter, kapitalizmin demokratikleşmeye katkıda bulunduğunu savunmakta, serbest piyasa ekonomisi anlayışı siyasal ve sosyolojik koşulları iyiye götüren bir yarışımı barındırmaktadır (Öztürk, 2012, s. 12).

Schumpeter da Weber gibi felsefi-yönetimbilimi anlayışıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Schumpeter'in sezgisel içgüdüyü, Marx ve Weber'in kuramlarının gücünün kaynağı gördüğü bir düşün sistemi olarak açıkladığı anlaşılabilir (Demir, 1995, s. 160).

Siyasal karar verme konumları için savaşan grupların çeşitliliğinin demokratik elit anlayışı açısından büyük bir öneme sahip olduğu açık bir şekilde görülebilmektedir. Demokrasinin varlığı temelde seçim yapılabilecek bir düzlemde bu karar için savaşan fikirlerin çokluğuna dayanmaktadır. Raymond Aron'nun bu konu hakkında "Sınıf Mücadelesi" adlı eserinde demokrasinin olabirliğini bu çeşitliliğe bağlamaktadır. Aron da hiçbir sistemin oligarşiden ileriye gidemediğini benimsemiş bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Aron, bölünmüş elit ve birleşik elit arasında bir ayırma gitmekte, bu ayırım demokrasiyle, sosyalizm arasındaki bir ayırma işaret etmektedir. Aron'a göre, komünist toplum yapılarında bütün elit kesimleri oluşturan bireyler komünist parti üyeleridir bu onların kararlarının merkezietçiliğini göstermekte ve kapital toplumlarda bulunan rekabetin bu merkezietçi yapıdan uzaklaştığı fikrini benimsemektedir (Aron R. , Sınıf Mücadelesi, 1992, s. 172-186).

Yine Lasswell, aynı düşünce çizgisi içerisinde demokrasinin diğer oligarşik yapılardan ayıran özelliğın onun hesap verebilirliği üzerinde olduğu görüşünü ortaya atmaktadır. Lasswell'e göre seçim ve referandumun yanı sıra basın özgürlüğü gibi yollarla da hesap verme ve sorumluluk gibi organizasyonların sağlanması gerekmektedir. Bunu sağlayan toplumların demokratik olacağını belirtmektedir (Kapani, 2004, s. 119-120). Lasswell, elit teorilerinin kabulünün demokrasinin yokluğu sonucunu getirmediğini şu sözlerle ortaya koymaktadır (Türköne, 2005, s. 379):

“Yönetim daima azınlığın yönetimi olmuştur... Fakat bu gerçek demokrasinin hangi derecede gerçekleştiği sorusunu cevaplandırmaz. Liderlerin oranı ile demokrasinin var olup olmadığını birbirine karıştırmak, basit bir yanlışlık yapmaktır; çünkü bir toplum demokratik olduğu halde kendisini küçük bir liderlik grubu ile ortaya koyabilir. Temel sorun, liderliği sorumlu tutabilmektir”

Çizelge 1.5. Klasik ve demokratik elit teorisyenlerinin farklı algıları

Yaklaşımın Karakteristik Özellikleri	Kuramın temsilcileri			
	Pareto	Mosca	Michels	Demokratik Elit Teorisyenleri
Elitlerin varlık zorunluluğunun açıklamaları	Tarih, sürekli bir elit dönüşümünü göstermektedir.	Bütün toplumlar çoğunluğun azınlık tarafından diktatörlüğü ile karakterize edilmektedir.	Siyasi partilerin teknik ve idari işlevleri bürokrasi ve oligarşiyi kaçınılmaz kılmaktadır.	Siyaset, en çokaralaksız güç için savaşım ve ulusal devletin çıkarları önceliğini barındırmaktadır.
Elitlerin Doğası	Her bir sektörün kendi eliti vardır.	Devlet memurlarının belirlendiği ekonomik açıdan dominant olması zorunlu olmayan yönetici sınıf	"Örgütten bahsedilen, oligarşiden bahsetmektedir" (1962, s.364)	İnsanın insan üzerindeki egemenliğini ortadan kaldırmayı amaçlayan tüm fikirler hayali olduğu için bir otorite hiyerarşisi kaçınılmazdır.
Elit Yapıları	Yönetici ve yönetici olmayan	Her yönetici sınıf bir "siyasi formül" üreterek diğerleri üzerindeki egemenliğini haklı çıkarır	'Oligarşinin demir yasası', liderliğin üyeler üzerindeki hâkimiyetini sağlar.	Devlet aygıtında elit hakimiyete odaklanmakta ancak elitizm her alanda modern örgütsel biçimlerin bir özelliği olmakta
Elit Dolaşımı	Aynı faaliyet alanında üst ve alt tabakalar arasında bireylerin dolaşımı ve yöneten ve yönetmeyen elitler arasındaki bir dolaşım.	Dolaşım genellikle miras yoluyla gerçekleşir, ama zaman zaman iktidar, politik formülün başarısızlığı nedeniyle başka bir sınıfın eline geçer.	Kitlelerin yetersizliği, elit otoritesinin temelini oluşturur ve kitlelerin, seçkinlerin isteklerine boyun eğmelerini sağlar.	Weber farklı tip elitlerin ve elit dolaşımının bulunduğu üç tane otorite şekli sıralamaktadır. Karizmatik, geleneksel ve mantıksal.
Elit Rolünün Değerlendirmesi	Bazı yönetici elitler ilerici, diğerleri de muhafazakâr olarak net bir ilerleme süreci yoktur.	Mosca, Pareto'nun aksine, insani ilerlemeye inanmakta ve bazı istisnalar dışında, genel bir ilerleme trendini kabul etmekte.	liderlik sistemlerinin tümü demokrasi ilkeleriyle bağdaşmaz.	Weber karizmatik egemenliğin tarihin yaratıcı devrimci gücü olduğunu, ancak bunun kalıcı kurumsal yapıların ortaya çıkmasının bir sonucu olarak gerçekleştiğini savunuyor.
Yakınsama noktası	Marksist ekonomi ve liberal demokrasinin reddedilmesi.	Marksist ekonominin ve Katılımcı liberal demokratik biçimlerin reddedilmesi	Sosyalizm ve liberal demokrasinin reddi.	Sosyalizmin ve katılımcı liberal demokratik biçimlerin reddedilmesi.
Ampirik araştırmanın odak noktası	Egemen elit teorisi gösterilme alanı olarak ait olduğu ulus İtalya (Bottomore, 1966, s. 53)	Geçmişte hükümetin genellikle kendilerine hizmet eden elit olarak nitelendirildiğini, ancak bunun her zaman böyle olduğu anlamına gelmediği	Batı Avrupa siyasi partilerinde zayıf ampirik kanıtlara dayanan elitin egemenliği teorisi kurma girişimleri.	Onun başlıca katkısı, hem rejimlerin meşruluğunun hiyerarşik sınıflandırmasında hem de bürokrasinin egemenliğini analiz etmede yatmaktadır.

Klasik elit teorileri ve demokratik elit teorileri arasındaki bu düşünsel farklılıkların Mark Evans tarafından ortaya konuş biçimi Çizelge 1.5’de görüldüğü gibidir. Elitin - sosyal bilimlerin doğası gereği- farklı algılayışları, nitelikleri, işlevleri gibi çok çeşitli göstergelere rastlamak mümkündür. Ayrıca elitin farklı sosyal sistemlerde farklı algılanması da doğal bir durum olarak algılanmalıdır. Bu çalışmada elitin işaret ettiği öğeler, her sosyal sistem için geçerli olabilecek şekilde en genel anlamıyla kullanılmaktadır. Bu sebeple eliti, bir kurum veya toplum içerisinde önemli kararlar üzerinde direkt ve dolaylı etki ve kanaat üretebilen bireyler veya gruplar olarak tanımlamak daha açıklayıcı olacaktır. Ayrıca çalışmada toplumsal düzeyde kimlerin elit olduğu sorusuna alınacak yanıt, kurumsal yaklaşımın sunduğu savları içermektedir. Bütünleşik ve çoğulcu iktidar yapılarının bulunduğu toplumsal tecrübeleri farklı toplumlar açısından hangi elitlerin ne ölçüde siyasi gücü kontrol ettiği tartışması, bu toplumların her birinin farklı elit yapılarının farklı etkileri olduğu sonucuna çıkmaktadır.

Bu durum elitin toplumsal konumlarının farklı toplumlarda farklı şekillerde oluştuğunun bir göstergesidir. Burada önem kazanan modern devlet yapısı içerisinde elitlerin belirli sınıflara ayrılmasının mümkün olduğu konusudur. Özellikle modern devlet içerisinde moderniteyle beraber gelen –modern devlet mekanizması içerisinde elitlerin konumlanış şekli açısından- elitlerin sınıflandırılması akademik yazında olağan bir durum olarak gözükmemektedir. Burada yapılması gereken - geleneksel toplumların ve çalışma ile yakın ilgisi bulunmayan elit türleri dâhil edilmeden - modern toplumlarda sahip olduğu konumlardan kaynaklı etkiye sahip olabilecek elit türlerini açıklamak olacaktır.

1.5. Elit Tipolojileri

Görüldüğü üzere elite yönelen farklı yaklaşımlar, elit kesimlerin belirlenmesi, elitlerin arasındaki ilişki ve hiyerarşi biçimi, elitlerin sınırları konusunda çok sayıda yorumu beraberinde getirmiştir. Bu görüşler doğrultusunda her toplumda bulunan karar verici konumundaki bireylerin işlevleri ve uygulama alanları açısından farklı kategorizasyonlarını yapmak mümkündür. Ayrıca bu sınıflandırmalar sonucu oluşan elit tipolojileri çoğu düşünürde farklı önem ve etkiye göre farklı şekillerde bölünmüştür. Örneğin; Türkiye özelinde elit yapılarına baktığımızda Mills’in askeri elitlere verdiği önem ve karar verme sürecindeki başat etkisi onun fikri düzeyde bir ölçüde doğruluğunu kabul etmemize neden olabilmektedir. Elit türlerinin içinde bulundurduğu yorum çeşitliliği ve bu

elit kimliklerin değişimi açısından elit kesimler, sınırları kesin olarak belirlenemeyecek bir yapıdadır. Bir ekonomi eliti aynı zamanda bir medya eliti olabilmekte bu durumda pratikte ayırım yapmayı zorlaştırmaktadır. Burada yapılması gerekenin teorik düzlemde bir sınıflandırma yaparak eliti açıklamak olacaktır. Bahsedilen birçok elit türünün hepsinin teorik düzlemde sınırları belirlemek buradaki amaç olmayıp, çalışma dahilinde kullanılacak elitlerin bir tipolojisi belirtilmeye çalışılacaktır.

1.5.1. Elit Bir Kesim Olarak Entelektüeller

Entelektüel, işlev bakımından her ne kadar tarihi toplumlardan itibaren var olan bir olgu olsa bile, bir isim olarak belirli bir tipoloji ifade etmesi, entelektüel üzerine çalışan tüm sosyal bilimcilerin uzlaştığı nadir bir nokta olarak Fransa’da yaşanan Dreyfus olayıyla başlamaktadır. Bu olaydan önce entelektüelin etimolojik kökenine ve entelektüel işlev diyebileceğimiz toplumsal rol üzerine sayısız çalışma ortaya konmuş olsa da burada bir bilen tipolojisi olarak elit kuramları bağlamında toplumsal bir sınıfı işaret etmek için “entelektüel” kullanılacaktır. Entelektüelin klasik anlayışından kamusal entelektüel anlayışına kadar oluşturulan fikirlerin ortak nosyonları bilginin üretiminden doğan glerinin siyasal alana etkili olduğu şeklinde özetlenebilmektedir. “En genel şekilde, entelektüel kavramı fikirlerin yaratılmasına, iletilmesine ve eleştirilmesine katkıda bulunan dar bir kesimi içine almaktadır. Bunlar yazarları sanatçıları, akademisyenleri, gazetecileri ve siyasal yorumcuları kapsamaktadır” (Trkne, 2005, s. 391).

Entelektüelin kim olduğuna, nasıl olması gerektiğine ve onun toplumsal yaşam üzerindeki işlevine kısacası niteliği üzerine çok sayıda fikir üretilmiş ve çeşitli toplumsal tecrübelerin oluşturduğu kültür ve dil yapılarında hali hazırda var olan ve bu yapılarda kendi bağlamı içinde bir anlama sahip çeşitli kavramlarla karşılanmıştır. Dilin yaşayan yapısında, küreselleşen dünya açısından bakıldığında var olan anlamlara evrensel öğelerin eklenmesi gayet doğal bir durumdur ve dolayısıyla kaçınılmazdır. Geleneksel Osmanlı toplumunda kullanılan “münevver” kavramı, cumhuriyet yıllarında yerini “aydın” kavramına bırakmış ve zamanla entelektüel kavramının karşıladığı bir anlama bürünmüştür. Tabi münevver kavramı nurdan türemesi sebebiyle bir metafizik anlam taşımakta ama göreceğimiz gibi entelektüel kavramı tutarlı ve evrensel aklı her şeyin önüne koymaktadır (ağan, 2003, s. 163). Türk Dil Kurumu bu kavramların hepsini eşanamlı olarak kullanmaktadır. Ayrıca şerif Mardin *Tanzimat ve Aydınlar* makalesinde

“Aydın” kavramının Batı’dan intikal ettiğini Osmanlı’da bu kavramın karşıladığı öğelerin yokluğu ve var olan “alim“ veya “arif“ kavramlarının bir entelektüel tipolojisini karşılamadığını söylemektedir (Mardin, 1985, s. 46). Günümüz kullanım pratikleri açısından bakıldığında entelektüel ve aydın kavramları arasında bir fark görülmemekte ve birbirleri yerine kullanılmaktadır.

1.5.1.1. Kavramın doğuşu

Modern toplumun bir ürünü olarak entelektüel kavramının doğuşu, uluslararası platformda Dreyfus olayı (Dreyfus affair) olarak bilinen Yahudi bir Fransız subayının hainlikle suçlanmasıyla başlamaktadır. 1894 yılında çöpte bulunan yeni bir Fransız silahı hakkında bilgilere sahip bir dokümanın Almanya’ya gönderildiği şüphesiyle başlatılan soruşturma sonucu Yüzbaşı Alfred Dreyfus el yazısı benzerliğiyle suçlanmış ve görece kısa süren mahkeme süreci sonucunda Guyana açıklarındaki Şeytan Adasında ömür boyu mahkûm edilme kararı alınmıştır (Ortaylı, 2014). O dönemde Fransa’da başlayan Yahudi düşmanlığı hiç şüphesiz bir şekilde davayı ve sonuçlarını etkilemiş ve halkın Yahudilik karşıtı sloganları sıkça duyurulmuştur. 1896 yılında Fransız istihbaratının edindiği yeni bilgiler doğrultusunda Dreyfus’un suçsuzluğunun kanıtı sayılabilecek bir belge ele geçirilmiştir ve Dreyfus’un ailesi olayı medyaya taşımak için uğraşmıştır. Lakin bir Yahudi’nin, Alman casusluğuyla suçlandıktan sonra hükümeti geri dönüşü olmayan bir noktaya getirmiş ve kendi itibarları için deliller göz önünde bulundurulmadan Dreyfus’un mahkumiyetinin devamına ve yeni belgeler doğrultusunda suçluluğu tartışılan Easterhazy isimli Fransız Binbaşısının beraatına karar verilmiştir. İşte bu noktada sessiz kalamayan Emile Zola, 13 Ocak tarihinde 1898’de “Suçluyorum” (J’accuse!) başlığı altında *L’Aurore* gazetesinde açık bir mektup yayınlarak evrensel değerlerin ve hukukun çiğnendiğini söylemiş ve Fransız aydınlanmasına tamamen ters düşen bu durumu eleştirmiştir (Baysan, 2010, s. 180). Ertesi gün aynı gazetede Zola’ya destek veren bir bildiri yayınlanmış ve aralarında Emile Durkheim’de bulunduğu 1200 kişilik eğitimli bir grup bu bildiriye imza atmışlardır. 1 Şubat 1898 tarihinde milliyetçi olarak bilinen Maurice Barres tarafından *Journal* gazetesinde yayınlanan “Entelektüellerin Protestosu” (La Protestation des intellectuels) yazısında Zola’ya destek veren isimlerin nitelikleri hakkında alay edici ifadeler kullanmıştır ve böylece bu kavram tedavüle girmiştir ve yine çoğu siyasal olay gibi bu isim muhalifler tarafından verilmiş ve sonraki dönemlerde negatif bir anlamda kullanılmıştır (Aydeniz, 2012, s. 84 85).

1.5.1.2. Entelektüelden kamusal entelektüele

Bu noktadan sonra erken 20.yy da entelektüel kimliği üzerinde çok farklı coğrafyalarda çok farklı kültür yapıları içinde çok farklı şekillerde çalışmalar yapılmış ve çok farklı görüşler ortaya atılmıştır. Edward Said'in "Entelektüel" adlı eserinde bu konuyu özetleyiş biçimi çok açıklayıcıdır (Said, 2017, s. 27):

“Entelektüellerin....si” veya “Entelektüeller ve ...” başlıkları altında toplanabilecek, kapsamı göz korkutucu boyutlara ulaşan ve son derece ayrıntılı, neredeyse bir kütüphane dolusu çalışma vardır. Entelektüellerin tarihi ve sosyolojisi konusunda binlerce kitap; entelektüeller ve milliyetçik(ve iktidar ve gelenek ve devrim, vs. vs.) hakkında sonsuz sayıda inceleme var elimizin altında. Dünyanın her bölgesi kendi entelektüelini yaratmış, bu oluşumların her biri ateşli, tutkulu tartışmalara konu olmuştur. Modern tarihte entelektüellerin işin içine karışmadığı ne önemli bir devrim ne de önemli bir karşıdevrim olmuştur. Entelektüeller hareketlerin ana babaları ve tabii ki evlatları, hatta yeğenleri olmuşlardır”

Entelektüelin anlam çeşitliliği ve önemine yapılan bu yorum hiç şüphesiz bu konuda çalışan tüm bireylerin hemfikir olduğu bir konu olmaktadır. Entelektüelin klasik anlayışını açıklarken bu tartışmaların izlediği görece temel kuramcılarının ve sosyal bilimcilerin fikirleri göz önünde bulundurulacaktır. Entelektüel konusunda görece en radikal görüşlere sahip erken dönem kuramcılardan Julien Benda, “Aydınların İhaneti” adlı eserinde entelektüeli (Benda, 2017, s. 37): “faaliyetleri temelde pratik amaçların yerine getirilmesine dayanmayan; sanat, bilim veya metafizik düşünceden zevk alan; kısacası maddi-olmayan avantajlar sağlama peşinde olan ve dolayısı ile belli bir anlamda “benim yurdum bu dünya değildir” diyen herkesi kapsar” şeklinde özetlemektedir. 19. Yüzyılda aydınların kendi tanımıyla “siyasi ihtirasları” benimsediklerini ve okumamış kimseler olarak nitelendirdiği kitlelerin karşısında konumlanması gerektiğini savunduğu aydınının bu tarz ırksal, sınıfsal ve milli ihtiraslardan bağımsız bir konumda olmadığını açıklamaktadır. “Siyasi ihtiras” olarak nitelendirdiği kavramın barındırdığı niteliklerin aydınlarda görülmesi ve bunun meşru bir hal almasını eleştirmektedir.

Bu nitelikleri “eyleme geçme eğilimi, doğrudan sonuç alma beklentisi, aşırılık, nefret ve sabit fikirler” olarak özetlemektedir. Bu ihtirasları benimseyen aydının karşısında konumlandığı halka bu ihtirasları daha fazla benimsetme çabası için Benda’ya göre ironik kısmını oluşturmaktadır. Bu ihtirasları benimsemelerinin bir sonucu olarak aydınlar; devlet otoritesine boyun eğen, milliyetçi söylemlerin üreticisi, statüko yanlısı, kitlelerin istekleri doğrultusunda fikir üreten sahte entelektüellere dönüşmektedirler (Benda, 2017). Benda’ya göre, gerçek entelektüeller; statüko karşısında konumlanan daimî muhalefet sahibi, evrensel hukuk ve ahlak değerlerinin arayıcısı ve doğrular uğruna yakılıp, çarpmıha gerilmeyi göze alabilen ve yine doğruları uğruna maddi ilişkilerini ortadan kaldıracabilecek kişi tipolojisine sahip bireylerden oluşmaktadır (Said, 2017, s. 24).

Noam Chomsky bu farklılaşmayı entelektüelin görevleri ve ahlaki sorumlulukları arasında bir ayrımla açıklamaktadır. Chomsky, entelektüeli zihinsel aktiviteyle hayatını geçindiren kimse olarak ele almaz hatta ona göre akademisyenlerin önemli bir kısmı katiplik işi yapmaktadır. Ona göre entelektüeller; şeyler hakkında düşünen, şeyleri anlamaya, açık bir şekilde ifade etmeye ve başkalarına anlatmaya çalışan kişiler olarak görüldüğünde durum daha açıklayıcı bir nitelik kazanmaktadır. Burada ise modern toplumun kurumlarıyla entelektüeller arasında bir gerilim olduğundan bahsetmektedir (Chomsky, Entelektüellerin Sorumluluğu, 2011, s.8).Chomsky entelektüel kimliklere kurumların zaman ve olanak sağlamasının iktidara ve otoritelere destek sağlamaları istenildiği için olduğunu düşünmektedir. Bu gerilim aydın kesim ve medya elitleri arasında gözle görülebilir bir hal almaktadır. Bilgiye sahip olunmasından doğan güç zamanla onu aktaran kurumların elinde birikmektedir.

Otoriteye destek Chomsky’e göre, entelektüelin görevi olarak anlaşılmaktadır. Lakin Chomsky, entelektüellerin ahlaki sorumluluklarını; hakikati anlamaya çalışmak, dünyaya ilişkin bir kavrayışa ulaşmak için başkalarıyla birlikte çalışmak, bunu diğer insanlara aktarmaya çalışmak ve kavramasına yardım etmek ve yapıcı eylem için zemin hazırlamak olarak nitelemektedir. Görev ve sorumluluk arasındaki bu gerilimin modern toplumlarda kaçılmaz olduğu görüşüne sadık olduğu görülebilmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında entelektüeller görevlerini yerine getirmezse kendilerini entelektüel işlere adama fırsatını kaybedecekleri savını ortaya atmaktadır (Chomsky, 2011, s. 8-10).

Entelektüele çok farklı bir perspektiften yaklaşan Antonio Gramsci, herkesin entelektüel birey olabileceği lakin entelektüel rolü kimin oynayacağını sosyal kurumların belirlediğini savunmaktadır (Eyerman, 2008). Gramsci, herkesin entelektüel olduğunu söylerken bireylerin toplumda gördükleri işlevler doğrultusunda entelektüel kimliğe sahip olabileceğine atıfta bulunmaktadır. Yani ona göre, entelektüeller bir sosyal sınıfa ithafta bulunmaz, bu ithaf işlev ve rol üzerinedir. Gramsci, bu işlevin kas gücüne dayanmadığını anlatmak için kas gücüne dayalı iş yapanlar entelektüel rol oynayanlar arasında bir ayırımı gitmektedir (Akkaya, 2014). Ayrıca *entelektüel işlev* açısından entelektüelleri iki sınıfa ayırır geleneksel entelektüeller; rahipler, öğretmenler ve idareci gibi uzun vadede kolay kaybedilmeyen entelektüel rol sergileyicileridir. Dini ideoloji, eğitim, adalet gibi entelektüel rolleri üstlenirler. Organik entelektüeller ise bir sınıfın çıkarına hizmet eden entelektüel rol sağlayıcılarıdır. Bağlı oldukları sınıfın hegemonyasına uygun hareket etmektedirler (Said, 2017; Akkaya, 2014).

Klasik sosyoloji kuramcılarında Karl Mannheim, modern toplumlarda entelektüelin toplumsal olarak “bağıntısız”laşmış veya özgür bir hal aldığını savunur. O’na göre entelektüel kesim farklı toplumsal tabakalardan türeyip örgütsüz bir hal almaktadır. Mannheim, entelektüelin, yalnızca bir düşünce biçiminin bulunduğu şeklindeki algıyı ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Entelektüeller farklı fikir dizilerine rağbet ederek çok çeşitli gruplar oluşturmakta ve bu gruplar arasında sürekli bir yarışma ortaya çıkmaktadır. Toplumun değişen doğasıyla entelektüeller, fikirlerin tek sistemini kabul etmezler; toplum, birbiriyle rekabet eden fikir sistemlerinin uğultulu bir karmaşası haline gelmektedir (Ritzer, 2014, s. 392).

Mannheim, entelektüelleri teori ve pratiğin senteze dönüştüğü noktada bunun taşıyıcılığını yapabilecek sosyal bir tabaka olarak görmektedir. Aydeniz, Mannheim’in entelektüel yaklaşımını şu şekilde alıntılar (Aydeniz, 2012):

“Entelektüeller, politik düşüncenin toplumsal taşıyıcılarıdır. Bir sınıfsal temele sahip değildirler. Ayrıca sınıf temelli homojen bir belirlenmişlikten de söz edilemez. Daima deneyimlerle yaşayan ve içinde toplumsal bir duyarlılık geliştiren dolayısıyla yönünü dinamizm ve bütünselliğe göre tayin eden bir tutuma sahip bireyler olarak entelektüeller, ancak göreceli bir sınıf temeli olmayan ve dolayısıyla

toplumsal mekânda gereğinden katı konumlandırılmış bir tabakadır. Bu toplumsal tabaka entelijensiyadır; temel olarak burjuva sınıflarına dayanan ama sınıfsal olarak aidiyeti olmayan, bağlantısız bir kesimdir.”

Mosca, bir elit kuramcısı olarak aydının iktidar ilişkileri içinde görece bağımsız olabileceğini vurgulamıştır. Mosca, aydın sınıf hakkında, “eğer özel çıkarları sadece bir süreliği için bile olsa bir yana itmeye hazır ve gerekli tarafsızlıkla ortak iyiyi algılayabilecek bir toplumsal sınıf varsa, bu sınıf kesinlikle titiz bir entelektüel eğitimi sayesinde karakter soyluluğuna, geniş çevrelerle ve yetilerin genişletilmesine ağırlık verecek şeye sahip sınıftır... Bu sınıf, tek başına gelecekteki kötülüğü önlemek amacıyla şimdi bir iyiyi özgürce kurban edecektir” demektedir. Bu görüş onu Mannheim’in aydın görüşüne yakınlıktır (Bottomore, 1990, s. 68).

Entelektüel üzerine ilk dönem çalışmaları entelektüel üzerine çok sayıda tartışma konusu açarak farklı görüşlerin gelişmesinde öncü olmuşlardır. Görüldüğü üzere Julien Benda “aydınların ihaneti”ne karşı seferberlik ilan etmekte, onun gözlerinde bu sosyal grup sosyal reformistler ve eleştirmenler olarak görevlerini yerine getirmede başarısız olmaktadır. Gramsci, sosyal rolleri açısından ve bir o kadar da sınıf pozisyonunu temel olarak entelektüelleri “organik” ve “geleneksel” olarak ayırmıştır. Benzer bir şekilde, fakat daha akademik bir yapıda, Karl Mannheim, entelijansiya ve entelektüelin tarihsel konumunu “serbest dalgalanan” sınıf yapısına bölmektedir (Eyerman, 2008).Entelektüel kavramının bu kavrayışlarını, entelektüel üzerine çalışan her bireyin fikirlerinin bağlı bulunduğu bir alan olarak görmek mümkündür. Cemil Meriç “Mağaradakiler” adlı eserinde entelektüelin, her toplumda zamana, iktidara, ideolojiye dayalı çok farklı tanımlarının yapılabileceğini belirtmektedir. Lakin kendisi entelektüelin genel kabul gören nosyonlardan hareketle üç adet özelliğini açıklamaktadır (Meriç, 1997):

- a) Entelektüel yaşadığı coğrafyanın ihtiyaçlarına yönelik bilgiye sahip olmalı,
- b) Önyargılara ve peşin hükümlere kulak asmamalı,
- c) Dürüst, uyanık ve cesur olmalıdır.

Edward Said, entelektüel birey için “uzmanlık” ve “profesyonelliğin” yeterli olmadığını belirtmektedir. Ona göre uzmanlık ve profesyonellik gerekli olabilir ama amatör ruhunu kaybetmemiş olması gerekmektedir. Aynı zamanda entelektüelin bir

“sürgün” olması gerektiğini lakin bu sürgünün fiziksel bir boyutta olmadığını düşünsel bir boyutta olduğunu söylemekte, buradaki asıl vurgunun onun farklı düşünebilmesi üzerine olduğunu düşünmektedir. “*Belli bir kamu için ve o kamu adına bir mesajı, görüşü, tavrı, felsefeyi ya da kanyı temsil etme, cisimleştirme, ifade etme yetisine sahip olan bir birey*” olarak entelektüeli tanımlamakta ve bu yetiyi kullanırken korkusuz olması gerektiğini savunmaktadır (Said, 2017).

Jean Paul Sartre ise “Aydınlar Üzerine” adlı eserinde entelektüel birey için görece ironik bir tanım yapmaktadır (Sartre, 2016):

“Kendisini ilgilendirmeyen şeylere burnunu sokan ve küresel insan ve toplum kavramı adına kabullenilmiş gerçeklerin ve bundan kaynaklanan davranışların tümünü sorgulama iddiasında olan biridir... Entelektüeller, tümü de köken olarak zihinsel çalışmalarıyla (pozitif bilimler, uygulamalı bilimler, tıp edebiyat vb.) belli bir ün kazanmış, kendi alanlarından çıkarak, küresel ve dogmatik bir insan kavramı (belirsiz ya da belirgin, ahlakçı ya da Marksist) adına, toplumu ve kurulu düzeni eleştirmek için bu ünü kötüye kullanan çeşitli insanlar topluluğudur”

Entelektüelin olması gereken özellikleri ve sosyal yapılarına ilişkin bu yorumlar entelektüel kimliğin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Lakin olması gereken ve olan arasındaki bağlantı burada büyük bir önem taşımaktadır. Türkiye özelinde kimin entelektüel olduğu kimin olmadığı sorularına yöneltecek soruların bu anlayış doğrultusunda incelenmesi pratik anlamda zorlayıcı olacağı kaçınılmaz bir durum olarak görülmektedir. Entelektüel kimseler olayları yorumlama ve açıklama, siyasal kararlar ve toplum üzerindeki önemli etkisi ve devrimin yapı taşları oluşları gibi birçok açıdan toplumsal yapı içerisinde elit bir kesim oluşturdukları net bir şekilde görülmektedir.

Buradaki en önemli sorunun entelektüelin içerdiği bu özelliklerin modern toplumlarda ne ölçüde varlığını koruyabildiği yönündedir. Hiç şüphesiz entelektüellerin diğer elit kesimlerden bağımsız olabileceği gibi aynı zamanda diğer elit kesimlere bağıntılı olarak gözüktüğü de söylenebilmektedir. Burada entelektüelin olması gereken algıdan bağımsız olarak ele alınması bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu algının Batı

toplumlarına özgü süreçlerden etkilendiği söylenebilmektedir. Bu süreçlerin yaşanmadığı toplulukların entelektüeli anlayış biçimi farklılıklar göstermektedir. Bu açıdan bu çalışmada bireylerin toplumsal düzlemde oynadıkları rol bakımından “entelektüel” olduğu veya olmadığı daha pratik ve daha incelenbilir olması açısından tercih edilmektedir.

Bu sebeple çalışmada entelektüeli, kamusal entelektüel kavramıyla birlikte çerçevelemek bir gereklilik haline gelmektedir. Kitle iletişiminin kamusal alandan ayrışması ve tek bir noktadan yönlendirilmesi, kültür üreticisini konumunda bulunan kamusal alanın, tüketici konumuna geçmesiyle sonuçlanmıştır. (Habermas, 1997, s. 280) Elit teorileri çerçevesinde bu kitle kültürü üreticilerinin “elitlerin” haber ve bilgi alma kaynaklarını tekelinde bulundurmaları kamu üzerinde büyük bir hakimiyete yol açmaktadır. Elitlerin neredeyse tüm kültür kurumlarının belirleyicisi olmaları kamusal alanın yok olmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu durumda entelektüel bireylerin kamusal alanda varlığını sürdürmesi bu kamusal alanın parçalanmasıyla ne ölçüde gerçekleşebileceği tartışılan bir konu olmaktadır. Entelektüellerin fikirlerin ve bu fikirlerin dolaşımı açısından üstlendikleri görev ve ahlaksal sorumluluklar, kurumsallaşan medya karşısında yok olduğu yönünde tartışmalar mevcuttur. Kitle iletişim araçlarının kontrolünü sağlayan medya elitlerinin eleştirel düzeyden uzaklaşmaları şaşırtıcı bir durum değildir, bu açıdan bakıldığında entelektüel geleneksel işlevini yerine getiremeyen bir yapıya bürünmektedir.

Böyle bir ortamda doğan kamusal entelektüel kavramını ilk kullanan kişi C. Wright Mills'tir. Kamusal entelektüel, kamusal hayatla akademiye çekilen entelektüelin, akademik hayatla kitleler arasında bağ kuran herkesi kapsayan çok geniş bir kavramsallaştırma değildir. Klasik anlamıyla entelektüelin kaybolduğu görüşü yoğun bir şekilde Amerikan, Fransız ve İngiliz yazınında genel kabul görmektedir. Fransız entelektüel geleneğinin 1980'den sonra ortadan kaybolması bu geleneğin düşünürlerinden Sartre, Foucault ve Aron gibi isimlerin vefat etmesiyle etkilenmiştir ve tartışmalar Amerikan yazınında bahsedilen kamusal entelektüelin Fransız anlayışıyla yer değiştirmesi üzerinden devam etmektedir (Aydeniz, 2012).

Anlaşılabileceği üzere kamusal entelektüelin klasik anlayışındaki özellikleri taşıması beklenmemektedir. Bu günün entelektüeli, sözcükleri iyi kullanan kadın veya erkek akademisyenler veya uzman kimlikler, medyada yer almaları ve kamu önünde söz söylemesi uygun kimseler olarak görülmektedir. Entelektüelin sahip olduğu anlamlar

anlaşılacağı üzere toplumda var olan ihtiyaçlara karşılık gelecek şekilde tekrar üretilmektedir. Örneğin günümüzde aydın kesimi ifade etmek için sıkça kullanılan bir kavram olarak entelijansiya Batı'daki gelişmelerden azade bir şekilde Rusya'da ortaya çıkmıştır. Entelijansiya, Büyük Sovyet Ansiklopedisinde şu şekilde tanımlanmaktadır (Ambartsumov & Erman, 1978 çev. Türközü & Buğlalılar, 2015);

“Esas olarak karmaşık ve yaratıcı türden kafa emeğiyle ve kültürün geliştirilip yayılmasıyla profesyonel olarak meşgul olan insanları içeren toplumsal bir tabaka. İlk olarak yazar P. D. Boborykin tarafından 1860'larda kullanılan kavram, Rusçadan diğer dillere geçti. Başlangıçta genel olarak eğitilmiş insanlara gönderme yapan terim günümüzde bile sık sık bu anlamıyla kullanılır. Lenin'e göre “entelijansiya” sözcüğü, “genel olarak, tüm eğitilmiş insanları, serbest meslek sahiplerini, beden işçilerinden ayrı olarak, İngilizlerin deyişyle beyin işçilerini” içerir”

Lakin bu kavram zamanla beden işçilerini de niteleyen bir yapıya dönüşmüş ve diller arasında geçişi sırasında anlamında farklılıklar barındıran kelimelerle özdeşleşmiştir (Bottomore, 1990). Entelektüel ve entelijansiya kavramlarının Türkçede bulunan aydın kavramıyla karşılanması, entelektüel ve entelijansiya arasındaki toplumsal tecrübe ve algı farklılıklarının anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Aydın kavramının bu denli yoğun bir içeriğe sahip olması sonucu, aydının tanımı konusunda da ortak nosyonların silikleştiği savunulabilmektedir. Örneğin Cemil Meriç, Ziya Gökalp'in aydını tanımlarken kullandığı yüksek tahsilin negatif etkisi ve halka uzak olmanın problem yaratması konularının Batı'da karşılığı olmadığını savunmaktadır (Meriç, 1997). Bu çalışmada entelijansiya – kökeni ve barındırdığı farklı anlamlar genel kabul gördüğü şekliyle göz ardı edilerek-, TDK'nın kullanım şekline yakın bir biçimde entelektüel veya aydın topluluğu şeklinde kullanılacaktır. Burada topluluk bir tutumluluk içermektedir ve bu tutumluluk bir ideoloji oluşturma etrafında şekillenmektedir.

1.5.2. Dördüncü Güç: Medya Elitleri

Kitle iletişim araçları günümüz modern toplumlarında hem siyasal alan hem toplumsal alan üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. KİA'ların sahiplik yapıları kuşkusuz bu

araçların ürettiği içerikler üzerinde etkili olmaktadır. Elit teorilerinin genel kabulünden doğan düşünce yapısı içerisinde global düzlemde kitle iletişim kurumlarının karar verme mekanizmasını oluşturan bireyler medya elitleri olarak adlandırılmaktadır. Günümüz demokratik toplumlarında bireyler aristokrasilerde ki gibi seçkin kesme dahil olmamakta ve seçkin kesime dahil olabilme belirli bir noktada tanınmış olmakla ilişkilendirilmektedir (Mills, İktidar seçkinleri, 2017, s. 133). Bireylere ün kazandırma da çok büyük bir öneme sahip medya elitleri, sahip olduğu kontrol ve etki bakımından modern toplumlara ait önemli bir seçkin kesim olarak karşımıza çıkmaktadır. Medyanın dördüncü güç olarak algılanması Medya elitlerinin de yargı, militarist ve siyasi seçkinlerden sonra gelen bir güç ve etkiye sahip olduğunun göstergesi haline gelmektedir (Arslan, Turkish Media Elites, 2008, s. 3).

Medya elitleri, klasik elit teorisinde ve iktidar eliti yaklaşımında bir statü eliti olarak ele alınmaktadır. Daha önce bahsedilen Mills'in konu hakkındaki görüşleri göz önünde bulundurulduğunda Medya elitlerinin karar mekanizmasının bir üst sınıfa bağlı olması şeklindeki algı sebebiyle "orta sınıf" elitler olarak görülmektedirler. Buna karşılık çoğulcu elit teorisi ise medya elitlerini toplum ve siyaset üzerinde çok büyük bir etkiye sahip olarak görmektedir. Bu anlayış siyasi otoritenin sağlanmasında siyasetin, medyaya olan ihtiyacı sebebiyle, medya elitleri siyasi açıdan önemli "stratejik elitler" olarak görülmektedir (Mayerhöffer & Pfetsch, 2018, s. 417-418).

Konumuz dâhilinde "medya eliti" ve "elit medya" arasında bir bağ kurmak önem kazanmaktadır. Elit medya kuruluşlarıyla açıklanmaya çalışılan, her medya kuruluşunun ulusal düzlemde aynı öneme ve etkiye sahip olmadığı gerçeğidir. Elit perspektifinin sağladığı "alanının en üst seviyesinde bulunan aktörler" görüşü medya kurumları içinde geçerli olmakta ve bu kuruluşlarda bulunan bireylerin elit kimliğinin kazanımında kuruluşun büyük önemi bulunmaktadır. Öncü ulusal gazeteler, siyasi dergiler ve haberi ulaştırma alanları çok geniş olan medya kuruluşları elit medya olarak algılanmaktadır. Buna rağmen bu elit medya çemberinin dışında kalan kurumların tepesinde bulunan prestijli gazetecilerde medya eliti olarak anılabilmektedir (Mayerhöffer & Pfetsch, 2018, s. 419).

Kitle iletişim araçlarının bireylerin, grupların veya kitlelerin kararları, inanışları, tutumları veya davranışları üzerinde yoğun bir etkisi bulunduğu konusunda yoğun

çalışmalar yapılmıştır. Bu etkinin kontrolünü sağlayan medya elitlerinin ise köşe yazarları, yöneticiler ve editörlerden oluştuğu söylenebilmektedir. (Arslan, 2005, s. 2-3) Burada da mesleki bir ayırım yapmak mecburiyeti ortaya çıkmaktadır. Günümüz medya kuruluşlarının sahiplik yapılarından kaynaklı olarak medya organizasyonlarının hiyerarşisi içinde iki çeşit elit grubu belirlemek mümkündür; “Yönetici medya elitleri” (executive media elites) ve “Gazeteci elitler” (journalistic elites) (Mayerhöffer & Pfetsch, 2018, s. 420).

Yönetici Medya Elitleri: Özel medya kurumlarında veya devlet/kamu sahipliğinde, yönetici liderler, yayıncılar ve medya sahipleri, medya kurumlarının, bir iş kuruluşu veya kar amacı gütmeyen organizasyon gibi hareket etmesinin belirleyicisi konumundadırlar. Haber üretimi konusunda direk bir etkileri olmadığı şeklinde fikirler mevcut olsa da, ücret kesintileri veya işe alımlar gibi dolaylı yönden etkileri açık bir şekilde görülebilmektedir. Ayrıca yönetici medya elitleri, ekonomik elitlerden ekonomi ve siyasi alanlarını genişletmek için “sosyal etki” kullanma bakımından ayrılmaktadır.

Gazeteci Elitler: elit medya dahilinde çalışan editörler, köşe yazarları, öncü sunucular ve muhabirlerden oluşmaktadır. Gazeteci elitler, günlük haber üretiminin kontrolünü ve medyanın siyasal ve sosyal rolünü oluşturan medya içeriğini sağlamakta bu açıdan onların oluşturduğu içerikler, kamu gündemini belirlenmesi konusunda başat bir rol oynamaktadır.

Medya elitleri hakkındaki bu çerçeveleme serbest çalışan medya yapılarını dışarıda bırakmakta ve bazı yazarlar tarafından bu çevreler “medya kişilikleri” (media personalities), veya “kamusal entelektüeller” (public intellectuals) olarak isimlendirilmektedirler. Ayrıca yapılan bu çerçevelenmede kullanılan medya eliti tanımı sosyal medya üzerinden de değerlendirilebilmektedir. Bu çevreler “sosyal medya eliti” olarak açıklanabilmekte fakat sosyal medyada bulunan haber organizasyonlarının etki, profesyonellik ve editörlük yapıları üzerinde bir incelemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Blog yazarları gibi sosyal medya elitleri genellikle kamusal entelektüel sınıfına girmektedir. (Mayerhöffer & Pfetsch, 2018, s. 421) Bu kesimlerin üzerine yapılacak inceleme beraberinde elit teorilerinin belirli bir ölçüde kabulünü getirmekte ve medya kurumlarının oligarşik yapısının sonucu bu kesimlerin tutunumlu bir yapıda olduğu hipotezi benimsenebilmektedir.

1.5.3. Yeni Dünya Düzeni: Ekonomi Elitleri

Ekonomi eliti, elit teorileri içinde araştırma konusu olarak giderek yoğunlaşan bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Bu yoğunlaşmanın sebepleri arasında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve takip eden sürede küreselleşen kapital yönetim anlayışı büyük bir etkiye sahiptir. Ekonomi elitleri tabiri Pareto tarafından kullanılmış olsa da bu kimliğin ilişki kalıplarına dair bir analiz söz konusu değildir. Pareto eliti tanımlarken kullandığı argümanı ekonomi eliti içinde geçerlidir. Ekonomik yapının en üzerinde bulunan kişiler ekonomi elitlerini oluşturmaktadır. Bu ekonomik yapı gelir ile değil değer taşıyan şeylere sahiplikle ölçülmektedir. Pareto'ya göre ekonomik elitin kompozisyonu, sahip olunan varlığın yüzdesi ve insan sayısına, servet dağılımının altında yatan yapıya ve nüfusun tamamının sayısına göre değişebilmektedir. Çizelge 1.6'da farazi durum üzerinden Pareto'nun ekonomi elitine bakışı yansıtılmaktadır (Mayhew & Schollaert, 1980).

Tüm dünyayı etkileyen piyasa koşullarının değişimi, sahipliğin ekonomi üzerindeki etkisini de değiştirmekte ve elit teorileri açısından yeni bir pencere sunmaktadır. Özellikle yatırımcıların gelir kaynaklarının çok yüksek düzeylerde artması ve yatırım üzerinde kontrol sağlanması bu alanda çalışan akademisyenleri gelir ve varlık arasında bir ayırımla elitlere yaklaşmayı sorgulamaya itmiştir (Michael Nau, 2013). Ayrıca sahiplik, günümüz iş dünyasında karar mekanizmasından bağımsız olarak konumlanabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında şirketlerin yönetici pozisyonlarını ellerinde tutanlar ekonomi eliti olarak algılanmaktadır (Kukolev, 1997).

Ekonomi eliti, bu gün şirketlerin karar verme mekanizmalarında bulunan ücretli şirket elitlerinden, şirketlerin sahiplik yapısı üzerinde organizasyonel elitlere ve iş elitlerine, siyasi ve bürokrasi elitleri içerisinde ekonomik kararların alınmasında rol oynayan elitlere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır (Hartmann, 2018).

Çizelge 1.6. Vilfredo pareto'nun ekonomi eliti algısı

7 Farazi sosyal sistemde 70 birim varlığın 7 kişi arasında dağılımı								
Farazi Sistemler	Farazi Kişilerin Sahip Oldukları Farazi Varlıklar							Ekonomi Elitlerinin Görece Boyutları
	A	B	C	D	E	F	G	
1	16	14	12	10	8	6	4	1/7
2	15	15	12	10	8	6	4	2/7
3	14	14	14	10	8	6	4	3/7
4	13	13	13	13	8	6	4	4/7
5	12	12	12	12	12	6	4	5/7
6	11	11	11	11	11	11	4	6/7
7	10	10	10	10	10	10	10	0/7

1.5.4. Siyasi Elitler ve Siyasal Elit Tipolojileri

Siyasal elitler, elit kuramlarının doğuşundan günümüze kadar geçen sürede en çok odaklanılan elit kesimi oluşturmaktadır. En genel anlamıyla siyasi elitler, siyasi kararları alma ve uygulama erkine ve değişen ölçülerde iktidara ve otoriteye sahip, var olan siyasi sisteme, kültürel yapılara, toplumsal tecrübelerle göre farklılık gösterebilen çevreyi nitelendirmek için kullanılmaktadır. Burton ve Highley (2001: s.182) siyasi elitleri, “ulusal karar alma süreçlerine katılım sağlayan veya direk etkisi bulunan, güçlü ve büyük kurumların ve hareketlerin en tepesinde bulunan birkaç bin kişi” olarak tanımlamaktadır. Elit kuramları ve çalışmaları içinde siyasi elitlerin teorik açıdan çok sayıda sınıflandırmasına rastlamak mümkündür. Tipolojiler, ampirik çeşitliliğin, küçük sayıda ideal tiplere indirgemek için kullanılan kavramsal araçlardır. Konu siyasi elitler olduğunda tek boyutlu bir sınıflandırmadan, birçok karakteristik özelliğin oluşturduğu çok boyutlu bir sınıflandırmaya kadar çeşitli sınıflandırmalar yapılabilmektedir.

Örneğin Wolfgang Zaph, yetki verilmiş siyasi elit (delegation political elites) ve kariyer siyasi elitleri (career political elites) şeklinde kişinin seçilmişliği gibi tek boyutlu

bir sınıflandırmaya gitmektedir. Daha önce verilen Giddens'in görüşleri çok boyutlu tipolojilere örnek olarak verilebilmektedir (Hoffmann-Lange, 2018).

Daha önce bahsedildiği gibi, elit tipolojileri ve siyasal sistemler arasında paralellik bulunmaktadır. Siyasal elitlerin tek boyutlu ve çok boyutlu tipolojileri arasında en çok akademik ilgi çekenini hiç şüphesiz elitlerin birliktelikleriyle ilgili olmaktadır. Buna ek olarak elitler ve kitleler arasındaki iletişime göre veya elit çıkarlarına göre siyasal elit tipolojilerine de rastlamak mümkündür. Burada her toplumun kendine özgü dinamikleri doğrultusunda şekillenen bir elit yapısından bahsetmek mümkündür lakin geç modernleşen ve demokrasiye geçiş dönemlerindeki ülkelerin benzer hedefler doğrultusunda yaşadıkları tecrübeler, benzer tipolojilerin var olmasına sebebiyet vermektedir.

Raymond Aron'un elitlerin birleşikliği ve dağınıklığı ile ilgili görüşlerine paralel bir şekilde John Higley ve Michael G. Burton, demokrasiye geçiş süreçleri ve demokrasinin çöküşünün en iyi şekilde elit ilişkilerindeki süreklilik ve kopuşlarla anlaşılacağını savunmaktadırlar. Higley ve Burton Irak savaşından sonra kurulan devletin demokrasi yönünden, elitlerin birleşik olmadığı gerekçesiyle başarıya ulaşamayacağını savunmakta ve haklı çıkmaktaydılar. Elitlerin klasik anlayışından uzaklaşan elit teorilerinin ortak yönlerini kullanarak üç farklı siyasal elit tipolojisi oluşturmakta ve bulunduğu coğrafyaların demokratik olup olmadığının belirleyicisi olarak bu tipolojilerden faydalanmaktadırlar (López, 2013).

“Konsensus yoluyla birleşik elitler”(consensually united) üyelerinin, ölçülü partizanlığın izin verdiği ölçüde, siyasal yürütmeye dair kodlar ve kurallar konusunda büyük ölçüde üzeri örtülü kuralları paylaşmaları beklenmektedir. Ayrıca, merkezi karar vericilere ve birbirlerine görece güvenilir ve efektif iletişim yolu sağlayan, kapsamlı bir biçimde bütünleşmiş bir yapı içinde hareket etmektedirler (Higley & Burton, *Democratic Transitions and Democratic Breakdowns : The Elite Variable*, 1989) Bu araçlar Sartori'nin değişimiyle “siyaset savaşından” çok “siyaset oyununa” işaret etmektedir (Sartori, 1987). Bahsedilmesi gereken bir diğer ayırım, “siyaset için” yaşamak ve “siyaset ile” yaşamak arasında kendini göstermektedir. Demokrasinin köklü olduğu toplumlarda (real-existing democracies) elitlerin tutumları genellikle ikinci olanla ilişkilendirilmektedir (Schmitter, 2018, s. 594).

“İdeolojik açıdan birleşik elitler”(ideologically unified) genellikle totaliter rejimlerle ilişkilendirilmekte, faşizm, komünizm ya da teokratik rejimler gibi yüksek miktarda merkeziyetçi görüşü üretmekte ve yeniden üretmektedir.

“Dağınık elitler” (disunified) konsensüs yoluyla birleşik elitlerin tam aksine siyasetin kurallarını ilgilendiren görgü kurallarını paylaşmamaktadır. Aynı zamanda ilişki biçimleri, limitli ve nadir şekilde, sektörel sınırların veya hizipçi yapıların içerisinde şekillenmektedir (Higley & Burton, 1989). Dağınık elitler, dengesiz demokrasilerin elit tipolojisi olarak düşünülmekte ve deneyime dayalı korku ve güvensizlik içerisinde faaliyet sürdürmektedirler.

Konu hakkında elitler ve kitleler arasında ilişkilere göre de çeşitli tipolojiler sunulmuştur. Örneğin Ruostetsaari, elitlere katılımı ve tutarlılığı baz alarak demokratik toplumları nitelemiş, Hoffmann-Lange ise elitler ve kitlelerin çıkarlarının uyumluluğunun demokratik rejimler için önemine dikkat çekmiştir (Hoffmann-Lange, 2018).

Çizelge 1.7. Higley ve Lengyel’in bütünleşik ve dağınık siyasal elit tipolojisi

	Elit Bütünlüğü (unity)	
Elit Farklılaşması (differentiation)	Güçlü	Zayıf
Geniş	Konsensüs Yoluyla Birleşik Elitler	Parçalı Elitler
Dar	İdeolojik Açıdan Birleşik Elitler	Dağınık Elitler

Çizelge 1.8. Ruostetsaari’nin siyasal elit tipolojisi

	Elit Tutunumluluğu (coherence)	
Elit Sirkülasyonunda Açıklık	Yüksek	Düşük
Yüksek	Özel Elitler (exclusive)	Dağınık Elitler
Düşük	Dahil Elitler (inclusive)	Parçalı Elitler

Çizelge 1.9. Hoffmann-lange'nin siyasal elit tipolojisi

Çıkarların Temsili	Elit Entegrasyonu (integration)	
	Yüksek	Düşük
Yüksek	Yerleşik Demokratik Elitler	Çoğulcu Elit
Düşük	İktidar Elitleri	Bütünleşik olmayan Elitler (un-integrated)

1.6. Modernite ve Modernleşme

“Modernlik” 17.yy. Batı Avrupa’ında ortaya çıkan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimi olarak algılanmakta ve bundan sonraki dönemlerde modernleşmenin küresel düzlemde ve önemli etkilerinin var olduğu görülmektedir (Giddens, 2014, s. 9).

Modernite olarak da adlandırılan modernliğin içerdiği nosyonlar, Batı Avrupa’da gerçekleşen bir dizi bilimsel, ekonomik, siyasal ve kültürel değişimin sonucunda ortaya çıkan değerlerden oluşmaktadır. Modernliğin niteliğinin anlaşılması hiç şüphesiz bu değişimlerin mekaniklerinin anlaşılmasıyla mümkün hale gelmektedir. Bu değişimler zamanla kendi coğrafyalarından taşarak küreselleşen değerler üreten bir süreçle sonuçlanmaktadır. Stuart Hall’a göre modernite; “*modern toplumların karakterini oluşturan farklı ve biricik sosyal yaşam formu.*” olarak açıklanmaktadır. Bu tanım geniş ölçüde modern toplumların karakteristik özelliğinin hem tarihsel açıdan hem aynı dönem diğer uygarlıklardan daha önce görülmemiş bir şekilde ayrıldığına göstergesi olarak kabul edilebilmektedir (Anttonen, 2005, s. 28).

Modernlik bir hareket veya akım olarak algılanmamakta ve tarihsel bir sürecin belirli özelliklerini barındıran bir kavram olarak da karşımıza çıkmamaktadır. Modernliğin bu yapısı onun ne olduğunu açıklarken kullanılacak terminolojiye yönelik dikkat gerektirmektedir. Modernliğin etimolojik kökenine bakıldığında yine farklı kullanımlarını görmek mümkündür. Modern, temelde bir “kopuş” anlamı içermekte ve ilk kullanımı M.S. beşinci yüzyıl sonlarında, Latince biçimi olan “modernus” şeklinde Roma’nın putperestlik inancından Hristiyanlığın resmen kabul edildiği dönemden ayırmak için kullanıldığı görülmektedir. “Modernus” ise Latince’de “hemen şimdi” anlamına gelen “modo”dan türemiş olduğu belirtilmektedir (Anttonen, 2005, s. 27). Modernlik, geleneksel olanın

karşısında konumlanmakta ve modernleşme de geleneklerden kopuşa gönderme yapmaktadır. Bu ikisi arasında kesin bir ayırım yapılması olanaksız olsa da, bu farklılaşmayı kentleşme, sanayileşme, demokratikleşme ve bilgiye yönelik değişimlerle ele almak bu ayırımın konumu noktasında bilgi verebilmektedir (Wagner, 2005, s. 23).

Bilimsel devrimler, Sanayi Devrimi, Rönesans ve Reform hareketleri ve “Aydınlanma” düşüncesi Batı Avrupası’nda modernliğe geçişin zeminini oluşturmaktadır (Yaşar, 2011, s. 12-13). Bu süreçler birbirlerini tetikleyen ve etkileyen sayısız bağ ile birbirlerine bağlanmaktadır. Modernitenin niteliği söz konusu olduğunda, geniş bir tarihsel zemin üzerinde çok çeşitli bağlamların bulunduğu bir alandan bahsetme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Batı Avrupa’sında yaşanan bu süreçlerin doğası aynı zamanda moderniteye yüklenen anlamların doğasını oluşturmaktadır. Ekonomik, politik, kültürel değişimler Batı Avrupası’nın ihtiyaçları üzerinde doğal bir şekilde gerçekleşmektedir. (Yücedağ, 2010, s. 70)

Modernliğin kaynağına yönelik çalışmaların büyük bir bölümü, modernliğin Rönesans döneminde başladığı yönündeki fikrini barındırmaktadır (Coşkun, 2003, s. 46). Bu anlayıştan hareketle Modern Avrupa’nın köklerinin İtalya’da bulunduğu anlaşılmaktadır. İtalya’da Orta Çağ’ın beraberinde getirdiği bunalımların farklı bir anlayışın gerekliliğine zemin hazırlamakta olduğu görülmektedir. Rönesans, papalığın gücünün zayıflamasıyla ve bu gücün kaybedilişin mimariden sanata birçok alanda kendini göstermesiyle başlamaktadır. Orta çağ İtalya’sının gotik mimarisi ve sanat anlayışı, Yunan-Roma sanat ve mimari anlayışıyla yer değiştirmekte ve Yunan-Roma sanat anlayışının “milli” bir gelenek haline getirilmesi sonucuna çıkacak bir kıvılcımı ateşler görünmektedir. Ortaçağ İtalya’sında yaşanan bu gelişmeler yeni bir “ruh” anlayışını doğurmakta ve çok geçmeden Avrupa’nın diğer şehirlerini etkilemekteydi (İnancık, 2013, s. 55-70).

Yunan-Roma edebiyatının Hümanist kesimler tarafından çevirileri ve sunuluşları toplumsal anlamda ilgi ve merak uyandırmış bu durum içinde yaşadıkları toplumun sorgulamasına yol açmıştır. Çevrilen ve gelişen matbaacılık sayesinde hızla yayılan edebi eserler beraberinde Yunan ve Roma döneminin entelektüel birikimini getirmiş ve toplumun düşünsel yapısına dahil etmiştir. Çevrilen eserler felsefeden sanata, doğadan kültüre, mimariden edebiyata birçok alanda farklı tartışma konularını gündeme getirmiştir. Bu durum daha sonraları insanların var olan toplumsal bağlardan kurtulmasını

kolaylaştırmıştır. Rönesans bir “kopuş” ifade etmez, farklı bir süreç olarak Hristiyanlığın dogmalarının yumuşadığı bir döneme işaret etmektedir. Rönesans, aydınlanma çağına geçişte Hristiyanlık dogmalarına ve kiliseye karşı verilecek savaşın zihin yapısını oluşturması açısından önemli görülmektedir (Türköne, 2005, s. 485).

“Rönesans” hareketlerinin içerdiği farklı düşünüş biçimleri ve var olan toplumsal öğelerin sorgulanması, Batı Avrupa’da ki kurumların yapılarının değişimi üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. “Reform” hareketlerinin doğuşunda bu etkilerin izlerini görmek mümkündür. Kilisenin otoritesi, zamanla kaybedilen ekonomik üstünlüğün etkisiyle sorgulanabilir bir hale geldiği görülmektedir (Yaşar, 2011, s. 14).

Papalar ve Kardinallerin dini liderler yerine krallar gibi yaşadığı gerçeği Reform hareketlerinin itici gücü şeklinde görülmektedir. Siyasi ittifaklar kuran, savaş başlatan hatta orduları yöneten kilise, bu yönüyle eleştirilmeye başlanmakta ve bu eleştirileri aynı zamanda rahiplerin ve din adamlarının üretmesi, toplumda yeni bir din algısının ortaya çıkmasına zemin hazırladığı sonucuna çıkmaktadır (Zucker & Harris, 2018). Burada Modernliğin bir nosyonu olarak dinin belirli toplumsal alanın dışında bırakılması gerekliliği ve dinin bireyler ve tanrıları arasındaki bir alanda var olması gerektiği düşüncesinin ortaya çıkmakta olduğu görülebilmektedir. “Aydınlanma” düşüncesinde ve dolayısı ile “modernlik” kavramının bu açıdan içerdiği nosyonların “reform” hareketlerinin önemli izlerini görmenin mümkün olduğu anlaşılmaktadır.

Matbaanın gelişimiyle İncilin çok sayıda çoğaltılarak geniş kesimlere ulaştırılması, Hristiyanlığın farklı yorumlarının da çoğalmasına sebebiyet vermiştir. Batı Avrupa’nın yaşadığı bu dönüşümler, gelişen ve dönüşen sanayi, bilim ve kültürün aslında birbirlerini harekete geçiren küçük taşların yuvarlanmasına benzer bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu küçük taşların ileride daha büyük taşlara dönüşmesi ise kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Reform hareketleri, birçok Hristiyanlık mezhebini ortaya çıkarmakta ve bu mezhepler arasında çatışma kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Rönesans’ın ve Reform’un fikri etkilerinin “Aydınlanma” düşüncesinde hissedilmektedir. Aydınlanma fikri yapısının en önemli bağığı toplumsal düzen ve kurumların akıl ile yapılandırılması gerekliliğidir. Çünkü insan aklının, kendine iyi olanı

seçebilecek ve belirli dogmaların dışında “iyiyi” tasvir edebilecek mutlak güç olduğu anlaşılmaktadır.

Aydınlanma İvan Frolov tarafından hazırlanan felsefe sözlüğünde “Toplumdaki eksiklikleri gidermeye, iyilik, adalet ve bilimsel bilgi düşüncesini yayarak, toplumdaki gelenekleri, politikayı, yaşam koşullarını değiştirmeye çalışan bir toplumsal-siyasi eğilim.” olarak tanımlanmaktadır (Frolov, 1991, s. 31). Ahmet Çiğdem ise aydınlanmayı “18.yüzyılda gerçekleşmesi ve sonuçları itibariyle hem Amerika hem de hemen hemen Avrupa'nın her tarafında etkili olan, gelenekselolarak İngiliz Devrimi'yle başlatılıp, Fransız Devrimi'yle bitirilen felsefi bir harekettir.” şeklinde tanımlamaktadır (Çiğdem, 2006, s. 13). Ünlü Alman Filozofu Immanuel Kant, Aydınlanmayı, “*İnsanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır.*” şeklinde tanımlamaktadır (Türköne, 2005, s. 488).

Modernite, akli her şeyden üstün tutmakta ve tüm sosyal düzenlerin akıl aracılığıyla yapılanmasını savunan düşünce sistemini barındırmaktadır. Bu açıdan Modernite'nin fikri altyapısını oluşturan temel düşünce sisteminin “aydınlanma” olduğu tartışılmaz bir gerçek olarak gözükmektedir. Moderniteyle beraber Batı Avrupa'nın tüm kurumları tekrar reforme edilip akıl çerçevesine oturtulmaya çalışılmaktadır (Türköne, 2005, s. 488).

“Aydınlanma” kavramı Batı Avrupa gibi kültürel ve coğrafi açıdan görece dar bir alanda ortaya çıktığı halde tek bir şekilde ortaya çıkmamış gözükmektedir. Fransız aydınlanmasının kurumların ve toplumun bir toplum mühendisliği sayesinde akıl öncülüğünde tekrar düzenlenmesi gerektiği nosyonu, İskoç aydınlanmasında tarihsel süreç içerisinde sürekli bir gelişim halinde bulunan kurumların kompleks yapısının oluşumu, aklın bilinçli tasarımıyla oluşturulması imkansız olarak görüldüğü nosyonuyla karşılanmaktadır. “İskoç düşünürlerin geliştirdikleri 'kendiliğinden oluşan sosyal düzen(spontaneously genemted social order)' nosyonu, temelde kurucu aklın inşası ya da tasarımı olmayan, tarihsel süreçte evrimsel bir şekilde meydana gelen kural ve kurumlara dayanan bir düzen anlayışını ifade etmektedir.” (Duman, 2006, s. 149) Bu anlayışın Modernite'ye bakış üzerinde etkili olmadığı söylenebilse de, Nilifer Göle'nin tanımıyla Batı-Dışı modernlik olarak algılanabilecek değişik modernlik anlayışları üzerinde bir etkisi olduğu tartışılabilmektedir.

Aydınlanma fikirlerini benimseyen düşünürler, fikirlerin sistemlerinin genel olması ve rasyonel olması gerektiğine dikkat çekerken, aynı zamanda fikirleri gerçek dünyadan türetmek ve orada test etmek için büyük çabalar göstermişlerdir. Bu durum “ampirik araştırmanın akıl ile birleştirilmesi” olarak yorumlanmaktadır. Bunun gerçekleşmesi hiç şüphesiz akademik yazında “bilimsel devrim” olarak nitelenen bilimde yaşanan değişimlerle mümkün olmuştur. Newtoncu fiziğin icadından sonra, toplumsal konularda da bilimsel yöntemin uygulanması fikri egemen hale gelmiştir. Aydınlanma düşüncesi bu açıdan, doğal yasaların, fiziksel dünyaya egemen olduğu ve onlarında toplumsal dünya ya egemen olması muhtemel olduğu görüşü tarafından biçimlendirilmektedir. (Ritzer, 2014, s. 10)

“Modernite”nin doğasını etkileyen bir diğer yapısal dönüşüm ekonomi alanında gerçekleşmiştir. “Sanayi Devrimi” olarak kullanılan tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreci, bilimsel devrimle mümkün kılınmış ve modernliğin kaçınılmaz bir içeriği olarak iş bölümü ve uzmanlaşmayı ortaya çıkarmıştır. Daha fazla sanayileşmek, daha fazla sermaye birikimini beraberinde getirmiş ve bu durum daha fazla pazar alanı yaratma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Modernitenin küresel bir düzlemde bir başarı olarak algılanması ve farklı coğrafyalarda uygulanmaya çalışılması üzerinde sanayi devriminin büyük bir etkisi bulunduğu söylenebilmektedir.

Modernite’yi sahip olduğu bu bağlamlar aracılığıyla tanımlanmak ve düşünsel düzlemde yerini tespit edebilmek mümkündür. Bu noktada modern devletin aldığı ulus yapısını açıklamadan önce modernite ve modernleşme arasındaki ayrımı açıklamak gerekmektedir. Açıkladığımız gibi modernlik batıya özgü bir yapının ürünüdür ve batıya ait bir olgudur. Modernleşme ise Batı’ya ait değişimin sonuçlarının farklı kültürler üzerine yayılma durumu olarak açıklanmaktadır.

Modernleşme, sade ve tek bir değişimi nitelendirmek için kullanılan bir kavram değil çok sayıda değişim sürecini içeren bir kavram olarak düşünülmektedir. Bu değişimlerin en önemlisi ekonomi ve siyasi alanda kendini göstermekte, sanayileşme ve demokratikleşmenin yanı sıra artan kentleşme, büyü ve dinsel dogmaların gerilemesi, düşünce ve eylemlerin rasyonelleşmesi, toplumsal farkların azalması ve bireyciliğin yükselmesi gibi çok sayıda değişimi içermektedir (Özgiraz, 2003, s. 45).

“Kurumsal kümelenmeler açısından bakıldığında, iki farklı örgütsel gruplaşmanın modernliğin gelişi içinde özel bir önemi vardır: ulus-devlet ve sistematik kapitalist üretim. Bunların her ikisinin de kökleri Avrupa tarihinin belirli karakteristikleri içinde bulunur ve önceki dönemlerle ya da diğer kültürel ortamlarda pek az koşutluklar gösterirler... Acaba, modernlik bu iki muhteşem dönüştürücü fail tarafından desteklenen yaşam biçimleri yönünden, Batı’ya mı özgüdür? Bu soruya lafi gevelemeden “evet” yanıtı verilmelidir.” (Giddens, Modernliğin Sonuçları, 2014, s. 170).

Giddens’in bu görüşü her ne kadar geniş kitlelerce kabul ediliyor olsa da modernliğin başka bağlamlardan türeyebilecek bir olgu olduğu fikri de akademik yazında yer bulmaktadır. Konu hakkında belki de en kapsamlı çalışmaları yürüten Nilüfer Göle, çoğul modernlikler anlayışını benimsemektedir.

“Çoğul modernlikler kavramı, tek güzergâhlı ve kültürcü modernlik anlatımı yerine, modernliğin çok güzergâhlı ve kültür-bağımlı yeni bir okumasını getirmek istemektedir. Hatta Batı modernliğinin kendi içindeki farklılıklarını gün ışığına çıkararak, tekçi bir modernlik anlatımını, Batı’nın merkezinden eleştirmekte, Batı modernliği diye bütünsel bir kategorinin neredeyse olamayacağını düşündürmektedir. Modernlik evrenselliği içermektedir. Modernleşme ise farklı ülkelerin tarih ve kültüründen yola çıkarak çizdikleri güzergâhın adıdır” (Göle, 2002, s. 162). “Çoğul modernlikler projesi ‘Batı Modernliği’nin tek medeniyetçi anlatımlarına karşı ciddi bir meydan okumadır. Bu proje Batı modernliğinin, izlediği tarihsel ve entelektüel güzergâhın yan patikalarında bastırılmış, marjinalleştirilmiş, ya da sadece unutulmuş bazı çoğulcu özelliklerini yeniden gündeme getirmeyi denemektedir” (Göle, 2002, s. 134) bu görüş açısının köklerini “aydınlanma” anlayışındaki farklılıklara kadar götürmek olanaklı gözükmektedir.

1.6.1. Modernliğin Siyasal Yapısı: Modern Ulus Devlet

Modernite, kendini en yoğun bir biçimde siyasal alan üzerindeki dönüşümde göstermektedir. Avrupa’nın geçirdiği bu dönüşümler doğrultusunda feodal düzenin ve papa merkeziyetçiliğinin sarsılması, farklı bir siyasal düzene duyulan ihtiyaç, “Modern Devlet”in doğuşuna sebebiyet vermekteydi. Güvenlik olgusu insan ihtiyaç piramidinde

kendini var eden bir toplumsallaşma aracı olarak algılanmaktadır. Feodalite'nin yıkılmasıyla, güvenlik ihtiyacı yöneliminde Avrupa daha merkeziyetçi yapılara bürünmüştür. Sanayi devrimi ve burjuva sınıfının yükselişi, beraberinde fikri düzlemdeki değişikliklerle modern devlet'in meşruiyet zemini kurulmuştur (Durdu, 2009, s. 39).

“Ulus/Millet” kavramı modern devletin değişmez unsuru olarak düşünülmektedir. Fakat ulusu neyin oluşturduğu ve nasıl ortaya çıktığı, konusunda çok dengeli bir konsensüs bulunmamaktadır. Fransız devrimi sonrasında kullanılmaya başlayan ulus, kökleri giderek çoğalarak ve incelererek derinleşen ve bu köklerin takip edilmesi farklı bakış açılarıyla mümkün ve beraberinde farklı yorumları getirdiği bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Lakin durum her ne şekilde ele alınırsa alınsın ulusun ortaya çıkması İtalya, Fransa, İngiltere ve Almanya gibi Avrupalı devletlerin tarihsel tecrübelerinden doğduğu tartışılmaz bir gerçek olarak düşünülmektedir. Bu tecrübeler en yüzeysel haliyle modernite başlığı altında incelenmiştir.

Fransız devrimiyle değişen toplum yapısının en önemli özelliği, halka dayalı bir meşruiyet anlayışının ortaya çıkışı olmuştur. Bu meşruiyet tipi daha önce bahsedilen rasyonel ve hukuka dayalı bir toplum sistemini beraberinde getirmekte ve bu “Demokratik” yönetim şekli Avrupa ülkelerinde ve Dünya’da var olan yönetim şekillerinin meşruiyetini sarsmaktaydı. Egemenliğin halk tarafından sağlanması gerektiğine dair bu klasik demokrasi anlayışı beraberinde halkın bir kimliğinin oluşması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. “Ulus” kavramı bu açıdan kullanılmış ve belirli hukuk değerlerini paylaşan ortak değerlere sahip bir Fransız toplumunun genellemesi olarak kullanılmıştır. Bu dönemde Feodal sınırların dar alanları yerini halkın egemen olduğu ulus sınırlarına bırakmıştır (Şen, 2004, s. 23).

Alain Touraine'nin ulusu tanımlama biçimi kullandığımız perspektif açısından çok önemlidir, O'na göre “*Ulus, modernliğin siyasal biçimidir çünkü geleneklerin, göreneklerin ve ayrıcalıkların yerine bütünleşmiş, aklın ilkelerinden esinlenen yasa tarafından yeniden yapılandırılmış bir ulusal uzamı koyar*” (Touraine, 2002, s. 155).

Benedict Anderson, ise ulusu, hayal edilmiş bir ürün olarak görmekte ve neden hayal edilmiş olduğunu şu şekilde açıklamaktadır. “*Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir*

şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplumlarının hayali yaşamaya devam eder” (Anderson, 2004, s. 20).

Ernest Gellner ise, modern zamanda ulusu olmayan bir kişinin hayal dahi edilmesinin zorluğundan bahseder ve kavramın yerini konumlandırmak için iki tanım önermektedir; *“iki insan, ancak ve ancak aynı kültürü paylaşıyorsa aynı ulustan sayılırlar. Burada kültür, bir düşünceler, işaretler ve çağrışımlar, davranış ve iletişim biçimleri sistemi anlamına gelmektedir.”* *“iki insan ancak ve ancak birbirlerini aynı ulusun üyesi olarak kabul ediyorsa aynı ulusa mensup demektirler. Bir başka deyişle, ulusları insanlar yaratır; uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının bir ürünüdür”* (Gellner, 2008, s. 78).

Anthony D. Smith ise, milleti batı kavramsallaştırmasından önce daha farklı biçimlerde var olan bir olgu olarak görse de, “Ulus-Devlet” i Batı’ya özgü bir durum olarak ele almakta ve milleti, aidiyet hissi taşınılan tarihsel bir bölgeyi, ortak mitleri ve tarihsel anıları, kültürü, hak ve görevler hakkında ortak bir yasayı paylaşan isimleri diğerlerinden ayrılan siyasi insan topluluğu şeklinde açıklamaktadır (D.Smith, 2014, s. 24-27).

“Ulus-Devlet” Batı’daki değerlerin bir sonucu olarak ele alındığında onun inşa edilmiş bir olgu olarak algılanması üzerine çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ulusun doğal bir şekilde belirli dinamikler sonucu Avrupa’da ortaya çıktığı görüşünün aslında sorgulanabilir olduğu düşünülebilmektedir. Ulus’un Batı dışındaki medeniyetlerin “modernleşme” sürecinde elit bir kesimin kontrolünde inşa edilen bir kavram olduğu sayısı bir hayli çok akademik çalışmada kabul edilmiş bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa kendi dinamikleri doğrultusunda bir ulus-devlet oluşumu içerisine girdiği, diğer toplumlarda bu süreçlerin kendi dinamikleri haricinde merkeziyetçi bir noktadan yayıldığı açık bir şekilde görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gerekenin Avrupa özelinde ulus-devlete geçilme sürecinde bir inşa sürecinden bahsedilmesinin mümkün olup olmadığı sorusudur.

1860’ta Fransız çocuklarının yarısından fazlasının Fransızcaya yabancı olduğu, Fransa’da farklı dillerin ve para birimlerinin varlığı hatta köy dışına çıkmaların bile nadir olduğu bir yapıdan kısa süre içinde bütünleşik kültür, dil ve ekonomik yapıya nasıl

geçildiği sorusu “ulus – inşa” konusunda çalışma yapan düşünürlerin odaklandığı konuların doğasını yansıtmaktadır (Alesina & Reich, s. 2).

Modern Fransız ulusunun, merkezi devlet kimliği tarafından nitelendiğini savunan Kemal Karpat, Fransız ulusunun geçmişten gelen dil, tarih, gelenek ve ortak kültürün yüceltilip, güncelleştirilerek milleti oluşturan bireylere eğitim yoluyla aktarıldığını ve bireyleri birbirine bağlayan bağlar haline sokulduğunu savunmaktadır (Karpat, 2011, s. 12). Bu anlayışıyla ulusun, Batı toplumlarında bile inşa edilmiş bir kavram olduğu görüşü açık bir biçimde dile getirilmiştir. Bunlara ek olarak 1860 yılında İtalya'nın birleşimi sırasında, birleşik İtalya'nın kurucularından biri sayılan yönetimden sorumlu kuzey bölgesinin yönetici eliti Massimo d'Azeglio'nun “İtalya'yı kurduk, şimdi İtalyanları oluşturmak kaldı” sözü aslında “ulus-devlet” yapısının doğal olarak ortaya çıkmadığı algısını barındırmaktadır (Alesina & Reich, s. 2).

Gellner, bu görüşün savunusunu yapmaktadır, O'na göre “*Uluslar, eşyanın tabiatında var olan ve doğal türler öğretisinin siyasal uyarlaması olan şeyler değildir; ne de ulusal devletler, etnik ya da kültürel grupların belirgin veya nihai kaderidir.*” Demekte ve eklemektedir; “*ulusçuluk hammadde olarak açıkça ulus öncesi dünyanın kültürel, tarihsel ve öteki miraslarını kullanmakla birlikte, aslında yeni koşullara uygun yeni birimlerin kristalleşmesidir*” (Gellner, 2008, s. 128-129), Smith ise, Batı'da milletin oluşumunu büyük bölümüyle planlanmamış bir gelişme olarak görmekte, Batı dışında ise belirli bir amaç ve hareketin sonucu olduğunu düşünmektedir. Bu noktada Smith, “inşa” ve “icat” rolünün önemine dikkat çekmektedir (D.Smith, 2014, s. 158 159).

Günümüz küreselleşen dünyasında ulus devleti oluşturan bu öğelerin varlıklarını ne ölçüde koruyabileceği yönünde post-modernlik anlayışı ile beraber çok sayıda tartışmanın varlığından bahsetmek mümkündür.

1.6.2. Modernleşme Sürecinde Kontrol Erki Olarak Elit

Elit tartışmalarının en çok yaşandığı alan olarak modernleşen ülkeler gösterilmektedir. (Bottomore, 1990, s. 86) Toplumsal değişim beraberinde elitin değişimi getirmekte aynı zamanda bu durum tam ters şekilde işleyebilmektedir. Elitlerin toplumsal yapılanma ne olursa olsun vazgeçilmez ve kaçınılamaz bir kesim oluşturdıklarına daha

önceki bölümde açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Modernleşen ülkeler göz önünde bulundurulduğunda, kültürel, ekonomik, politik alanların yeniden düzenlenmesi şüphe barındırmayacak bir şekilde elitlerin varlığının ve etkisinin yoğunluğunu gözler önüne sermektedir.

Modernleşme sürecinin koparılamaz siyasi değişimi olan “ulus-devlet” inşasında, geleneksel kültürden bir “ulus” yaratmak görevini elitler üstlenmiştir. Kolektif bir bilinç yaratılması bir ulus bilinci ve kimliği oluşturulması açısından kaçınılmaz bir durum olmakta ve bu görev aydınların, gazetecilerin ve geniş kitlelere hitap etmesi muhtemel kişilerin modernleşme sürecinde görevi olmaktadır. Konu hakkında Erdoğan şunları söylemiştir (Erdoğan M. , 1999, s. 90):

“Bir ulus tasarımı, özellikle bir düşmanla (içeriden veya dışarıdan) karşı karşıya gelindiğinde, o toplumun bazı duyarlı üyeleri bilinçli bir aydın kesime dönüşür. Bunlar halka yönelerek, düşman baskısından istifadeyle, kendilerinin bir halk/ulus olduklarının bilincini yaratmaya çalışan şairler, romancılar, gazeteciler, tarihçiler, eleştirmenler, teologlar, filozoflar ve aydınlardır. Yani milliyetçiliğin doğması için, toplumun bir “ulus” olduğunu keşfedecek, hatta ulus bilincini yaratacak bir aydınlar zümresine ihtiyaç vardır.”

Modernleşme sürecinin en önemli elitleri ulusçu önderler olarak algılanabilmekte ve aydın kadar önemli iki elit tipolojisi olarak bürokratlar ve askerlerden bahsetmek mümkün olabilmektedir. Batı ülkelerinin yaşadığı yavaş ve aşağıdan yukarıya olan değişim, diğer ülkelerde yukarıdan ve hızlı bir biçimde aşağıya yönelmiştir. “Az gelişmiş” ülkelerde bu değişim halkın ihtiyaçları yönünde gerçekleşmemiştir (Bottomore, 1990, s. 88).

Bir genelleme yapılarak “otokrasi ”den demokrasiye geçiş sürecinde, siyasetin doğası ve elitlerin rolü “normal olmayan” (abnormal) bir hal almaktadır. Normal olmayandan kasıt, bu geçiş sürecinde tahmin edilebilir davranışların ve kabul edilmiş kuralların bulunmaması oluşudur. Bu geçiş sürecinde elitlerin elinde daha önceki otokrasiyle kıyaslanamayacak derecede büyük bir otonomi bulunmaktadır. Bu geçiş sürecinde elitler, daha kurulu olmayan yeni rejimin doğasının belirlenmesinde büyük bir

öneme sahip olmaktadır (Schmitter, 2018, s. 602). Batı'da görece doğal bir şekilde gerçekleşen demokratikleşme süreci, daha önce bahsedilen halkın belirli istekleri ve yönelimleri doğrultusunda şekillenmiş olarak görülmektedir. Bu açıdan Batı'daki demokratikleşme süreci, yeni doğan elitlerin kararları, çoğunluğun istekleri ve arzuları tarafından sınırlandırılmış olarak görmek mümkündür.

Ayrıca geçiş sürecinde demokrasinin yeşerdiği coğrafyalarda yöneticiye yönelik “meşruluk” kitlelerin isteklerine dayandırılan bir zemin üzerinde konumlanmaktaydı. Bottomore'ye göre, modernleşen ülkelerdeki rejim değişikliklerinin başat faktörü olarak gördüğü kurucu elitlerin meşruluğunun kaynağı hem geçmişe yönelik yapılan işlerden hem de geleceğe yönelik yeni ve güçlü ulus vaadiyle mümkün olmaktadır (1990, s. 96).

1.6.3. Türkiye'nin Geçirdiği Modernleşme Süreci ve Bu Süreçte Entelektüellerin ve Gazetecilerin Rolü

Türkiye'nin yaşadığı modernleşme süreci, Osmanlı İmparatorluğu'nun her alanda gerilemeye başlamasıyla, iç meseleleri düzenleme amacı üzerine kurulu, çok yönlü ve görece “aceleci” bir süreç olarak görülmektedir. Modernleşme sürecinin ilk hukuki metni olarak algılanan Tanzimat Fermanı'nın 1839 yılında yürürlüğe girmesiyle Osmanlı İmparatorluğunun, öncelikle ekonomi, askeri ve eğitim kurumların modern sisteme adapte olabilmesi için gerekli hukuksal düzeni tahsis etmeye çalıştığı anlaşılabilmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi modernitenin sahip olduğu zihinsel ve düşünsel değişim unsurlarının oluşturduğu yapılar, Osmanlı tarafından dağılmanın önüne geçebilecek yapılar olarak görülüp ithal edilmiştir. Batı'nın toplumsal tecrübelerinden kaynaklanan modern yapılar, toplumsal tecrübeleri çok farklı olan Osmanlı'nın kültürel, siyasi, ekonomik, askeri yapıları düşünülerek yeniden yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu yeniden yorumlamayı sağlamak için çeşitli stratejiler uygulanmış, uzman ithal edilmesi, Batı'ya öğrenci gönderilmesi ve bu durumlarla ilintili olarak modern okulların ve eğitim kurumlarının açılması gibi stratejilerle gerekli olan uzman kimlikler edinilmeye çalışılmıştır (Erdoğan A., 2016, s. 33-40).

Osmanlı toplumunun sınıf yapısına bakıldığında Batı'nın sahip olduğu bir burjuva sınıfının varlığından söz edilememektedir. Osmanlı'nın sahip olduğu sınıf yapısını yöneten (hakim sınıf, yönetici seçkin/elit) ve yönetilen (reaya, halk) şeklinde bir ayırımla

kategorize etmek (Akyılmaz, 2011) ve yöneteci seçkinlerin dönüşümünü bu kategorizyon içerisinde yorumlamak daha sağlıklı görülmektedir.

Konuya elitlerin dönüşümü açısından bakıldığında, Mühendishane ve Tıbbiye (1827), Harbiye (1834), Mülkiye (1859) gibi okulların açılmasıyla, Osmanlı'nın iktidar eliti yapısı içinde yoğun bir dönüşüm başlamıştır. Yönetilen kesim, bu okullar sayesinde Weber'in deyimiyle modern devletin kaçınılmaz bürokrasisi içerisinde yeni bir elit kesim oluşturma imkânı bulmuşlardır (Özgüden, 2012). Eğitim, Frey'e göre Türk modernleşme tarihi boyunca sosyal tabakalaşmanın en önemli ayraç olarak görülmektedir. Frey, yönetici eliti tanımlarının, eğitimle ilişkilendirildiğinden bahseder ve akademide Türkiye'nin kurucu elit kesimine "entelektüel grup" (the intellectual group), "aydınlanmış -aydınlanma felsefesini benimsemiş- elit" (the enlightened elite), "eğitilmiş yönetici azınlık" (educated ruling minority) ve "entelektüel yönetici sınıf" (intellectual ruling class) gibi ifadelerle tanımlanmak durumunda kaldığından bahsetmektedir (Frey, 1965, s. 29-32).

Todorova, Osmanlı'nın 1826 - 1878 yılları arasında yönetici elitleri üzerine yaptığı çalışmada, Osmanlı yönetici sınıfının üyelerinin yaklaşık %46'sının, - siyasi gücün yoğunlaştığı 3 yüksek makamda ise bu oran yaklaşık %60'ı- yüksek bir sınıftan geldiğini ortaya koymaktadır (Todorova, 2013). Modernleşen eğitim kurumları, elit sirkülasyonunun yavaş gerçekleştiği yönetici elitin ihtiyacını giderirken, bürokrasi içerisinde yeni bir elit kesimin oluşmasının büyük oranda etkilemiştir. Özellikle Harbiye ve Mülkiye okulları Osmanlı'da filizlenen yeni elitlerin ve daha sonra kurucu elitlerin büyük ölçüde beslendiği iki ana kaynak olarak görülmektedir (Szyliowicz, 1971).

Gazetenin Osmanlı'da yayınlanma amaçları modernleşme çizgisi üzerinden okunmaktadır. Özellikle matbaanın geç gelişine bağlı olarak gazeteler bu açığı kapatacak araçlar olarak görülmüş ve bireyselleşme ve kamuoyu oluşumunda "yönetici elitler" tarafından kullanılmıştır (Budak, 2014, s. 173-230). Gazetelerin siyasi erk tarafından kullanım amaçları modernleşme politikalarının benimsenmesiyle giderek daha belirgin hale gelmiş ve yeniliklerin sunulduğu bir platforma dönüşmeye başlamıştır. Dahası giderek bağımsızlaşan bir yapıda modernleşme süreçlerine beraber basında çeşitlenmeler başlamıştır. Bu çeşitlilik içerisinde gelenek ve modernite gerilimine dair tartışma ortamı, edebiyat ve basın üzerinde filizlenen yeni entelektüel kesimin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu aydın kesim, bürokrat ve askeri elitlerle birlikte tutunumlu bir entelijansiya

görünümü sergilemektedir. Yeni aydınlar gazetecilik kimliğiyle geleneksel olandan kopuşu simgeleyen yayınlar yaparak modernleşmenin merkezden çevreye yayılması için çaba sarf etmiş oldukları görülebilmektedir.

1920'lere gelindiğinde ise Gazeteler herhangi bir rejimin göz ardı edemeyeceği bir etki ve saygınlığa sahip gözükmekteydi. Büyük Millet Meclisine katılan 75 gazeteci kimliği kurucu elitlerin arasında yer almaktaydı (Frey, 1965, s. 129). Siyasi söylemin savunucuları olarak gazeteciler, yeni bir ulus inşası için gerekli olan entelektüel birikim ve söylemin sağlayıcıları olarak toplumsal açıdan görece önemli bir konumda bulunmaktaydılar. Gazetecilerin toplumsal konumda etkinliği ve siyasal kararlar üzerindeki etkisi 1980'lere kadar stabil olmasa da varlığını sürdürebilmekteydi.

Gazetecilik mesleğinden gelen dört ailenin 1980'lerde etkinliği çok açık bir biçimde görülmekteydi. Meslekleri gazetecilik olan Karacan, Simavi, Ilıcak ve Nadi ailelerinin siyasal alan üzerindeki etkileri yoğun bir biçimde görülmekteydi (Adaklı, 2014). 1980 sonrası yaşanan neo-liberal ekonomiye geçiş süreciyle birlikte daha önce bahsedildiği gibi gazetelerde yapısal bir dönüşümün içine girmiş bulunmaktaydı. Bu yapısal dönüşüm içerisinde, gazetecilerin sahip olduğu saygınlık ve etkinin medya patronlarına geçmesi söz konusu olmaktadır.

Günümüzde gazetecilerin elit bir kesim olarak telaffuzu ne ölçüde gerçekleşmekte sorusuna verilecek yanıt, medya patronlarının 1990'lardan sonra gazetecilikle ilişkilerinin tamamen yok olması, bireysel çıkarların ideolojik bir birlikteliğin önüne geçmesi gibi durumlar göz önünde bulundurularak oluşturulduğunda, elit teorilerinin neredeyse ortak söylemi olan siyasal etkinin gazetecilerden patronlara kaydığı düşünülebilmektedir. Günümüzde gazetecilerin hangi toplumsal alanı işgal ettikleri ise çalışmanın araştırma bölümünde tartışılmaktadır.

1.7. Gazetecilik ve Demokrasi İlişkisi

Demokrasi ve gazeteciliğe tarihi açıdan yaklaşıldığında birbirleriyle sıkı sıkıya bağlı olarak ortaya çıktıkları görülmektedir. Bu gün gazetecilik denildiğinde algılanan nitelikler, demokratik toplumların ilk defa ortaya çıktıkları dönem kazanılmıştır. Haber ve haberin profesyonel kişilerce iletilmesi olarak algılandığında gazetecilik burjuva veya

Fransız devriminden çok daha önceye dayandırılabilir. Gazeteci kimliğinin sahip olduğu eleştirel, bağımsız ve muhalif tavrı ise anlaşılabileceği gibi monarkların hâkimiyetinin sorgulandığı döneme denk gelmekte ve bu dönem çoğu akademisyene göre ilk olarak İngiliz sivil çatışmasıyla başlamaktadır (McNair, 2009).

Demokrasi ve gazeteciler konu edildiğinde bu alandaki normatif kuramlarının ortak nosyonları demokrasinin gerçekten var olabilmesi için gazetecilik faaliyetlerine ihtiyaç duyuyor oluşudur. Gazetecilerin toplumsal rolü konusunda, var olan siyasi sistemler kadar medya kuramına rastlamak mümkündür. Bu kuramları belirli ölçülerde demokratik ve demokratik olmayan şekilde başlıklar altında toplamak mümkün gözükmemektedir. Otoriter, Sovyet-Totaliter, Gelişmeci Medya Kuramları demokratik olmayan kuramlar altında sıralanırken, Liberal, Sosyal Sorumluluk, Demokratik Katılım ve Demokratik Elit Kuramları demokratik kuramlar altına sıralanabilmektedir (Benson, 2008). Bu kuramlar içinde buldukları siyasal sisteme ve açıklandığı üzere elit yapılarına göre şekillenmekte, farklı tecrübelerle sahip toplumlarda her kuramdan bazı öğeler bulunabilmekte ve değişen elit ilişki kalıplarına ve siyasi yapılara göre zamanla değişebilmektedir.

Otoriter Medya Kuramı: tüm kitle iletişim araçlarının, iktidar elitleri tarafından kontrol edildiğini ve şekillendirildiğini savunmaktadır. Mutlak otoriteye sahip sosyal yapılar için medyanın oynaması gereken rol açıkça belirlenmiştir. Toplumsal düzen bireysel özgürlüklerden çok daha önemli görülmektedir. Bu düzenin sağlanmasında medya iktidar elitlerinin mutlak kontrolünde olmak zorundadır. Bu kontrol bizzat sahiplik aracılığıyla sağlanmamakta, özel kişiler medya araçlarına sahip olabilmektedirler. Medya içeriklerinin oluşturulmasında, halkı endişeye sürecektir veya otoriteye zarar verilecek içeriklerin bulunmamasına dikkat edilmesi bir zorunluluktur (Siebert, 1976). Bu kuramın düşünsel temelleri Platon'a ve Machiavelli'ye kadar götürülebilmektedir. Machiavelli'nin siyasetin kendi ahlak kurallarına sahip olduğu ve devletin refahı için toplumsal ahlak kurallarının dışında hareket etmesinin toplumun yararına olduğu fikri (Machiavelli, 1994), otoriter rejimler tarafından medyanın istenmeyen şeyleri görmemesinin toplum refahı için zorunluluğu fikriyle örtüşmektedir.

Sovyet-Totaliter Medya Kuramı: otoriter medya kuramından Marx ve Engels'in fikirleri doğrultusunda şekillenmesi doğrultusunda ayrılmaktadır. Teori de, Marx'ın üretim araçlarına sahip olanlar kültürel üretim araçlarına da sahip olurlar savı üzerinden hareketle,

tüm iletişim araçlarının kontrolünün işçi sınıfı tarafından sağlanması gerektiği ve sadece komünist parti üyelerinin ve yöneticilerinin bu hakkı elde edebileceği şeklinde iletişim araçlarının üzerinde tek bir hegemonya barındırılmaktadır (Siebert, 1976). Bu hegemonya dışında otoriter sistemden yapı olarak ayrılmamakta, dikey şekilde üstten alta doğru bir kontrol varlığından söz edilebilmektedir. Her iki siyasal yapıda da iktidar elitleri bir ideoloji veya inanç doğrultusunda birleşik bir yapıda hareket etmektedirler (Jensen, 2012, s. 354)

Gelişmeci Medya Kuramı: Modernleşmeyi geç yaşayan Üçüncü Dünya ülkelerinin sahip olduğu, Batı'dan farklı sosyal ve siyasal yapıların hızlı bir dönüşüme girmesi, diğer teorilerin sınırlı uygulama alanlarıyla açıklanamayacak beklentilerin oluşmasına imkân doğurmuştur. İletişim araçlarının eksikliği, gelişmiş donanım ve yazılıma duyulan ihtiyaç, ulus-devletin inşası bu ülkelerin ulusal hedefi şeklinde algılanmakta ve medyanın bu çerçevede içerisinde hareket etmesine izin verilmektedir. Ulusal kimliğin inşasında gazetecilerin yönetici elitlerle uyum içinde davranması beklenmektedir. Bu teorinin işlevselliği, yönetici elitlerin hangi amaçlarla gazetecilerin üzerinde baskı kurmasıyla doğrudan ilişkili olarak görülmektedir (McBride, 1980) (Jensen, The Social Origins and Uses of Media and Communication research, 2012).

Otoriter yönetimlerde medyanın görevleri, yönetici elitlerin istekleri doğrultusunda belirlenmekte ve medya kurumlarında çalışan gazeteciler yöneticilerle ideolojik bir birliktelik içerisinde hareket etmektedirler. Bu üç normatif kuramda da, sansür, tutuklama ve yayın hakkının engellenmesi gibi devletin ve yöneticilerin zarar görmesinin önüne geçecek önlemler alınması doğal karşılanmaktadır.

Liberal Medya Kuramı: düşünsel köklerini modernleşmeden almakta ve aklın mutlak değer olduğu bir yapı içerisinden doğmaktadır. Geleneksel yapılardan, modern yapılara geçişte önemli yer tutan kamusal alanın sembolize ettiği bir medya anlayışı olarak ortaya çıkmaktadır (Jensen, 2012). Bireylerin ön plana çıktığı bu süreçte fikirlerin serbest ve açık bir şekilde dolaşımının, bireyin faydasına olacağı ve mutlak doğruya ortak akıl yoluyla ulaşılacağı fikri liberal medya kuramının merkezindeki fikir yapısını oluşturmaktadır. Teoride, gazeteciler, herhangi bir kaynaktan herhangi bir bilgiyi ulusal ve uluslararası düzlemde bir engel olmadan toplayabilmelidir. Bu toplanan verilerin dağıtımı

konusunda herhangi bir kısıtlamanın olmaması demokrasi için vazgeçilmez bir durumdur (McNair, 2009) (McQuail, 1994).

Sosyal Sorumluluk Medya Kuramı: Liberal kuramın teorik düzlemiyle uygulaması arasında -özellikle serbest piyasanın değerlerinin basına yansımaları- var olan uyumsuzluğun giderilmesi noktasında ortaya atılmıştır. Basının sorumluluğu ve basının bağımsızlığının birbirinden ayrılmaması gerekliliği ve basının sorumluluğunun demokrasi için vazgeçilmez oluşu kuramda önemle vurgulanmaktadır. Medya elitlerinin, demokratik bir sistemin sağlanması konusunda toplumsal faydadan vazgeçmemesi gerekliliği söz konusudur. Toplumdaki çeşitli seslerin kendini ifade edebilmesi için gerekli olan çoğulcu yapıların sağlanması ve bu çoğulcu yapının bütünlüğüne zarar verebilecek doğruluk ve nesnellik ilkesine sadık kalması beklenmektedir (Mora, 2008).

Katılımcı Demokrasi Medya Kuramı: merkezileşmiş medya kurumlarının, halkın faydasını gözetse bile halkın katılımı konusunda yetersiz kaldığını savunmakta ve demokratik sistemler için halkın katılımının gerekliliğine büyük önem vermektedir. Kurama göre demokrasi için asıl vazgeçilmez olanın medya özgürlüğü değil, bireylerin bilgi edinme özgürlüğü olduğu ön plana çıkmaktadır. Merkezi medya yerine, izleyicilerin kontrolünü daha kolay sağlayacağı bir medya yapısının gerekliliği söz konusudur. Medyanın varoluş nedeni gazeteciler değil izleyici ve okurlar olması gerektiği ve medyanın daha fazla yerleşmesi gerektiği savunulmaktadır. Kısaca merkezileşen medyaya katılımın yerel medyaya göre çok daha zor olduğu ve katılımın demokrasi için vazgeçilmez olduğu şeklinde açıklanabilmektedir (McQuail, 1994).

Demokratik Elit Kuramı: daha önce bahsedildiği gibi modern elit teorilerinde, (neo-elitizm) kurumsallaşmış kitlesel katılımın ve özgürlüğün temel olarak alındığı sistemler de bile siyasi güç her zaman için azınlığın elinde toplanmıştır görüşü temel sav olarak karşımıza çıkmaktadır. Ettore Albertoni, modern elit teorisini, yeni ve geniş boyutlarıyla liberal ve çoğulcu demokrasilerin değerleriyle azınlık yönetiminin güç ilişkileri olarak tanımlamaktadır. Ona göre elitlerin yönetimiyle, demokratik amaçların beraber barındığı toplumun ana sorunu, sorumlu, etkili, dürüst, eğitilmiş ve öngörülmesi liderlik ihtiyacının karşılanıp karşılanmadığı olmaktadır (Albertoni, 1982). Daha önce bahsedilen elitlerin güç için birbirleriyle yarışmaları sırasında medyanın görevi, elitlerin karakterlerini ve davranışlarını yakından incelemek, yolsuzluk ve yetersizlikleri gözler

önüne sermek (watchdog function) olarak nitelenmektedir. Başka bir deyişle medya, kamuyu ilgilendiren konularda eleştirel ve ciddi bir tona sahip olmalıdır. Sadece siyaset düzleminde değil prensipte iş ve diğer güçlü organizasyonların elitlerine karşı aynı tutumu takınmalıdır (Benson, 2008).

Demokrasi en genel anlamda kabul gören şekilde, iyi bir hükümetin, güvenilir ve doğru bir biçimde bilgilendirilen vatandaşlar tarafından mantıklı seçim yoluyla oluşması anlamına gelmektedir (McNair, 2009). Pratikte seçimlerin sadece mantık çerçevesinde işlemediği gözle görülmekte ve demokratik hakları dâhilinde bireyle çok çeşitli sebeplerle oy verme davranışını gerçekleştirebilmektedir.

Normatif açıdan demokrasilerin işleyebilmesi için vatandaşların bilgilendirilmesinin sorumluluğunu kabul eden gazetecilerin nasıl roller üstlenmesi gerektiği, belirli ölçülerde aynı düşünceden beslenmektedir. Demokratik sistemlerde basın, yasama yürütme ve yargıdan sonra 4.güç olarak anılmakta ve halk adına denetim yapan bir yapıya işaret etmektedir. Basının yerine getirmesi gereken bir diğer sorumluluk, mutlak iyiye ulaşmada farklı zeminler üzerinde yükselen fikirlerin rahatça ifade edilebilmesi için gerekli olan çoğulculuktur. Basının bir politik görüşten bağımsız olmaması basının işlevini yerine getirememesi anlamını taşımamakta lakin karşıt yayın politikalarına sahip basın organlarının bulunması gerekmektedir. Bunlara ek olarak basın, yurttaşları doğru ve nesnel bir biçimde bilgilendirmek zorundadır, mutlak iyiye ancak gerçekleri bilen vatandaşlar karar verebilmektedir (Uzun, 2014).

Demokratik sistemlerde gazetecilerin, bahsedildiği gibi doğru ve nesnel bilgileri aktarma, eleştirel denetleme, halkın temsili (farklı ideolojilere sahip azınlıkların medyada yer edinebilmesi) ve halkın savunuculuğunu yapmak gibi fonksiyonları gerçekleştirmeleri beklenmektedir. Bir toplumda demokrasinin nasıl kendini var ettiği gazetecilerin ve medyanın durumuyla yakından ilişkilidir. Lakin kapitalist, liberal-demokratik sistemlerin kendi öğeleriyle çelişmesi sonucu bu performansların sergilenmesinde problem yaratan yapılar göze çarpmaktadır. Demokrasilerde gazetecilere biçilen rollerin var olduğu günden bu yana bu rollerin uygulanması açısından hem sol hem de sağ ideolojik tabanlardan yükselen eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştirilerin büyük bir bölümü Marksist çizgiden yükselen fikirlerden oluşmaktadır. Temelde, “basın özgürlüğünün” hatta “özgürlük” kavramının ideolojik bir hile olduğunu, burjuvazinin kullandığı sahte bir bilinç türü olduğu

savunulmaktadır. Medya, statükonun içselleştirilmesinde bir araç görevi görmekte ve medyanın objektifliğinin ve devletten bağımsız olma amacının, dominant ideolojinin ve hegemonyanın maskesi olarak görülmektedir (McNair, 2009). Medyanın toplumsal rolüne getirilen Marksist eleştiriler, -Pareto, Mosca, Burnham, Michels, Mills ve Schumpeter'in ortaya koyduğu klasik ve modern elit teorilerinin ilerisine giderek - liberal-demokratik toplumun siyasal sistemini, yönetici sınıfın hâkimiyetini gerçekleştirmeye ve sürdürmeye hizmet eden yasaların ve hükümlerin bir yansıması olduğunu ileri sürmektedir (Mullen & Klaehn, 2010, s. 216).

Ekonomik belirlenimcilik, en basit şekliyle ekonomi her şeyi belirler iddiasını taşımaktadır. Ekonomik üretim süreçlerinin karmaşıklaşması, ekonomik yapıyı sürdürmek ve düzenlemek için yeni kurumlara ihtiyaç duyulmasına sebebiyet vermektedir. Bu kurumlar Marx'ın fikirlerince ne kadar dağınık ve ne kadar bağımsız gözükmelerinden azade ekonomik üretime yönelik ve onun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kurumlardır. Bu perspektiften bakıldığında, eğitimden hukuka ve konumuz medyaya kadar tüm kurumlar kendi meziyetlerinin dışında kazanç biçimlerine meşruluk sağlamak ve kapitalizmin yaşamasını sağlayacak araçları barındırdığı görülmektedir (Ransome, 2010, s. 42). Medya'nın eleştirel perspektiften yorumlaması, ekonomik belirlenimcilik temelinde yükselen lakin belirli ölçülerde Marksizm'den ayrılan perspektiflerle hayata geçmektedir (Erdoğan & Alemdar, 2005). Klasik Marksizm'den farklılaşan bu perspektifler 3 ana yönelim altında incelenebilmektedir; “kültürel çalışmalar”, “yapısalcılık” ve “siyasi ekonomi”. Bu perspektifin savunucularının önemli isimlerinden Antonio Gramsci, medyayı, egemen sınıfın iktidarını korumak için kullandığı -Althusser'den ödünç aldığı kavramla- ideolojik aygıt olarak görmektedir. Bu noktada daha önce Lenin'in kullandığı lakin kavramsallaştırmasına ün kazandıran Gramsci'nin hegemonya kavramını açıklamak gerekmektedir.

“Gramsci ‘hegemonya’ ile sosyopolitik bir durumu ifade etmektedir. Bu, kendi terminolojisinde toplum felsefesi ve pratiğinin birbirinin içine geçtiği ya da eşit olduğu bir ‘uğrak’, belirli bir yaşam şeklinin ve düşüncesinin baskın olduğu, tek bir gerçeklik kavramının tüm kurumsal ve özel görünümüleriyle, özünde bütün zevk, ahlak, gelenek, dini ve siyasi ilkeler ile tüm toplumsal ilişkiler, özellikle de bunların entelektüel ve ahlaki çağrışımlarının tüm topluma yedirildiği sosyopolitik

durumu ifade eden bir düzendir. Burada kastedilen illa ki bilincin olmasına gerek olmayan bir yönelim ve denetim unsurudur.” (Gramsci’s Concept of “Hegemonia” , Journal of the History of Ideas, no.4 1960 Akt. Sassoon, 2012, s. 97)

Kapital-demokratik toplumların, baskıcı toplumlardan egemenlik konusunda ayrışmaktadır. Modern toplumların iktidar yapıları rızaya dayalı bir görünüm sergilemektedir. Daha önce bahsedilen moderniteye geçiş sürecini niteleyen unsurlar, yönetilen ve yöneten ilişkisinin meşruluğunu rızaya dayalı bir yapı kazandırmıştır. Bu meşruluğu sağlamak için en önemli araç ideoloji olgusu olarak gözükmektedir (Biber & Turancı, 2014). Kitle iletişim araçlarının amacı, Gramsci’ye göre egemen ideolojinin toplumun ideolojisine dönüştürülmesini sağlamak olarak özetlenebilmekte ve bunu rızaya dayalı bir biçimde gerçekleştirmektedir. “Rızanın İmalatı” adlı eserlerinde Edward S. Herman ve Noam Chomsky, medyanın en önemli işlevini propaganda olarak görmekte ve şu sözlerle kitle medyasının rolünü özetlemektedirler (Herman & Chomsky, 2006, s. 81);

“Kitle medyası, mesajları ve sembolleri sıradan insanlara ileten bir sistem olarak hizmet verir. Eğlendirmek, avutmak, bilgi vermek ve bireyleri toplumun bütününe eklemleyen değerleri, inançları ve davranış kodlarını aşılacak işlevleri arasındadır. Refahın belirli ellerde toplandığı ve önemli sınıfsal çelişkilerin bulunduğu bir dünyada, bu rolü yerine getirmek sistematik bir propaandayı gerektirir.”

Herman ve Chomsky, baskıcı yönetimlerde çoğu zaman resmi sansür yoluyla medyanın üzerindeki tekeli denetimin, seçkinlerin çıkarlarına hizmet ettiğini savunmaktadırlar. Modern toplum yapılarında ise, resmi sansürün olmadığı, basın özgürlüğünün söz konusu olduğu, medyanın özel şirketlerin ve hükümetlerin yolsuzluklarını ortaya çıkardığı bir yapıda ise propagandanın açık olmayan bir şekilde de olsa varlıklarını sürdürdüğünü açıklamaya çalışmaktadırlar. Ortaya koydukları propaganda modeli, paranın ve gücün sunulmaya uygun haberleri süzgeçten geçirebildiğini, muhalefeti marjinalleştirdiğini, hükümetin ve egemen özel çıkar gruplarının mesajlarını halka iletibildiklerini ortaya çıkardığını düşünmektedirler (Herman & Chomsky, 2006).Haber

üretim süreçleri birçok faktör tarafından şekillenmekte ve bu faktörler 6 süzgeç aracılığıyla açıklanmaktadır;

- a) Kitle Medyasının Büyüklüğü, Mülkiyeti ve Kar Yönelimi: Birinci Süzgeç
- b) İş Yapmak İçin Reklamcılık Ruhsatı: İkinci Süzgeç
- c) Kitle Medyasının Haber Kaynakları: Üçüncü Süzgeç
- d) Tepki Üretimi ve Zorlayıcılar: Dördüncü Süzgeç
- e) Bir Denetim Mekanizması Olarak Anti-Komünizm: Beşinci Süzgeç
- f) Kutuplaştırma ve Propaganda Kampanyaları: Altıncı Süzgeç

Gazeteciler, ürettikleri içerikleri bu süzgeçlerden geçirmek durumunda kalmaktadır. Kısaca, medya, yapısından kaynaklı büyük sermaye ihtiyacının sağlayıcılarına, ana gelir kaynağı olan reklam verenlere, resmi ve gayri resmi kaynaklara, toplumsal tepkilere karşı ve kapital düzeni sorgulayacak herhangi bir yayını barındırmaması hususunda sınırlandırılmıştır. Bu sınırlar içerisinde hareket eden gazetecilerin liberal kuramda bahsedilen “özgürlük” nosyonundan ne kadar uzak olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Chomsky (2002, s. 15-16); *“medyanın önemli bölümünün ve diğer ideolojik kurumların genel olarak mevcut iktidarın algıları ve çıkarlarını yansıtması, tartışmaya gerek görülmeyen varsayımlar temelinde, doğal bir beklentidir.....medya, haberlerin ve çözümlerinin çatısını yerleşik ayrıcalıkları destekleyen bir çerçevede kurarak ve bu doğrultuda her türlü tartışmayı sınırlayarak, birbiriyle sıkı sıkıya kaynaşmış olan devletin ve şirketlerin çıkarına hizmet etmektedir.”* sözleriyle medyayı siyasi ve ekonomi elitlerinin şekillendirdiği yapı olarak gördüğünü net bir biçimde aktarmaktadır.

2. BÖLÜM

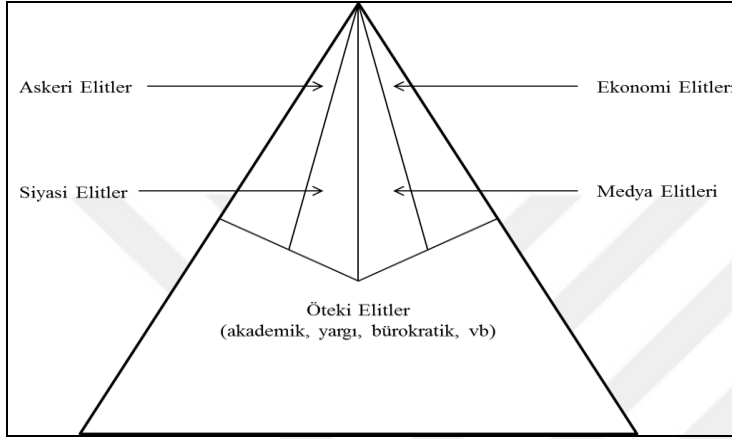
ARAŞTIRMA SÜRECİ

2.1. Araştırmanın Amacı

Siyasal ve sosyal bilimler, şaşırtıcı bir şekilde medyanın sosyal rolüne, kişi bazında veya elit perspektifinden yaklaşmakta çekimser görünmektedir. Alanının en iyileri şeklinde algılanan medya elitleri, küresel anlamda akademik ilginin giderek arttığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni çalışmalarda genelde elit statüsü, bireylerin kişisel konumları veya statülerine bakılmaksızın, elit medyada çalışan gazeteci aktörlere ithaf edilmektedir (Wai & Perina, 2018). Daha önce bahsedildiği gibi medya elitleri, faaliyet açısından iki farklı grup içermektedir. “Yönetici medya elitleri” günümüzde şirket elitleri veya örgüt elitleriyle çoğu açıdan benzeseler bile kontrolünü sağladıkları sembolik kaynaklar, ekonomi ve siyasi gücün üzerinde etkiye dönüştüğü için daha farklı ve daha önemli elit bir kesim olarak ele alınmaktadırlar. Bu kesimden farklı olarak elit medya içerisinde, editörler, köşe yazarları ve öncü muhabirler “gazeteci elitleri” oluşturmaktadır. Gazeteci elitler günbegün ürettiği medya içerikleriyle, medyanın siyasi ve toplumsal rolünü belirlemektedirler. Gazeteci elitlerin hiyerarşik yapısının en üzerinde politika, ekonomi ve editörel alanlarla ilişkilendirilen gazeteciler bulunmaktadır (Mayerhöffer & Pfetsch, 2018, s. 420).

Türkiye özelinde iktidar elitlere bakıldığında konuyla ilgili Arslan’ın yaptığı analiz Şekil 2.1’de gösterilmektedir (2007, s. 74):Arslan’a göre toplumsal, siyasi ve ekonomik kararlar bu anahtar elitler tarafından şekillendirilmekte ve güçlerini kontrol ettiği toplumsal kaynaklardan almaktadırlar. Bu derece önemli bir toplumsal konumu işgal eden medya elitlerinin kendi kurumsal yapıları içerisinde nasıl hareket ettikleri ve gazetecilik mesleğin giderek artan önemi doğrultusunda ne ölçüde korunabildiği sorusu büyük önem kazanmaktadır. Ayrıca bu elit kesimlerin birbirleriyle kesiştikleri alanların genişlemesi, “denetim” işlevi açısından gazeteciliğin üzerinde yoğun bir elit hâkimiyetinin de genişlemesi anlamına gelmektedir.

Türkiye'nin geçirdiği modernleşme sürecinde gazeteciler öncü bir elit kesim olarak yoğun bir şekilde faaliyet göstermişlerdir. Türkiye'de gazetecilerin sosyal ve siyasi alandaki konumlarının gün geçtikçe zedelendiği savından yola çıkarak bu çalışmada, medya elitleri içerisinde gazetecilerin hangi sınırlarda faaliyet gösterebildiği, içinde buldukları sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik yapıların mesleki nitelikler üzerinde nasıl rolleri olduğunu açıklamak amaçlanmaktadır.

Şekil 2.1. Türk Toplumunun Elit Piramidi

Kaynak:: Arslan, 2007, s. 74.

2.2. Araştırmanın Problemi

Yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda gazetecilik mesleğinin faaliyet alanlarının ne ölçüde sınırlandırıldığı ve bu sınırlar içerisinde mesleği icra eden gazetecilerin hangi sosyal konumu işgal ettikleri çalışmanın temel araştırma sorusunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede gazetecilik konu olduğunda nereden nereye gelindiği, mesleğin nasıl değiştiği, elit ve alt-elit (sub-elites) bir kesim olarak gazetecilerin günümüz toplumunda kendilerini nerede konumlandığı gibi sorular akla gelmektedir. Görüşmede cevap aranacak sorular oluşturulurken, gazetecilik cemiyetleri ve kuruluşlarının sorun gördüğü alanlar göz önünde bulundurulmuştur. Hem ulusal hem uluslararası düzlemde faaliyet gösteren kuruluşlarının internet siteleri taranmış, hazırlanan raporlar incelenmiştir.

Bu kuruluşlar, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS), The International Press Institute (IPI), The Committee to Protect Journalists (CPJ), Reporters Without Borders (RSF), The International Federation of Journalists (IFJ), The European Federation of Journalists (EFJ), The Ethical Journalism Network (EJN), The

World Association of Newspapers and News Publishers (WAN-IFRA), The South East Europe Media Organisation (SEEMO), Association of European Journalists (EAJ) ve The European Centre for Press and Media Freedom şeklindedir.

Oluşturulan sorular yönlendiricilikten uzaklaşmak adına ve gazetecilerin hangi sorunları ön plana çıkaracakları anlaşılması için çok genel düzeyde hazırlanmıştır.

Gazetecilere Yöneltilen Sorular:

- a) Türkiye'de gazetecilik mesleğinin bir dönüşüm içinde olduğu söylenebilir mi? Eğer dönüşüm söz konusuysa neyi ön plana çıkarırsınız? Mesleğin geleceği hakkında öngörüleriniz nelerdir?
- b) Türkiye'deki gazetecilerin entelektüel donanımları hakkında ne söylersiniz? Bir eksiklik söz konusuysa en çok hangi alanda kendini göstermekte?
- c) Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde ki meslektaşlarınızı düşündüğünüzde, mesleki açıdan belirli farklar olduğunu düşünüyor musunuz? "Basın Meslek İlkeleri" göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de gazeteci kimliği üzerinde bir erozyon olup olmadığı hakkında ki görüşleriniz nelerdir?
- d) Türkiye'deki medya kuruluşlarının sahiplik yapıları, sizce mesleki pratikleri nasıl etkilemekte?
- e) Mesleğinizi icra ederken kendinize oto-sansür uyguladığınız oldu mu?
- f) Türkiye'de gazetecilerin yasal sınırlar çerçevesinde kurulu olan haklarının yürürlüğü konusunda bir problem bulunmakta mıdır?
- g) Bunlara ek olarak belirtmek istediğiniz herhangi bir gündeminiz bulunmakta mıdır?

2.3. Yöntem

2.3.1. Araştırmanın Deseni

Medya elitlerini ilgilendiren araştırmalar, genellikle köklü demokrasilerin (well-established) olduğu toplumlarda yapılmakta ve geniş ölçekte elit araştırmaları Kuzey ve Batı Avrupa'da yoğunlaşmaktadır. Medya elitlerinin değerlerini ve davranışlarını inceleyen çalışmaların çok az bir kesimi daha genç demokrasileri ilgilendirmektedir. Medya elitlerinin sosyo-demografik ve profesyonel geçmişini, gazeteciler arasındaki

hiyerarşiyi, medya elitleri ve siyasal elit ilişkilerini, genel olarak elit ağı içerisinde medya elitlerinin konumlarını anlamaya yönelik çok sayıda çalışma, anket, sosyal ağ analizi, içerik analizi, derinlemesine görüşme ve etnografik yöntemler gerçekleştirilerek sonuca ulaştırılmıştır (Mayerhöffer & Pfetsch, 2018, s. 425).

Konumsal yöntem (the positional method) elit kimliklere kimin sahip olduğu konusunda yüksek akademik ilgi barındırmaktadır. Elitlerin kimler olduğunu açıklamada kullanılan konumsal yöntemin temel savı, kompleks toplumlarda siyasal etkinin, geniş ölçekte siyasal, askeri, ekonomi, medya ve sivil kurumlar ve organizasyonların resmi liderlik pozisyonları arasında yetkilendirildiği şeklindedir. Bu yöntem genellikle elit yapılarının çoğulcu olduğunu savunan akademisyenler tarafından kullanılıyor olsa da, C. Wright Mills gibi, birleşik iktidar seçkinleri fikrini benimseyenler tarafından da kullanılmaktadır (Hoffmann-Lange, *Methods of Elite Identification*, 2018, s. 80). İktidar elitleri fikri daha önce bahsedildiği gibi organizasyonların çeşitliliğinin aslında elit yapılarına yansımadağı fikrini barındırmaktadır. Bu haliyle akademik yazında genel bir konsensüs çerçevesinde, **Siyaset, Kamu Yönetimi, Silahlı Güçler, Özel İşletmeler, Kitle Medyası, Akademi ve Eğitim, Gönüllü Kuruluşlar** gibi modern demokratik toplumların sahip olduğu büyük sektörler gücün yoğunlaştığı alanlar olarak görülmektedir.

Bu kapsamda çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmesi hem çalışılan konunun doğasına uygun hem de istenilen sonuca ulaşmada daha işlevsel olmasıyla ilişkilidir. Nitel araştırmaların odaklandıkları bireysel deneyimler, gazetecilerin konumunu anlamada ve gazetecilerin kendilerini nasıl gördükleri noktasında vazgeçilmez araçlar sunmaktadır.

Ayrıca konumuz dâhilinde toplanan bilgilerin ortak temaları oluşturmada kullanılması çalışmada “durum çalışması” kullanılmasını neredeyse zorunlu kılmaktadır. “Durum çalışması araştırmanın hem ürünü hem de nesnesi olabilecek nitel araştırma içerisindeki bir desen türüdür. Durum çalışması araştırması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem (bir durum) ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler (durumlar) hakkında çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır” (Creswell, 2016, s. 97).

2.3.2. Araştırmanın Örnekleme ve Sınırlılıkları

Bu araştırmanın evrenini elit medyada çalışan gazeteci kimliğine sahip kişiler oluşturmaktadır. Örneklemin seçilmesinde “maksimum çeşitlilik örnekleme” (maximum variation sampling) kullanılmıştır. Amaçlı örneklemin bir alt türü olarak görülen bu örneklem türünde amaç, çalışılan konuya göre cevap alınabilecek en yeterli kaynakların oluşturulması ve bu kaynakların maksimum çeşitlilik içerisinde farklılıklar gözetilerek temel temalara ulaşmaktır (Patton, 2014).

Bu sebeple çalışmada 8 ulusal gazeteden 24 gazeteciyle yüz yüze görüşme sağlanmıştır. Bu gazeteler, baskı sayısı oranları, içerikleri, geçmişleri ve yayın politikalarındaki farklılıklar göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Sabah, Hürriyet, Sözcü, HaberTürk, Türkiye, Milliyet baskı sayısı sıralamasının en üstteki kesimi oluşturdukları için, Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazeteleri de yayın politikalarındaki çeşitliliğin sağlanması için seçilmiştir. Bu sıralamada Posta ve Foto Maç gibi yüksek tirajlı lakin içerik açısından farklılaşan gazeteler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Araştırmaya katılan gazeteciler Ankara ve İstanbul bürolarında görev yapmakta ve çoğunlukla ekonomi, siyaset ve yargı alanlarında faaliyet göstermektedir. Görüşülen gazetecilerden sadece altısı bu alanlar dışında faaliyet göstermektedirler. Gazetecilerin yaşlarının ve meslekte geçirdikleri sürelerin, kişisel deneyimlerini farklılaştıracağı düşünüldüğü için aynı kurumda çalışan gazetecilerden farklı yaş gruplarıyla görüşme sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca seçilen gazetecilerin bürolarında, aynı alanlarda çalışan gazetecilerden en deneyimli ve uluslararası süreçleri takip eden kişiler seçilmeye çalışılmıştır. Görüşülen gazeteciler elit medya içerisinde sahip oldukları konuma göre örnekleme dâhil edilmektedirler. Türkiye’de yaşanan gazetelerdeki ciddi oranda küçülme, her alanda bir veya iki gazetecinin faaliyet göstermesine olanak vermektedir. Yine aynı sebeplerden dolayı birçok gazeteci farklı alanlarda da faaliyet göstermek durumunda kalmaktadırlar.

Çizelge 1.10. Katılımcıların demografik bilgileri

Yaş	Mesleki Süre	Cinsiyet	Şehir
30	8	Erkek	İstanbul
39	19	Erkek	İstanbul
25	5	Kadın	Ankara
44	22	Erkek	Ankara
27	6	Erkek	Ankara
30	7	Kadın	Ankara
48	27	Erkek	Ankara
28	5	Erkek	Ankara
44	16	Erkek	İstanbul
30	8	Erkek	Ankara
34	9	Kadın	Ankara
30	8	Kadın	Ankara
33	10	Erkek	İstanbul
26	2	Kadın	Ankara
38	19	Kadın	İstanbul
29	7	Erkek	Ankara
39	14	Erkek	Ankara
25	3	Erkek	Ankara
26	4	Erkek	Ankara
52	29	Erkek	Ankara
26	3	Erkek	Ankara
31	11	Kadın	İstanbul
32	13	Erkek	İstanbul
40	21	Erkek	Ankara

Hem bu yoğunluğun etkileri hem de gazetecilerin kurumsal ve siyasal sebeplerle görüşmeye çekimser davranması görüşmelerin gerçekleştirilmesi sürecinde bahsedilmesi gereken problemler ortaya çıkarmıştır.

Elit teorileri, yerel medya gruplarının sahiplerinin veya internet üzerinden gazetecilik faaliyetleri yürüten geniş bir alıcı kitlesi bulunan blog yazarlarının da medya eliti statüsüne sahip olabileceğinden bahsetmektedir. Bu kişilerin elit kimliği taşıyıp taşımadıkları araştırmacı tarafından belirlenmektedir. Gazetecilerin kurum hiyerarşisi

içindeki konumu çalışmanın odaklandığı sorulardan biri olarak düşünülmekte, bu sebeple çalışmada sadece gazetecilik faaliyeti yürüten elit medya çalışanlarına odaklanılmaktadır.

2.3.3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Araştırmada gazetecilerin deneyimlerini anlamak için üzerine düşünülen sorular, yarı yapılandırılmış soru formuna dönüştürülmüştür. Formun oluşturulmasında uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu görüşme formu çerçevesinde görüşmeler yapılmış ve görüşmeler yapılmadan çalışmanın amacına dair bilgiler katılımcılara aktarılmıştır. Verilerinin korunması ve kimliklerinin gizliliği konusunda güvenceler verilmiş ve onay alınmıştır. Kimlik bilgilerinin gizliliği konusunda endişe duyan gazeteciler uzmanlık alanlarının belirtilmemesi konusunda görüş bildirmişler ve çalışmada bu görüşler dikkate alınmıştır. Görüşmeler 25-60 dakika arasında değişiklik göstermektedir. Görüşmelerin tamamı yüz yüze ve 20 Nisan 2018- 06 Haziran 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

2.3.4. Verilerin Analizi

Derinlemesine görüşme süresinde ses kayıt cihazı ile elde edilen verilen veri, veri kaybına uğramayacak şekilde yazıya dökülmüş ve güvenli bir ortamda saklanmıştır. Yazıya dökülen veriler üzerinden bağımsız bir araştırmacı da dâhil olmak üzere iki ayrı analiz uygulanmıştır. Yapılan analizlerinden elde edilen kodlar karşılaştırılmıştır. Önemli görülen kodlar ilgili metinlerin birbirleriyle uyumluluğu baz alınarak listelenmiştir. Temalar altında toplanan kodların iki kod listesinde de uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır.

2.3.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalar yapısı gereği belirli sistematik öğeleri barındırmamaktadır. Bu öğelerin yoksunluğu hiç şüphesiz nitel araştırmaların geçerli ve güvenli olması üzerinde soru işaretleri uyandırabilmektedir. Nitel araştırmalarda öznellik bilimsel bir gereklilik şeklini almaktadır. Bu nedenle nitel araştırmalar veri toplama araçlarının ve veri analizinin geçerliği ve güvenirliliği, nicel çalışmalara göre daha önemli ve daha dikkat gerektiren bir yapıda olduğu anlaşılmalıdır.

Nitel araştırmalarda, ölçülecek Şeyin niteliğine y6nelik doğru 6l6me aracı kullanılıp kullanılmaması, ger6ekliği yansıtıp yansıtımmaması araştırmanın ge6erliğini oluşturmaktadır. Ge6erlik i6 ve dış ge6erlik olmak 6zere iki aşamalı olarak algılanmaktadır. Bulguların ger6eklikle uygunluğunu ifade eden i6 ge6erlik ve genellenebilirliği dış ge6erlilik ile ilgilidir (Arastaman & Fidan, 2018).

Bu 6alışmada derinlemesine g6r6şme tekniği ile yarı- yapılandırılmış soru formu 6zerinden detaylı ve doyurucu bilgilere erişim, g6r6şme esnasında katılımcıların rahatlığının g6z 6n6nde bulundurulması, anlatılmak istenilenin teyidi ve direk alıntılar aracılığı ile ge6erlik sağlanmaya 6alışılmıştır. Bu aşamada uzman kişilerle g6r6ř6lm6ř ve onay alınmıştır. İ6 ge6erliliğin sağlanmasında 6alışma aracılığıyla sunulan bilgilerin tutarlılığı, hedefe d6n6kl6Đ6 ve anlamlı bir b6t6ne sahip olması b6y6k 6nem kazanmaktadır.

Dış ge6erlik ise genellenebilirlik 6zerinden okunmaktadır. Araştırma 6rneklemeden elde edilen tema ve verilerin evreni kapsayacak Şekilde yorumlanabilmesi dış ge6erliği sağlamaktadır (Yıldırım & Őimřek, 2013). Bu 6alışmada kullanılan tema yapılarının ve b6t6nc6ll6Đ6n6n bireylerden direk alıntılar yaparak da aktarılması dış ge6erliğin sağlanması a6ısından 6nem kazanmaktadır.

2.4. Araştırma Bulguları

2.4.1. Elitin Muhafaza Ettiği Gazetecilik Mesleği

1975 yılında “Kanada’nın Şirket Elitleri” (The Canadian Corporate Elite) adlı 6alışmasında Wallace Clement, medya elitlerinin y6zde 49’unun aynı zamanda ekonomi eliti 6yeleri olduğunu ortaya koymuştur. 6alışmada Kanada elitlerinin, birleşik veya 6oğulcu modellerin sağladığı savları kullanarak ne tarz bir kesişime (overlap) sahip olduklarını ve bu kesişimin ne anlama geldiğini a6ıklamaktadır. Clement’e g6re, bu y6ksek kesişimin ortaya 6ıkardığı en 6nemli konu ideolojik d6zlemde ger6ekleşmektedir. Clement, ekonomi ve medya elitleri arasındaki kesişim ne kadar y6ksek olursa, y6ksek sınıfa dahil olmayanların alternatif ideolojileri sunmasının bir o kadar d6ř6k olacağını savunmaktadır (Clement, 1975, s. 280-350). Clement, kitle iletişiminin b6y6k ve 6nemli bir b6l6m6n6n

ekonomi elitlerinin kontrolünde olduğunu ve elitlerin faydaları için hareket ettiklerini savunmaktadır.

Türkiye’de bu kesimlerin arttığı 1990’lı ve 2000’li yıllar büyük önem taşımaktadır.1980 sonrası devlet aygıtında yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak büyük sermaye sahipleri medyayı sahip olunması gereken bir araç olarak görmüş ve ortaklıklar ve satın almalar yoluyla gazetecilik mesleğini derinden etkileyecek bir süreci başlatmışlardır. 1990 sonrasında medya elitlerinin, teknolojik gelişmelere giderek entegre olan medya sayesinde toplumsal etki açısından daha önceki dönemlere göre toplumsal seçkinlerin arasından yükseldiği görülebilmektedir (Açıkel, 2009, s. 52).

“Reporters Without Borders” dünya çapında faaliyet gösteren ve medya sahiplik yapılarını takip eden organizasyonların başında gelmektedir. 2016 yılında yayınladığı “Media Ownership Monitor Turkey” raporunda,Türkiye’de faaliyet gösteren en büyük 40 medya kuruluşu inşaat, enerji, madencilik ve turizm gibi alanlarda faaliyet gösteren büyük çaplı şirketlerin bünyesinde bulunduğunu ortaya koymaktadır (Mater & diğerleri, 2016). Rapor, şirketlerin yönetim kurullarını da incelemekte ve konumuz dâhilinde çok önemli görülen bireyler üzerine de yoğunlaşmaktadır. Doğan, Doğuş, Albayrak, Demirören ve İhlas gruplarının sahip oldukları önde gelen medya kuruluşlarının sahiplik yapılarına bakıldığında çoğunlukla aile üyelerinin bulunduğu raporda sunulmuştur. Raporla öne çıkan bir başka nokta medya sahibi olan şirket elitleriyle, siyasi elitler arasındaki ilişkilerin ne derece var olduğu konusudur. Siyasi ilişkileri olan medya elitlerine ait kullanıcı payları, sırasıyla %53 televizyon, %44 haber portalı, %57 gazete, %39 radyo olarak verilmektedir. Türkiye’de gazete sahipliği konu olduğunda raporda ortaya konan durum Şekil 2.2’de gibi verilmiştir.

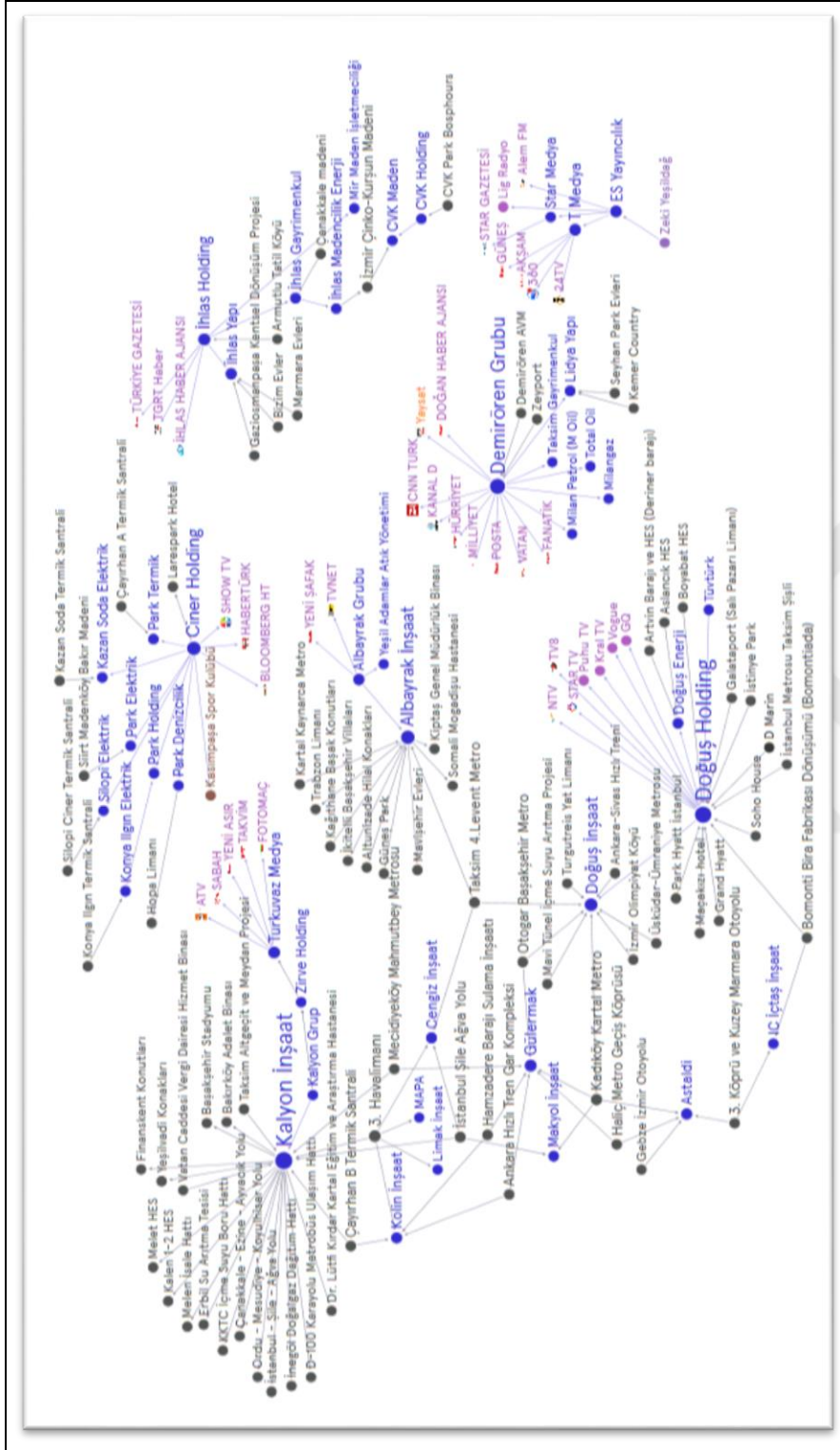

Şekil 2.2. Media ownership monitor en çok okunan gazete ve sahiplikleri
Kaynak: Mater vd. 2016.

Çalışmanın örneklem grubunu oluşturan gazetelerin, raporun yayınlandığı tarihten çalışmanın yapıldığı tarihe kadar okunma sayısında ciddi dönüşümler geçirmediği gözlemlenmektedir. Ayrıca 6 Nisan 2018 tarihinde Doğan Medya Grubunun Demirören Grubuna satılmasıyla başta haber portalları olmak üzere muhalif kesimlerin ve en önemlisi gazetecilerin basın özgürlüğü konusunda gösterdiği tepkilerde büyük oranlarda artış görülmektedir. Yükselen kutuplaşmalar, elit medya sahiplerinin ideolojik birlikteliği ve kurumların oligarşik yapısının nasıl işlediği konuları gazeteciliğin ne ölçüde ve hangi şartlarda yapılabildiğini etkileyen unsurlar olarak görülmektedir.

Mayıs 2018 tarihinden itibaren elit medyanın sahiplik yapılarının ağ analizi “Graph Commons” tarafından sağlanan altyapı üzerinde herhangi bir değişim olmadan Çizelge 1.11’deki gibi verilmektedir (Adanalı & diğerleri, 2018).

Çizelge 1.11. Türkiye Medya Sahipleri Ağı

Kaynak: Adanalı vd. 2018.

Elit teorileri açısından demokrasi için gerekli olan ve medyayı ilgilendiren çoğulculuk ve hesap verilebilirlik, liberal-modern devlet yapısının içerisinde giderek ekonomi elitlerinin farklılıklarına ve tutumlarına bağlı bir hale gelmektedir. Bu farklılaşmanın temelinde kar etme amacı taşıyan büyük şirketler arasında gerçekleşmesi hem farklı ideolojilerin medyada yer edinmemesine hem de birbirleriyle sürekli bir yarışım içinde olan ekonomi elitlerinin birbirlerine karşı medyayı araç olarak kullanmasına sebebiyet vermektedir. Daha önce bahsedildiği gibi elitleri birbirlerine bağlayan sosyal halatlar -Örneğin Mills, elitlerin arasında kültürel, sosyal, ailesel benzerliklerin olduğunu ve birbirleriyle ilişkilerinin elit statüsünü koruması açısından mutlak önem taşıdığını savunmakta- sahiplik yapıları ve etki üzerinden okunduğunda liberal demokrasiler için gazetecilerin sorumluluklarına dair yüksek akademik ilginin barındığı sorular ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye’de iktidar elitlerinin tarihsel süreç içerisindeki karşıt konumları, merkez-çevre, sol-sağ, bürokrasi-siyaset şeklinde büyük ölçüde birbirlerini kapsayacak nitelikler barındıran şekillerde incelenebilmekte ve görece büyük ölçüde çoğulculuktan ziyade ikili bir görünüm-kutuplaşma- sergilemektedir. Demokrat Parti’nin siyaset arenasına taşınmasını etkileyen süreçler, var olan merkez-taşra yörüngesinde ortaya çıkan elit farklılaşmasının ilk göstergeleri olarak algılanabilmektedir. 1960’lardan sonra daha belirgin hale gelecek sol ve sağ görüşe sahip siyasal seçkinler yapılarında bu süreçler zemin olarak algılanmalıdır. Günümüz Türkiye’sinde seçkinlerde ve gazetelerde görülen kutuplaşmalar merkez-çevre yörüngesinde tarihsel süreçlerin biriktirdiği tortuların üzerinde şekillendiği anlaşılabilir. 1961 Anayasası ile seçim sisteminin değişimi, iki partili bir yapıdan çok partili bir yapıya geçişi sağlamış ve sağ ve sol kanatlara doğru açılan geniş bir parti yelpazesinin siyasal hayata geçişini mümkün kılmıştır. Çok sayıda düşüncenin kendini temsil olanağı bulunduğu bu dönemler ve sonrasında üniversitelerdeki gençlik hareketleri, işçi sendikaları açısından da bir çeşitlilik söz konusu olmuş ve bu hareketler giderek siyasal düzlemde yer edinmeye başlamıştır (Açıkel, 2009, s. 38-52). Küresel düzlemde etkili olan soğuk savaş yılları, bu çeşitlilik içerisinde özellikle üniversiteler ve işçi sendikalarında çok net bir şekilde görülecek bir kutuplaşmayı ortaya çıkarmıştır. Bu süreçler içerisinde gazetecilerin, kutuplaşmalardan etkilenen ve kutuplaşmayı etkileyen önemli bir elit kesimi oluşturdukları söz konusu olabilmektedir.

Türkiye'nin geçirdiği demokratikleşme süreçleri ve askeri darbeler, beraberinde siyaset ve medya ilişkisini ve daha da ileri giderek sosyal ve siyasal hayatın dinamiklerinin belirli ölçüde belirleyen kodları getirmiştir. Medya ve siyaset ilişkisine dair Daniel Hallin ve Paolo Mancini'nin, "Kutuplaştırıcı Çoğulcu Modeli"(Polarized Pluralistic Model) Türkiye'nin sahip olduğu toplumsal tecrübelerle benzer tecrübelerle sahip ülkelerin medya kurumlarındaki belirli ortak özellikleri sıralamaktadırlar (Hallin & Mancini, 2004). Hallin ve Mancini'ye göre Güney Avrupa'da, geç, eşit olmayan ve karmaşık şekilde gerçekleşen liberal kurumların gelişimi ve bu gelişimlerin doğrultusunda yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyal farklılaşmalar medya kurumlarının ve gazetecilerin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Hallin ve Mancini, demokrasiye geçiş süreçlerini görece geç ve sorunlu yaşayan İtalya, Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Türkiye'deki medyanın ortak karakteristik özelliklerini sıralayarak bir medya tipolojisi oluşturmuşlardır. Bu ülkelerin medyasının en önemli ortak yapılarını, market kuralları dâhilinde çalışsa da medyanın ürettiği içeriklerin belirli bir elit kesim tarafından diğer elit kesimlere karşı olarak üretildiği savı oluşturmaktadır.

Güney Avrupa medyasının (kutuplaştırıcı çoğulcu modelin) paylaşılan belirli özellikleri, gazete dolaşımının düşük düzeylerde gerçekleşmesi, savunucu habercilik, özel mülkiyete ait medyanın araçsallaştırılması, halka yönelik haberlerin ve haber regülasyonlarının siyasileşmesi ve özerk profesyonel gazetecilerin sınırlı gelişimleri olarak özetlenebilmektedir (Papathanassopoulos, 2007).

Bu gelişim çizgisi üzerinde gazeteciliğin şu anda bulunduğu toplumsal konumlarının, elit hâkimiyetinden bağımsız olarak ne ölçüde düşünülebileceği ve yaşanan "demokratik" değişimlerin ne gibi farklar sağladığı konusu değinilmesi gereken noktalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönetici medya elitlerinin ve dolaylı etkilerle siyasal elitlerin koruduğu ve düzenlediği bir alanda kendini var edebilen gazeteci elitlerin, sahip olduğu kimliklerin, gazetecilik faaliyetleri ile kazanılmadığı, elitler tarafından muhafaza edilen bir alanda yeşermeyi başarabilen kişilere verildiği anlaşılabilmektedir. Çalışmada gazetecilerin yaşadığı problemler, elitlerin bu alan üzerinde mutlak hâkimiyete sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

2.4.1.1. Kutuplaşan elitler kutuplaşan medya gazetecilikten basın sözcülüğüne

Türkiye’de siyasal ve sosyal alanda kutuplaşma tartışmaları hem akademik hem de sosyal yazında uzun yıllardan beri varlığını sürdürmektedir. Akademik yazında ve siyasal elit söylemlerinde toplumsal kutuplaşmanın olup olmadığı sorusu çok farklı şekillerde yanıtlanmakta ve kutuplaşma konusu üzerinde bile bir kutuplaşmanın var olduğu görülebilmektedir (Aydın-Düzgit & Balta, 2017). 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve seçimler sürecinde kurulan Cumhur ve Millet ittifakları, iki kutuplu siyasal yapıyı en net biçimiyle gözler önüne sermektedir. Bu yapılar içinde yönetici medya elitlerinin tutumları gazetecilik mesleğinde köklü deformasyonlara yol açmaktadır. Son yıllarda kullanımı sıklaşan “yandaş medya”, “besleme basın” ve “havuz medyası” söylemleri hem kutuplaşmanın bir sonucu hem kutuplaşmanın katalizörü olarak görülebilmektedir.

“Reuters Institute”nin 2017 yılında yayınladığı “Turkey Supplementary Report” adlı raporda bireylerin habere güven konusunda iki kampa bölündüğü her iki kampta da insanların inanmak istediklerine, haberin güvenilirliği ve doğruluğu sorgulanmaksızın inandığı ve bu durumun medyaya güvensizliğin bir göstergesinden ziyade yüksek kutuplaşmayı da indike ettiği sonucuna çıkmaktadır (Yanatma, 2017, s. 30). Raporda bireylerin sürekli takip ettikleri haber kanallarına daha fazla güven duyması, haberin üretimiyle alakalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Konu hakkında “Gazeteci 2” şunları söylemektedir:

“Medya kurumlarının bir ideoloji çerçevesinde yayın yapmasında bir problem görmüyorum, Türkiye’de gazetecilik yapmak her zaman zor olmuştur lakin artık kitleye göre haber yapılıyor. Kitlesine yaramayan haberleri hiçbir kurum gündemine taşımaz oldu. Toplumsal fayda gözetmeksizin, haber değeri gözetmeksizin, etik kurallar gözetmeksizin yayınlanıyor haberler. Patrona yarıyor, kitleye istediğini veriyoruz. Bu muhalifte olsan, savunucuda olsan zehirli bir durum.” (26 Nisan 2018 tarihli görüşme)

Ak Parti’nin 2007 yılında yapılan seçimlerden iktidarını ve meşruiyetini güçlendirerek çıkması beraberinde medya ve iktidar arasındaki ilişkilerin tekrar yapılandığı

bir süreci getirmektedir. Bu tarihten itibaren merkeze yükselen çevrenin, iktidarı destekleyen ekonomi elitleriyle, ana akım medyayı sahiplik yoluyla büyük ölçüde etkisi altına aldığı dönemlere geçilmiş bulunmaktadır. TMSF'nin bu dönemde iktidarın medya üzerindeki hâkimiyetini kurmasında büyük araçlar sağladığı görülmektedir (Sözeri, 2015).

Medya sahiplerinin değişimleri, kurumun haber üretim pratiklerini de daha önce geniş bir çerçevede ele alınan yapılar aracılığıyla doğrudan etkilemektedir. Görüşülen gazetecilerin neredeyse hepsi patronların istemediği bir haberin yayınlanmasının çok güç olduğunu belirtmektedir. Bu durum Türkiye tarihi açısından bakıldığında çokta şaşırtıcı gözükmemekte lakin izleyici yoğunlaşmasının en üst düzeyde gerçekleştiği ana akım medyanın neredeyse hepsinin yönetici elitlerinin, siyasi elitlerle aynı hedeflere sahip olması, gazetecilik mesleğinin nitelikleri ve çoğulculuk üzerinde tarihe kıyasla çok daha büyük problemlere yol açmaktadır (Adaklı, Türkiye'de Sermaye ve Sermayedarlar Medya Sermayesi ve Ultra-Çarpaz Bütünleşmeler, 2014). Gazeteci 13, bütünleşmelerin meslek hayatına etkisini şöyle dile getirmektedir:

“Köklü bir gazetede işe başladım, el değiştirmesiyle bambaşka bir hale geldi. Gerçeğin herkes farkında. Arkadaşlarımız damağdur durumda kalıyor, yaptığınız işe yabancılaşıyorsunuz. Artık bütün gündemimiz siyaset ve siyasiler. Komplike bir durum, sahiplik, baskı, ekonomik ilişkiler, belki daha önce de böyledir lakin artık taraf değil fanatik yayınlara doğru kayıyoruz (04 Mayıs 2018 tarihli görüşme)”

Bir başka gazeteci bu değişimlerin meslek hayatına etkisinden rahatsızlığını şu sözlerle dile getirmekte;

“Bu kaçınılmaz bir son. Mesela dün, ismim de gizli kalacak, kanaldan bir arkadaşım bunu söyledi. Dün ilk kez bültenimiz değişti dedi. Sana rahatlıkla söyleyebilirim ve işte bizim genel yayının hepsi değişti. Şimdi bu işler pat diye olmaz, yavaş yavaş biz de belirli bir raya sokulmak isteneceğiz. Bu açık ve net. Ben Türkiye'de patronaj kısmı iş adamı olduğu sürece doğru düzgün gazetecilik yapılacağına inanmıyorum (03 Mayıs tarihli görüşme Gazeteci 16).”

“How the Mass Media Divide Us” adlı çalışmasında Diana Mutz, kutuplaşma ve medya ilişkisine dair açıklayıcı savlar sunmaktadır. Mutz’a göre siyasilerin söylemlerinin sürekli haber akışında yer etmesi bu söylemlerin meşruluğunu arttırmaktadır. Kutuplaşan siyasi yapı, toplumsal kutuplaşmanın çoğu zaman kaynağı olarak görülse bile medya, siyasi söylemleri halka aktarırken kutuplaşmanın bir parçası olmaktadır. Bu açıdan medyanın takındığı siyasi tavır, kaynağı siyasi yapı olan kutuplaşmanın katalizörü haline gelmektedir (Mutz, 2007). Türkiye özelinde medyanın yüksek biçimde politik tavır takınması, üretilen içeriklerin amaçları konusunda büyük bir endişe yaratmaktadır. Siyasi ve ekonomik bağların esir aldığı medya kurumları bu ilişkiler içerisinde hareket etmekte ve uzun yıllardır süre gelen kutuplu yapının dışavurumu çok belirgin bir biçimde içeriklere yansımaktadır. Birbirlerine yayın politikası bakımından zıt görüşlere sahip iki kurumda çalışan gazetecilerin bu konuya yaklaşımı konuyu net bir şekilde açıklar niteliktedir.

“Dünyanın her yerinde bir hükümete yakın medya kurumları vardır, iki hükümete karşıt medya, muhalif medya vardır. Bunu Türkiye’ye indirgemek istemiyorum dünyanın her yerinde bu böyle, sadece Türkiye’de bu böyle demek aptallık olur. Lakin Türkiye’de bu çok daha açıktan yapılıyor, saflar çok daha belli oluyor. İnsanlar artık kaliteli, doğru haber vereyim derdinde değiller. Örneğin hükümete yakın kanat için, hükümetle ilgili olumsuz bir haber verilmiyor. Muhalif ise hükümetin doğrularını vermemekte aynı tavrı takınıyor. Bu durum yapılan haberin niteliğini etkiliyor, siz yazsanız bile haberinizin yayınlanması, birkaç kişinin kararına bağlı.” (Gazeteci 18, 11 Mayıs 2018 tarihli görüşme)

Siyasete ilişkilendirilmiş olarak yapılan gazetecilik faaliyeti, araştırmacı gazetecilik üzerinde de etkili olmakta ve gazetecilerin odağında yolsuzluğun değil kimin yolsuzluk yaptığı daha önemli bir hale gelmektedir.

“Eskiden özel haberler, dosyalar, skandal diyebileceğimiz şeyler veya çok daha iyi gelişmelerin kamuoyuna duyurulması gibi durumların birçoğunu, bu sadece hükümete yakın gazeteler veya hükümete uzak gazeteler açısından değil, hiçbir gazetede tam olarak göremiyorsun. Yani 3-4 tane gazete bir şeyler bulmaya çalışıyor, bulursa veriyor, verirse

başına bir bela gelmesi olası. Öbür taraftan da ben bunu hiçbir zaman eşitsiz bir durum gibi görmüyorum, hükümete yakın bir gazete de mesela CHP'li bir belediyenin yolsuzluğunu bulmaya çalışıyor, oradan bir sansasyon, skandal patlatmaya çalışıyor. Yani örnek olsun diye, Cumhuriyet'le Yeni Şafak arasında bir fark yok. Arkasında duran yayının gücü açısından demiyorum, birinci sayfaya baktığında Cumhuriyet AKP'li bir belediyenin yolsuzluğunu, aynı oranda, aynı güçte vermeye çalışıyor.” (Gazeteci 10, 04 Mayıs 2018 tarihli görüşme)

Savunucu medya anlayışı, hiç şüphesiz gazetecilerin söylemlerinin üzerinde giderek daha açık şekilde okunabilen bir yapıya bürünmekte. Gazeteciliğin bel kemiği olarak düşünülen doğru haber verme sorumluluğu giderek siyasi söylemlerin içinde erimektedir. Bir akademisyen, siyasi veya uzman kimlikleri taşımayan bireylerin iddiaları her geçen gün medyada yer edinmekte ve gazetecilik her geçen gün araçsallaşan bir görünüm sergilemektedir. Özellikle kaynağından emin olunmayan haberlerin veya güvenilir olmayan kaynaklardan elde edilen bilgilerin “iddia edildi” şeklindeki kullanımları, bir gazetecilik faaliyetinden çok sözcülük faaliyeti olarak görülmesi gerekmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümünde değinileceği gibi gazetecilerin içerisinde buldukları yönetici medya elitlerinin oluşturduğu sosyal, kültürel ve kurumsal ortam açısından değerlendirildiğinde, yöneticilerin bu durumdan rahatsız olmadığı sonucuna çıkılabilmektedir.

Yönetici medya elitlerinin gazeteciliği ve gazetecileri nasıl anlamlandırdıkları sorusu burada büyük önem kazanmaktadır. Bahsi geçen uygulamalara bakıldığında bu elitlerin gazeteciliği ve gazetecileri itibarsızlaştırdığı açık bir biçimde görülebilmektedir. 1980 sonrası hayatımıza giren “star gazeteciler” ve “gazetecilere” sunulan imkanların arasındaki uçurum elitlerin kimin gazeteci olacağına karar verdiğinin bir göstergesi olarak algılanabilmekte ve bu kararda etkili olan unsurların gazeteciliğin sorumlu tutulan niteliklerden çok uzak bir yapıda olduğu sonucuna çıkılabilmektedir.

2.4.1.2. Medya kurumlarının oligarşisi ve “editoryal bağımsızlık miti”

Editoryal bağımsızlık temelde medya kuruluşlarının yönetici elitlerinin, genel yayın politikası, mali konular ve hedefler haricinde üretilen haber içeriklerine müdahale

etmemesi ve gazetecilerin belirlenen mali ve yayın politikası çerçevesinde başka unsurları göz önünde bulundurmadan haber üretimini gerçekleştirmesi anlamına gelmektedir (Kaya, 2008). Günümüz medya kurumları, editoryal ve işletme yönetimi ayırımına sahip kurumlar değildir. Bütün üretim, yayın, idari ve mali konuları bütünleşik bir yönetici elit tarafından kontrol edilmekte ve kurumun bütün parçalarının bir işletme gibi senkronize hareket etmesi gerekmektedir. Gazetecilik yaşamına kurumsal dönüşümden önce başlayan “Gazeteci 7” bu dönüşümden öncesini şöyle özetlemektedir:

“Benim mesleğe başladığım yıllarla kıyaslayacak olursak o yıllarda gazete patronları daha çok gazetecilerdi, İşte Simavi ailesi, Dinç Bilgin Yeni Asırın sahibiydi, Sabah’ı kurdu. Sonra iş adamları medya sektörüne girdi gazeteleri patronları iş adamı olduktan sonra ciddi bir dönüşüm yaşandı tabii... O yıllarda haber merkezi ve reklam servisleri birbirlerinden tam olarak bağımsız çalışırlardı. Biz reklam servislerinin kim olduğunu, nasıl çalıştığını kimden reklam aldığını bilmezdik, ilgilenmezdik de. Şimdi tabii ki gazeteler varlığını sürdürürebilmek için reklam veren kuruluşları destekleyici haberler yapıyorlar zaman zaman bu gizli saklı bir şey değil (03 Mayıs 2018 tarihli görüşme).”

Üretim araçlarına sahip olan patronlar, medya kuruluşlarına müdahil olmadıkları yönünde bir görüş ileri sürmektedirler. Bu görüşü de medya kurumlarında görevlendirdikleri gazeteci kökenli yöneticilerin bütün yetkiye sahip olduğu anlayışı ile desteklemektedirler. Neo-elit teorisyeni olarak anılan James Burnham “The Managerial Revolution: What is Happening in the World?”adlı kitabında üretim araçlarının sahipliğinden bağımsız şekilde, bireysel yeterlilikleri üst seviyede olan yöneticilerin hem devlet hem şirket düzleminde karar verme ve etki açısından İkinci Dünya Savaşı sonrasında ki yıllarda giderek artan etkilere sahip olduğundan bahsetmektedir (1985).

Medya kurumların bu yeni yönetici tipi genel yayın yönetmenleri ve gazete temsilcileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kontrol ve etkinin yönetici medya elitlerinde bulunması, özellikle Türkiye örneğinde, siyasal elitlerle karşılıklı fayda ilişkisi içerisinde bulunan ekonomi elitlerinin medya üzerinde söz sahibi olmayacağı anlamına gelmemektedir. Yönetici elitler, köşe yazarları gibi yüksek ücretler karşılığında yönetici

konumlarına taşınmaktadır. Dolayısı ile gazeteciler ve yönetici elitler arasında bir statü farkı yaratılmaktadır.

Türkiye özelinde yönetici medya elitleriyle, gazete sahipleri arasında yoğun bir konsensüs görülmektedir. Sahibin bu konsensüs aracılığı ile yöneticiler ve köşe yazarları gibi yüksek ücretlerle çalışan gazetecileri, kuruma müdahale etmeden kontrol edebilmektedir. Ayrıca son dönemlerde yüksek artış gösteren işten çıkarma yolları ile patronlar hem yönetici elitler hem gazeteci elitler üzerinde bağlayıcı koşullar yaratabilmektedir (Kaya, 2008). Gazetecilerin editoryal bağımsızlıktan uzak olduğu yönünde çok sayıda çalışma (Hallin, 1998, Kaya, 2008, Adaklı, 2010) kuramsal açıklamalar sunmaktadır.

Yöneticilerin, üretilen içerikler üzerindeki kontrolünün ne ölçüde gerçekleştiğine dair sorulara alınan yanıtların, görüşülen gazetecilerin meslekte geçirdiği seneye göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu durum uzmanlık birikiminden kaynaklı olduğu düşünülebilse de analize bu sebepten kaynaklanan müdahaleler dahil edilmemiştir. “Gazeteci 3” editoryal bağımsızlık hakkında şunları söylemektedir;

“Toplumsal cinsiyete önem verdiğim için, kadın gözüyle baktığım için bu yönüyle olayları taramayı seviyorum. Haberlerim değiştirildiği zaman buna engel olmaya çalışıyorum. Burada bir cinsiyetçi söylem var anlatmaya çalışıyorum ama karşı tarafla anlaşamıyorsunuz, anlamamak için direniyorlar. Senin imzanla çıkıyor halbuki sen öyle bir şey yazmamışsın. Kendisine göre ufak bir değişim bile olsa o haber artık sana aitt olmuyor ama senin imzanla yayınlanıyor. Son söz her zaman İstanbul’a ait. Erkek egemen söylemin üretildiği yer medya zaten. Bu konular dile getirildiğinde bu gündem yoğunluğunda bunun gibi işlerle uğraşamayacağı gibi yanıtlar alıyorum. Lakin hak verilip düzeltildiği de oluyor.”(05 Mayıs 2018 tarihli görüşme)

“Gazeteci 1”, özellikle hayat pahalılığı konusunda yazdığı haberlerin çok çeşitli sebepler gösterilerek çok daha farklı girildiğinden bahsederken, bazı haberlerinde yapılan değişimlerin kendisinin bilgisi dahilinde bile olmadan yapıldığını ve bu durumdan bir gazeteci olarak kendisini sürekli sorgulamaya ittiğini dile getirmektedir.

“Haberlerimiz havuzdan çekiliyor, yayınlanırken bakıyorsunuz yer kısıtlaması olduğunu belirtip yarısını çıkarmışlar, ama hangi yarısı. Gazetecilik şu an Türkiye’de en çok işsizliğin yaşandığı meslek. Çoğu arkadaşımız çok farklı sebeplerden işlerinden edildi. Farklı bir kurumda çalışma ihtimalleri de günümüz konjonktüründe çok düşük. Uyumsuz olduğunuz için işten çıkarıldığınızı düşündüğünüzde diğer gazeteler için bir albeniniz kalmıyor. Elinizden hiçbir şey gelmiyor, işinizden edilip başka bir enformasyon kuryesi sağlamak kurum için kolay bir durum.(20 Nisan 2018 tarihli görüşme)”

Artık haberler havuz sistemiyle birçok platform için tekrar düzenlenmekte ve bu düzenlemeler özellikle internet ortamındaki platformların yapısına uygun şekilde minimize edilmektedir. Gazete için yazılmış bir haberin Twitter’a uyarlanırken yaşadığı dönüşüm hiç şüphesiz haberin tekrar üretimi konusunu gündeme getirmektedir. Ayrıca sosyal ağlarda kullanılan “tık” haberciliği, haberlerin olduğundan daha vurucu ve merak uyandırıcı formata sokulmasıyla sonuçlanmaktadır. Ciddi bir haberin adeta “sarı gazetecilik” mantığıyla yeniden yorumu ve yayınlanması gazetecilerin kendi mesleklerine yabancılaşmasıyla sonuçlanabilmektedir. Lakin günümüz medya kuruluşları, kar amacı güden bir işletme şekliyle yürütüldüğü ve bu karın en büyük oranını tıkların oluşturduğu bilindiğinden bu durumun yakın zamanda farklılaşması olağan gözükmemektedir.

Gazetecilik mesleğinde uzun süre geçirmiş, daha köklü gazetecilerin konu hakkındaki ortak tutumları ise haberlerinde istemedikleri bir düzenlemeye izin vermeyecekleri yönündedir.

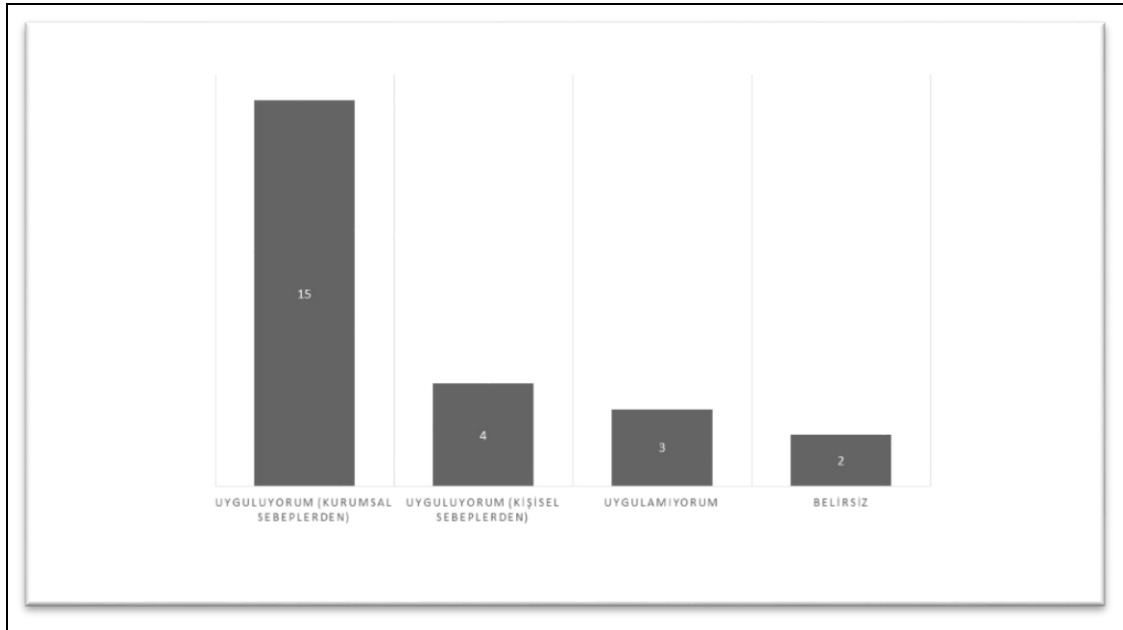
2.4.1.3. Gazetecilik mesleği ve oto-sansür uygulamaları

Türkiye tarihi boyunca sansür ve oto-sansür uygulamalarının izlerine rastlamak mümkün olmaktadır. Özellikle darbe dönemleri gazetelerin keskin söylem değiştirdiği dönemler olarak incelenebilmektedir. Gazetecilerin oto-sansür uygulamalarında hem siyasal hem kurumsal sebepler uzun yıllardan bu yana tartışmaların konusunu oluşturmaktadır. Gazetecilerin oto-sansür uygulamaları ne kadar kişisel gözükse bile bu durum aslında toplumsal düzeyde gerçekleşen grift baskıların oluşturduğu sosyolojik bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır (Arşan, 2013). Siyasal iktidar, Kurumların oligarşik

yapısı, işsizlik³ ve korkutulma gibi toplumsal ve siyasal problemler gazetecilerin oto-sansürü içselleştirmesini ve daha da tehlikeli olarak bunu bir geleneğe çevirmesine sebebiyet vermektedir.

Kurumların yayın politikasının dışında kalacak herhangi bir haberin yayınlanmayacağı deneyim yoluyla öğrenildiğinden görüşülen gazetecilerin büyük bir bölümü haberi yazmamayı tercih ettiklerini söylemektedir. Oto-sansür uygulamasının geleneğe dönüşme durumu, mesleğe yeni başlayan kişiler üzerinde büyük bir tehlike arz etmektedir. Görüşülen gazetecilerin oto-sansür hakkında ki düşünceleri Şekil 2.3'de şu şekilde verilmektedir.

Oto-sansür, birçok boyutta uygulanabilmektedir. Gazeteciler hassas konuları yazarken daha yumuşak ve yuvarlak cümleler tercih edebilmekte veya bazı konuları hiç yazmama kararı alabilmektedir. Daha nadir bir şekilde gazeteciler, ürettikleri haberleri isimsiz bir biçimde yayınlamayı da tercih edebilmektedirler. Gazetecileri ilgilendiren oto-sansürün farklı motivasyonları olabilmekte ve bu motivasyonlar belirli başlıklar altında incelenebilmektedirler.

Şekil 2.3. Gazetecilerin oto-sansüre yaklaşımları

³ Gazetecilik ve enformasyon alanları, 2018 yılı TÜİK verilerine göre en az istihdam sağlayan alanların başında gelmekte (<http://www.tuik.gov.tr/>).

Bahsi geçen motivasyonların kaynakları, bireysel, kurumsal ya da toplumsal olabilmektedir (Elbaz, Netz-Zehngut, Selinger, & Magal, 2017).

Bireysel Motivasyonlar: Tehdit ve korku veya fayda ve ödül ile ilişkilidir. İşinden atılma korkusundan öldürülme korkusuna kadar farklı tehdit ve güvensizlik ortamının yarattığı sebeplerden veya bireysel fayda sağlayacağını düşündüğü, siyasilere veya kurum yöneticilerine yakınlığın kariyerinde önemli etkisi yüzünden, gazeteciler oto-sansür uygulayabilmektedirler. Haber kurumları oto-sansür alanında önemli aktörler olarak görülmektedirler. Bu tarz oto-sansür uygulamaları kurumsal motivasyonlardan kaynaklanmaktadır. Kurum sahiplerinin iş ve siyasi ilişkileri kurumsal çerçevede oto-sansür uygulanması anlamına gelebilmektedir.

Toplumsal Motivasyonlar: oto-sansürün kaynağı, bireylerin içinde buldukları sosyal gruplara, siyasi ve ideolojik söylemlere, etnik kimliklere veya dini kimliklere bağlılıkları ve adanmışlıkları belirleyici rol üstlenmektedirler. Bireyler parçası oldukları bu yapılara karşı kendilerini sorumlu hissedebilmektedirler. Burada ulusal birlikteliğe zarar getirebilecek yayınlardan kaçınma durumu söz konusu olabilmektedir.

“Gazeteci 5” sansürün gizlenmesi için oto-sansüre zorlandıklarını dile getirmekte ve şu sözleri eklemektedir;

“Türkiye’de sansür gazetecinin oto-sansüre itilmesiyle yapılıyor. Bizde sansür olmasın diye öyle bir oto-sansür uygulanıyor ki artık haberin ne şekilde kabul edileceğini bildiğimizden ona göre yazıyoruz haberi. Doğru olan bu değil. Ama şartlar bunu gerektiriyor. Onların olumlamadığı bunu görme dedikleri olayı görmüyoruz. Bu da bizim kimliğimize çok ağır darbe vuruyor. (28 Nisan tarihli görüşme)”

Çalışma sonucunda gazetecilerin yüksek oranda oto-sansüre ihtiyaç duydukları gözlemlenmekte ve oto-sansürün büyük bir bölümü kurumsal motivasyonlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

2.4.1.4. Daralan haber odaları, hızlanan haber akışı ve özgün içeriğin yok oluşu

Türkiye'nin haber gündemi, siyasal gelişmelerin sık yaşandığı ve buna bağlı olarak yüksek yoğunluk içeren akışa sahiptir. Medya kuruluşlarının kâr amacını ön planda tutan ve zarar etmesi konusunda çok daha az toleranslı ekonomi elitlerinin eline geçişi sonrasında, haber odalarında küçülme kamuoyunun bilgisi dâhilinde yaşanmaktadır. Özellikle iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucunda, istihdama daha az ihtiyaç duyulmaya başlamış, gazetelerin ekleri büyük ölçüde kapatılmıştır. Hatta bu gün gelinen noktada 9 yıldır Türkiye gündemi üzerinde kayda değer etkileri olan ve çalışmanın örnekleme olarak seçilen Ciner grubun sahipliğinde yayın hayatına devam eden HaberTürk gazetesi, kâğıtların döviz yoluyla alınması sonucu yüksek maliyeti ve tirajların ve reklam gelirlerinin azalması gerekçesiyle 5 Temmuz 2018 tarihinde kapatılmıştır. Lakin gazetelerin kapatılması, gazeteciliğin sonu olarak algılanmamalıdır. Lakin gazeteciliğin ne ölçüde uygulanabilirliği burada büyük öneme sahiptir. Türkiye'de medya kurumlarının internet haberciliği üzerine bir abonelik sistemi bulunmamaktadır. Buna karşın New York Times, 2017 yılında abonelik sistemiyle 1 milyon doların üzerinde gelir elde ettiği açıklamıştır (www.nytimes.com). Daha önce bahsedildiği üzere Türkiye'de internet üzerinden elde edilen gelirler tık sayısına bağlı olmakta bu durum yapılan gazeteciliğin niteliği üzerinde büyük bir deformasyona yol açmaktadır. Kurumların yürüttüğü internet gazeteciliği sisteminden memnun olmadığı belirten "Gazeteci 18" internet gazeteciliği uygulamalarını şu şekilde eleştirmektedir;

"İnsanları yanıltıcı haberler yapılıyor artık internet ortamında, sen gazeteci kimliğiyle, medya kuruluşu olarak insanları bu tarz başlıklarla çekemezsin, çekmemen gerekir. Gazeteciliğin kuralıdır bu, yabancı gazetede çalıştığım için öğrendim bunu çok şükür, bir insan başlığı okuduğunda haberi anlayabilmelidir. Başlık ve spotun var olma sebebi budur yani okuduğunuzda haberin içerisinde ne olduğunu anlayabilmeniz gerekir. Bizde böyle bir şey yok, başlığı atıyor, "emekliye müjde" halbuki bu haberin başlığı "emekliler yılda 2 bin lira ikramiye alacak" sığmayacak bir başlık değil.(11 Mayıs 2018 tarihli görüşme)"

Ayrıca sosyal medya ve internet gazeteciliği bilgiye çok kısa sürede ulaşma imkanı tanımakta. Hızlanan haber akışı karşısında gazeteciler haberin doğasını ve bağlamını

veremedi hızla ayak uydurmak ve yüzeysel bilgilerle gazetecilik faaliyeti sürdürmek durumunda kalmışlardır. Yükselen hızın karşısında giderek küçülen haber odaları, üretilen haberin değerinin düşmesine sebebiyet vermektedir. Görüşülen gazetecilerden 17'si çok yüksek bir tempoda çalıştıklarından ve habere gereken ilgiyi veremediklerinden şikâyet etmektedirler. “Gazeteci 10” konu hakkında şunları söylemektedir;

“Hıza ihtiyaç var, bunu en güzel ‘‘Spotlight’’ filminde gördük. Bir gazetenin bir özel araştırma ekibinin olması, buna sonsuz demesem en azından o çalışmayı belli bir noktaya getirecek kadar gazete patronu tarafından, yayıncı tarafından süre verilmesi. Bu süre içerisinde imkânlarının sanki her gün haber yazıyormuş gibi, her gün haber yazan muhabirmiş gibi o imkânların ona sunulması bence bizim için hayal. Yani o hız, hem okurun önüne sürülen bir hız, hem de haber kaynağının da ittirdiği bir hız aslında. İşte en önemlisi erken seçim. Şimdi ben erken seçimin hazineye, maliyeye yükü belki çok kolay çıkarma yöntemleri vardır ama en azından bana bunun için bir 6 saat gerekir Peki ben bu 6 saati hangi dilim içerisinde koyacağım? (04 Mayıs 2018 tarihli görüşme)”

Haber gündeminin hızlı bir şekilde değişmesi ve yetersiz sayıda gazetecinin bu gündemi takip etmeye çalışması, hem haberin derinlemesine incelenmesine fırsat vermeyerek haberin değerinin düşmesine sebebiyet vermekte hem de haber içeriklerinin görüşülen gazetecilerden de anlaşılacağı üzere tek tipleşmesine sebebiyet vermektedir. Görüşülen gazetecilerden, ekonomi ve siyaset alanında çalışan gazetecilerin tamamına yakını özgün içerikler için gerekli zaman ve kaynağın holding gazeteciliği içinde temin edilmediğinden şikâyetçidir. “Gazeteci 1” gerekli insan ve mali kaynakların olmayışından ötürü gazetecilerin sahada giderek daha az görev aldıklarından ve daha çok ajanslara bağımlı bir hale geldiklerinden sonuç olarak bu durumun gazete içeriklerinde yüksek benzerliklere yol açtığından bahsetmektedir;

“Ajanstan aldığı bilgiyi haber metnine çevirerek gazetecilik yapmak herhangi bir uzmanlaşma veya bilgi birikimi gerektirmeyen bir iştir. İştir diyorum çünkü gazetecilik meslek olarak anılmakta lakin artık bu bir iş. Paket servis elemanı gibi. Kurumlar bu durumdan şikâyetçi değil, gazeteci arkadaşlara baktığımda isteseler bile zamandan yana

sıkıntıları var, gazetecilik mesleğinin doğası bu dünya üzerinde yorucu ve yoğun bir meslek. Lakin haber üretiminde yorulmanız gerekiyor gazeteci olabilmek için. Kurumdan çıkmadan gazetecilik yapıldığı oluyor. Haberi biz gidip almıyoruz artık o bile servis edilir duruma geldi.(20 Nisan 2018 tarihli görüşme)”

Gazetelerin özgün haber üretimindeki başarısızlığı, olaylara sadece yorum farkı getirebilmesi ve bu haberleri en çok okunan platformlarda yüzeysel ve “tık” elde etmek için kullanması gazetecilik mesleği üzerinde çok ağır deformasyonlara yol açmaktadır. İzleyici açısından düşünüldüğünde, bireyler haberler için değil söylemler için medya kuruluşlarını takip etme davranışı geliştirdikleri söylenebilmektedir.

2.4.1.5. Entelektüel kimliğin önemsizleşmesi

Gazetecilerin toplumsal rolüne ilişkin çok sayıda çalışma yapılmış lakin bu çalışmalar içinde gazetecilerin bu rolleri sergilerken bir entelektüel kimlik sergilediklerine çok daha az değinilmiştir. Daha önce geniş ölçekte açıklandığı gibi entelektüelin en belirgin özelliklerinden biri “bağımsızlıktır”. Kuramsal açıdan gazetecilerin belirleyici nitelikleri arasında “bağımsızlık” entelektüel kimlik için olduğu kadar önemlidir. Lakin görüldüğü üzere gazetecilerin bağımsızlığı en azından bu gün Türkiye’si için bir mit olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gazeteciler, Marksist paradigmada statüko karşısında konumlanması gereken entelektüel kimliğe sahip bireyler olarak görülmemekte, egemen söylemin üreticileri olarak ele alınmaktadırlar. Lakin liberal kuramlar gazetecilerin belirli ve görece yeterli bir düzeyde otonom sahibi olduğunu veya olması gerektiğini ve bu sebeple entelektüel kimlere sahip olabileceğini savunmaktadırlar. Bu tartışma ortamından filizlenen yeni entelektüel anlayışları, gazetecilerin “kamusal-entelektüel” olduğu yönünde fikirleri doğurmaktadır.

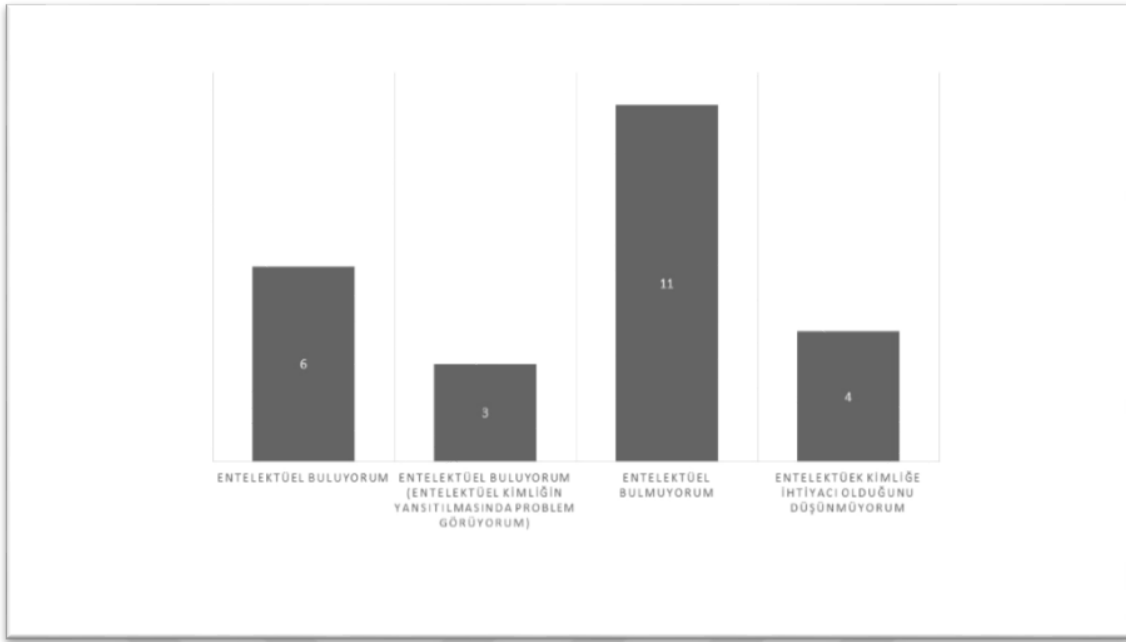
Türkiye özelinde gazetecilerin, kamusal entelektüel sayılabilmesi için gerekli olan “uzmanlığı” sağlayıp sağlayamadığı önem kazanmaktadır. Görüşülen gazetecilere entelektüellik hakkında ki soruda öncelikle “uzmanlık” konusu aydınlatılması istenmiştir. Uzmanlığın yansıtılması konusunda gazetecilerin uzmanlık sağladığı alanlar büyük önem taşımaktadır. Özellikle politikayı ilgilendiren konularda “uzmanlığın” yerini “yanlılığın”

aldığından, kamusal entelektüel olarak tasvir edilen gazetecilerin genelde tarih ve kültürel alanlar üzerinde uzmanlaşmış kişiler örnek olarak verilmiştir. “Gazeteci 23”, geçmişe oranla “uzmanlığın” çok kısıtlı birkaç alanda kendini gösterdiğini söylemektedir;

“Geçmiş dönemlerde Cumhurbaşkanı ve/veya Başbakan'ın yurtdışı programlarına katılan isimlerin dönüşlerinde yazdıkları yazılarla çok önemli bir coğrafya hakkında okuyucunun bilgisi olabiliyordu. Kaldı ki bu yazarlar, dönem politikalarına ilişkin köşe yazılarının bir adım ötesine de geçiyor ve tabiri caizse tuğla kalınlığında kitaplar yazabiliyorlardı. Günümüze geldiğimizde ise bu tür ziyaretlere/temaslara katılan isimlerin kaleme aldıkları yazıların köpük olduğunu net bir şekilde görüyoruz. Yine somut bir örnek üzerinden ilerlemek gerekirse, son yıllarda çok ciddi bir Afrika açılımı yapan Türkiye'nin bu kıtadaki hedefi-politikası-beklentileri-riskleri tarzı bırakın bir kitabı doğru düzgün bir yazı dizisi gördük mü? Afrika ülkelerini ziyarette uçakta olan gazetecilerin dönüşteki yazılarından bize tek kalan 'uçakta kim nerede oturdu, Cumhurbaşkanı ve/veya Başbakan ne yedi, ne içtiğinin ötesine geçmedi, geçmiyor ve korkarım ki bu gidişle geçemeyecek de (06 Haziran 2018 tarihli görüşme)”

Görüşülen gazetecilerin meslektaşlarının entelektüel kimlikleri üzerindeki yorumları, Şekil 2.4' de verilmektedir.

Gazetecilik faaliyeti ile entelektüel kavramının ortaya çıkmasından bu yana gelindiğinde, entelektüel kavramı farklı sınıflarla da olsa tartışılan bir konu olmuştur. Holdingleşen medya kuruluşları içerisinde gazetecilerin entelektüel kimlikleri zarar görürken, bu medya kuruluşları kendi entelektüelini üreterek entelektüele yüklenen nitelikler üzerinde de bir zarardan bahsetmemiz mümkün gözükmektedir. Ana akım medya kanalları, kutuplaşmanın bir yansıması olarak kendi uzmanlarını oluşturmuş ve yeni bir entelektüel anlayışını hayatımıza sokmuştur.

Şekil 2.4. Katılımcıların gazetecilerin entelektüel kimliklerine bakış açıları

2.4.1.6. Kurumsal ve yasal haklarından mahrum bırakılan gazeteciler

Gazetecilik mesleğinin geleneği haline gelen bir diğer önemli kurumsal sorun gazetecilere tanınan hakların, görmezden gelinmesinden kaynaklanmaktadır. Bu hakların ihlali sorunu, hem çalışmada birçok kez bahsedilen siyasi kutuplaşmanın sonucunda, haber kaynaklarına ulaşım veya yayın yasakları gibi siyasal eliti ilgilendiren veya Basın İş Kanunu'yla verilen mesleki hakların yürürlüğü konusunda medya elitlerini ilgilendiren birçok kaynaktan beslenmektedir. Yönetici elitlerin ideolojik birliklikleri, bu hakların denetlenmesi ve düzenlenmesi için kullanılacak aygıtlarında ortak bir amaç halinde çalışmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca Türkiye'de gazeteciler ve sendikalar başlığı - özellikle 1980 ve 1990 sonrasında yaşanan değişimlerin getirdiği problemlerin giderek benimsenen normlara dönüşmesi, - akademik ilginin de yoğunlaştığı çok sayıda problem barındırması açısından sendika elitleri veya sivil toplum elitlerinin bu sorunlar üzerinde etkili olduğu düşünülebilmektedir. Lakin sendika veya sivil toplum elitlerinin siyasal kararların alınmasında ve uygulanmasında ne ölçüde etkili olduğu, yaşanan problemlerin üzerindeki etkileri ile ilişkilidir. Bu elitlerin sosyal ve siyasal tabakada sahip olduğu konumların yetersiz oluşu, gazetecilerin yaşadığı problemlerin üzerinde de sahip olunan konumların yetersiz olduğu anlamına gelmektedir.

Sendikalar yapıları itibari ile siyasal kararlarda etkili olabilmesi üye sayılarıyla paralellik gösterir. 1960'ların çeşitlenen yayınları içerisinde çok sayıda sendika ve basın cemiyeti kurulmuş, 1970'lerin çatışmacı ortamından etkilenmiş ve 1980 sonrası değişen yayıncılık yapısı ile çok sayıda üye kaybetmeye başlamıştır (Karahisar, 2008). Holdingleşen medya kurumları ve sendikalar arasında yapıları itibariyle denetimin getirdiği bir karşıtlık bulunmaktadır. Bu karşıtlığın ortadan kaldırılması, Türkiye'de görece kolay diyebileceğimiz bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir.

Çalışmaya katılan gazetecilerden 4'ü, gazetecilerin haklarının bu kadar kolay çığnenebilmesinin sorumlusu olarak sivil toplum elitlerini görmektedir. Çalışmaya katılan gazetecilerden 9'u yasal hak ihlallerinin sebeplerini siyasetle ve yargı ile ilişkilendirirken, diğer 11 katılımcı bu ihlallere ekonomi alanından yaklaşmaktadır.

Anlaşılabacağı üzere görüşülen gazetecilerin tümü mesleklerine dair yasal hakların yürürlüğü konusunda problem görmektedir. Gazeteci 8 bu sorunların özetini şöyle yapmakta;

“1960'lı yıllara doğru en nihayetinde 50 ile başlayan süreçten sonra sözde belirli haklar tanımlanmış. Yalnız o tanımlamaların da tabii diğer bu Türkiye'de hukukun üstünlüğü veya yasanın nasıl uygulanabilir olduğu meselesiyle orantılı olarak işçilerin hakları da bu noktada şekillenmiş. Bugün mahkemelere baktığınız zaman esasında birçok gazetecinin nasıl bu kararları tanınmadan işten atıldığını, nasıl iş haklarının hiçbirinin teslim edilmediğini, çünkü mahkemeye başvuran bir gazetecinin aldığı tazminatlara baktığınız zaman genelde hepsi gösteriyor ki mesai saatlerine uyulmamıştır, fazla mesaisini almamıştır, tatilleri kullandırılmamıştır, gecikme zamları ödenmemiştir, kıdemi katılmamıştır. Baktığınız zaman bizim, değişmesini savunsak da basın kanununun, daha ileri gitmesini, daha güvenceli olmasını savunsak da mevcut haliyle bile uygulanamamakta zaten. Hiçbir gazeteci uyguladığı sözleşmenin tamamını edinmemekte. Bu çok kötü aslında, kriz de yaratır halde. Mevcuttaki yasa bile uygulanmıyor ki biz yeni yasayı talep ediyoruz aslında. Sendikal haklar uygulanmıyor, onun dışında telif haklarına sirayet edilmiyor. Bu konuda çok farklı tartışmalar var ama en

nihayetinde kendi imzaladığı sözleşmenin bile çok uzağında çalışma koşullarımız olduğunu söylemem mümkün. (04 Mayıs 2018 tarihli görüşme)”

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma gazetecilerin kendilerini kurumsal ve siyasal yapılarda nerede konumlandıklarını ile ilgilidir. Kurumların oligarşik yapısından hareketle, medya kurumlarının elit yapıları ve siyasal elitlerin, kimin, ne ölçüde gazetecilik faaliyeti yürüteceğini belirleyen kesimler olarak görülmektedir. Elit medyada gazetecilik faaliyeti yürüten 24 kişiyle yapılan bu çalışma sonucunda gazetecilerin, elit statüsüne sahip olabilmesi için gerekli otonom sahipliğinin, kurumların yönetici elitleri tarafından sürekli bir denetime tabi tutulduğu sonucuna çıkmıştır.

Demokratik elit teorilerinin demokrasi için vazgeçilmez gördüğü, ifade ve basın özgürlüğünün, Türkiye'nin sahip olduğu toplumsal tecrübeler ve buna bağlı olarak sosyal, siyasal ve ekonomik durumların etkisi altında ne ölçüde var olabildiği çalışmanın ana hattını oluşturmaktadır. Elitlerin birbirleriyle ve yönetilenlerle olan ilişki kalıpları, elitlerin yapılarını anlamada büyük öneme sahiptir. Toplumun güç merkezini oluşturan elitlerin, farklı birliktelik çeşitleri, demokratik hayat üzerinde doğrudan gözlemlenebilecek sonuçlara yol açmaktadır. Türkiye'de yaşanan merkez-çevre kutuplaşması içerisinde gazetecilerin merkeze yakın bir konum aldıkları veya almak zorunda bırakıldıkları görülmektedir. Gazeteciliğin yönetilenlerin yanında konumlanması gerekirken, elitlerin ellerinde şekillenen alanlarla sınırlandırılmış, üretimden doğan güç, yayıncının eline geçmiştir.

Gazetecilerin kurumsal ve siyasal alanda yaşadıkları sorunlara ilişkin geniş bir akademik literatür bulunmaktadır. Türkiye'nin elit yapılarının gün geçtikçe daha bütünleşik bir yapıya bürünmesi, var olan sorunların çok daha keskin bir biçimde incelenebilmesine olanak sağlamaktadır. Elit teorileri perspektifinden bürokrasi, siyaset, ekonomi ve medya elitlerinin ortak tutumları ve kesişimleri, demokrasi için gerekli olan "halk tarafından denetimi" kurumsal düzlemde ortadan kaldırmaktadır.

Bu yapıların içinde yer edinmeye çalışan gazeteciler, halka karşı ve patrona karşı sorumluluk arasında bir denge kurmak zorunda bırakılmaktadır. Çalışmaya katılan gazetecilerin görüşleri doğrultusunda, gazeteciler profesyonel kimliklere sahip olması gerekirken kurumların izin verdiği ölçüde faaliyet yürütebilecek kimliklere dönüşmüştür. Türkiye'nin geçirdiği modernleşme üzerinde büyük etkileri olan gazetecilerin sahip

oldukları elit konumları, iş adamlarının medya kurumu satın almasıyla başlayan süreçle yitirdikleri söylenebilmektedir. İtibarı gün geçtikçe zedelenen gazetecilerin kendi mesleklerine bakışları da büyük ölçüde zarar görmüş durumdadır. Var olan siyasal ve kurumsal sorunlar gazetecilerin gelenekleri değiştirecek sertlikte görülmekte ve gelenek haline gelen uygulamaların, kuramsal anlamda gazetecilik faaliyetiyle ilgisi giderek azalmaktadır.

Katılımcıların hepsi, gazeteciliğin olması gereken ve olan arasında çok büyük farkların bulunduğunu belirtmektedir. Lakin gazetecilerin üzerinde kurulan baskıların genç gazeteciler üzerinde daha yoğun hissedildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca meslekte uzun yıllar geçirmiş gazetecilerin kendi mesleklerine bakışı ile mesleğe yeni başlayan gazeteciler arasında büyük farklar gözlemlenmektedir. Genç gazeteciler yürüttükleri faaliyetlerin iş olduğundan bahsederken, yaşlı gazeteciler, mesleki nitelikleri ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca genç gazeteciler konu edildiğinde bahsedilmesi gereken bir diğer farklılık entelektüel kimlikler üzerinedir. Genç gazetecilerin ortak problemleri uzman ve entelektüel faaliyetlere ayırabildikleri zaman ve kaynakların daha az olduğu yönündedir.

Oto-sansür konu edildiğinde iki gazeteci direk cevap vermekten kaçınmıştır. Görüşmenin rahatlığını zedeleyeceği açısından katılımcılara soru tekrar sorulmamıştır. Çalışmanın başladığı ve bittiği tarihler arasında Doğan Medya Grubunun satılması ve “HaberTürk” gazetesinin kapatılması, çalışmanın kendini yönlendirdiği yataklar oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

- Açikel, F. (2009). *TBMM Milletvekili Veritabanı Oluşturulması ve Siyasal Seçkin/Milletvekili Profili Çalışması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri.
- Adaklı, G. (2010). Gazetecilik Etiğini Belirleyen Yapısal Unsurlar: Mülkiyet ve Kontrol Sorunu. B. Çaplı, & H. Tuncel içinde, *Televizyon Haberciliğinde Etik*. Ankara: Fersa Yayınevi.
- Adaklı, G. (2014). Türkiye'de Sermaye ve Sermayedarlar Medya Sermayesi ve Ultra-Çarpaz Bütünleşmeler. U. Dufner içinde, *Perspektives Siyasal Analiz ve Yorum* İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği. 18-23.
- Akkaya, A. Y. (2014). Antonio Gramsci'de Entelektüelin Bir Eleştirisi Olarak Praxis Düşüncesi. *Yönetim ve Ekonomi*.
- Alan, Ü. (2015). *Türkiye'de Gazetecilik Masalı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Albertoni, E. (1982). *Studies on the Political Thought of Giatano Mosca*. Milan.
- Alesina, A., & Reich, B. (tarih yok). *Nation-building*. Scholars At Harvard: https://scholar.harvard.edu/files/alesina/files/nation_building, Son Erişim Tarihi: 12.10.2018.
- Anderson, B. (2004). *Hayali Cemaatler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Anttonen, P. (2005). *Tradition through Modernity*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Aron, R. (1992). *Sınıf Mücadelesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Aron, R. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. (K. Alemdar, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Aron, R. (2017). *Çağdaş Alman Sosyolojisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Arsan, E. (2013). Killing Me Softly with His Words: Censorship and Self-Censorship from the Perspective of Turkish Journalist. *Turkish Studies*, vol:4 no:13, 447-462.
- Arslan, A. (2004). Türk İktidar Seçkinleri. *Akademik Bakış Sayı:3 Hakemli E-Dergi*, 1-14.

- Arslan, A. (2005). Türkiye’de Medya-Toplum İlişkisi ve Medyanın Profesyonellik Etiği Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, ISSN:1694, 528(5).
- Arslan, A. (2007). *Elit Sosyolojisi*. Ankara: Phoenix.
- Arslan, A. (2008). Turkish Media Elites. *International Journal of Human Sciences*.
- Asner, B. (2010). The Ruling Class And Elites. *Social Stratification*.
- Aydeniz, H. (2012). Kamusal Entelektüel ve Medya. İstanbul: Doktora Tezi.
- Aydın, M. (2002). *Siyasetin Sosyolojisi*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Aydın Düzgüt, S., & Balta, E. (2017). *15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Türkiye Elitler Kutuplaşma Hususunda Kutuplaşınca*. İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi.
- B.Grusky, D. (2014). *Social Stratification Class, Race and Gender in Sociological Perspective*. Boulder: Westview Press.
- Bali, R. N. (2015). *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a Yeni Seçkinler Yeni Mekânlar Yeni Yaşamlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baysan, G. T. (2010). Dreyfus Davası. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 181-195.
- Belamy, R. (2016). The Paradox of the Democratic Prince: Machiavelli and the Neo-. *Columbia: Columbia University Press*.
- Benda, J. (2017). *Aydınların İhaneti*. Ankara: Doğu Batı.
- Benewick, R., & Green, P. (2005). *20.yüzyılın politik düşünürleri*. (A. Çimen, Çev.) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Benson, R. (2008). Journalism, Normative Theories. *International Encyclopedia of Communication, Oxford: Blackwell Publishers*.
- Biber, A., & Turancı, E. (2014). Toplumsal Şeytan Üçgeni: İktidar Hegomanya ve Propaganda. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 28-41.
- Bobbio, N. (1972). Geatano Mosca And the Theory of the Ruling Class.
- Bottomore, T. (1990). *Seçkinler ve Toplum*. Ankara: Gündoğan.

- Bulunmaz, B. (2012). Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları. *Dergipark*, 203-214.
- Burnham, J. (1943). The Machiavellians Defenders of Freedom.
- Burnham, J. (1943). The Modern Machiavellians. *New Essays* , Vol. 6 No:4.
- Burnham, J. (1985). *The Managerial Revolution: What is Happening in the World?* New York: The John Day Company.
- Cambridge-Dictionary. (2018, Mart 3). *Cambridge Dictionary*. 01 07, 2018 tarihinde <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english>, Son Erişim Tarihi: 02.09.2018.
- Chomsky, N. (2002). *Medya Gerçeği*. İstanbul : Everest Yayınları.
- Chomsky, N. (2011). *Entelektüellerin Sorumluluğu* . İstanbul: BGST Yayınları.
- Clement, W. (1975). *The Canadian Corporate Elite: An Analysis of Economic Power*. Toronto: McClelland and Stewart.
- Coşkun, İ. (2003). Moderliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme. *Dergipark*, 45-69.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Çağan, K. (2003). Entelektüel İmgesi Üzerine. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 161-170.
- Çam, E. (1981). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Güryay Matbaacılık.
- Çiğdem, A. (2006). *Aydınlanma Düşüncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- D.Smith, A. (2014). *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dahl, R. (1956). A Preface to Democratic Theory. *Univercity of Chicago Press*.
- Dahl, R. (1971). *Polyarchy Participation And Opposition*. (M. Aslan, Çev.) London: Yale University Press.
- Dahl, R. A. (1958). A Critique of the Ruling Elite Model. *The American Political Science Review*, 52(2), 463-469.
- Daver, B. (1965). Az Gelişmiş Ülkelerde Siyasi Elit. 517-535.

- Demir, Ö. (1995). Joseph A.Schumpeter: Hayatı Eserler ve Katkıları. *Dergi Park*, 155-172.
- Dirdala, L. D. (2017). Robert Dahl and the Road to Polyarchy Universitatea. *Universitatea "Mihail Kogalniceanu" Bülten:18*. 01 05, 2017 tarihinde www.umk.ro:
http://www.umk.ro/images/documente/publicatii/Buletin18/11_robert_dahl.pdf
- Duman, F. (2006). Akılcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Fransız Aydınlanması versus İskoç Aydınlanması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi Cilt:61 Sayı:1*, 117-151.
- Durdu, Z. (2009). Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (22)*, 37-50.
- Dursun, D.(-, -). *Bürokrasi Teorisi ve Yönetim*. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9616>, Son Erişim Tarihi: 23. 01. 2018
- Duverger, M. (1998). *Siyaset Sosyolojisi*. (Ş. Tekel, Çev.) İstanbul: Varlık yayınları.
- Elbaz, S., Netz-Zehngut, R., Selinger, G. A., & Magal, T. (2017). Self-Censorship of Narratives of Political Violence in the Media. *Self-Censorship in Contexts of Conflict: Theory and Research*, 119-1338.
- Erdoğan, İ., & Alemdar, K. (2005). *Öteki Kuram*. Ankara: Erk.
- Erdoğan, M. (1999). Milliyetçilik İdeolojisine Dair. *Liberal Düşünce Topluluğu Dergisi (15)*.
- Erol, P. Ö. (2016). Modernite Projesinin Kökenleri Dinamikleri ve Sonu. *Sosyoloji Dergisi*, 49-66.
- Evans, M. (1995). *Elitism Chapter:12*. (D. M. Stoker, Dü.) Hampshire: Macmillan.
- Eyerman, R. (2008). Intellectuals and Cultural Trauma . *European Journal of Social Theory*, 453-467.
- Frolov, İ. (1991). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- G.Schmidt, M. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. (M. Göktaş, Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve Ulusçuluk*. İstanbul: Hill Yayınevi.

- Genieys, W. (2017). *The New Custodians of the State: Programmatic Elites in French Society*. New York: Routledge.
- Giddens, A. (1999). *İleri Topluların Sınıf Yapısı: Marksist Yaklaşımın Eleştirisi*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Giddens, A. (2014). *Modernliğin Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Göle, N. (2002). *Melez Desenler*. İstanbul: Metis yayınları.
- Gürkan, N. (1998). *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- H.Hajnal, Z., & Trounstine, J. (2010). Who or What Governs? The Effects of Economics, Politics, Institutions, and Needs on Local Spending. *American Politic Research*, 1-34.
- Hallin, B. (1998). *Gazete Sahipleri, Editörler ve Gazeteciler Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hallin, D., & Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hartmann, M. (2018). Economic Elites. H. Best, & J. Higley içinde, *The Palgrave Handbook of Political Elites* (s. 399-414). London: Macmillan Publishers.
- Herman, E. S., & Chomsky, N. (2006). *Kitle Medyasının Ekonomi Politikası Rızanın İmalatı*. İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Higley, J. (2018). Patterns of Political Elites. H. Best & J. Higley içinde, *The Palgrave Handbook of Political Elites*. London: Macmilan Publisher Ltd. 155-159.
- Higley, J., & Burton, M. G. (1989). Democratic Transitions and Democratic Breakdowns The Elite Variable. *Pre-publication working papers of the Institute of Latin American Studies University of Texas at Austin* ISSN 0892-3507, 88-03.
- Higley, J., & Pakulski, J. (2012). Elite Theory Versus Marxism: The Twentieth Century's Verdict. *Historical Social Research* (37), 320-332.
- Hoffmann-Lange, U. (2018). Methods of Elite Identification. H. B. Higley içinde, *The Palgrave Handbook of Political Elites* (s. 79-92). London: Macmillan Publishers.

- Hoffmann-Lange, U. (2018). Theory-Based Typologies of Political Elites. H. B. Higley içinde, *The Palgrave Handbook of Political Elites*. London: Macmillan Publishers, 53-71.
- İnancık, H. (2013). *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetleriyle Özdeşleşme Süreci*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jensen, K. B. (2012). *A Handbook of Media and Communication Research: Qualitative and Quantitative Research*. Abington: Routledge.
- Jensen, K. B. (2012). The Social Origins and Uses of Media and Communication research. K. B. Jensen içinde, *A Handbook of Media and Communication Research: Qualitative and Quantitative Research*. Routledge: Abingdon. 351-370.
- Kapani, M. (2004). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karpat, K. H. (2011). *Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, R. (2008). *İktidar Yumağı, Medya-Sermaye-Devlet*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kışlalı, A. T. (2008). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge.
- Kukolev, I. V. (1997). The Formation of the Business Elite. *Russian Social Science Review*, vol. 38, no. 4, 62-82.
- L.Zetterberg, H. (2015). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü*. (M. Z. Doğan, Çev.) Ankara: Doğu- Batı Yayınları.
- Lipset, S. M. (1969). *Revolution and Counter Revolution*. London.
- López, M. (2013). Elite Theory. *Interdisciplinary Network for Studies of Social Inequality* DOI: 10.1177/20568460131112.
- Machiavelli, N. (1994). *Prens*. (N. Güvenç, Çev.) İstanbul: Anahtar Kitapevi.
- Marcoglou, E. (1980). Pareto and His Curcilation of Elites. 244-253.
- Mardin, Ş. (t.y.). Tanzimat ve Aydınlar. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. 1, 46-54.
- Marshall, A. J. (2007). *Vifredo Pareto Sociology*. Cornwall: Great Britain by MPG Books Ltd.

- Martinelli, C. (2009). Geatano Mosca's Political Theories: A Key to Interpret the Dynamics of the Power. *Italian Journal of Public Law*. (1).
- Marx, K., & Engels, F. (1976). *Komünist Parti Manifestosu*. Sol Yayınları.
- Mater, N., & diğerleri, v. (2016, Ekim 27). *Media Ownership Monitor Türkiye*. 07 03, 2018 tarihinde <http://turkey.mom-rsf.org>: <http://turkey.mom-rsf.org/tr/> adresinden alındı
- Mayerhöffer, E., & Pfetsch, B. (2018). Media Elites. H. Best, & J. Higley içinde, *The Palgrave Handbook of Political elites* (s. 417-437). London: Macmillan Publishers.
- Mayhew, B. H., & Schollaert, P. T. (1980). Social Morphology of Pareto's Economic Elite. *Oxford University Press*. 59(1), 25-43.
- McBride. (1980). *Many Voices, One World Communication and Society*. London: Unesco.
- McNair, B. (2009). Journalism and Democracy. K. Wahl-Jorgensen, & T. Hanitzsch içinde, *The handbook of Journalism Studies*. New York: Routledge. 237-249.
- McQuail, D. (1994). *Kitle İletişim Kuramı*. Eskişehir.
- Meriç, C. (1997). *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Michael Nau. (2013). Economic Elites, Investments, and Income Inequality. *Published by Oxford University Press on behalf of the University of North Carolina "Social Forces"* 92(2), 437-461.
- Mills, C. (2016). *Sosyolojik Tahayyül*. (Ö. Küçük, Çev.) İstanbul: Hil Yayınevi.
- Mills, C. (2017). *İktidar seçkinleri*. İstanbul: İnkilap Yayınevi.
- Mommsen. (1908). *A Letter Weber to Michels*
- Mora, N. (2008). Medya Toplum ve Haber Kaynağı Olarak Sembolik Seçkinler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5 (1).
- Mosca, G. (2005). *Siyaset Bilimim Temelleri*. (H. İlhan, Çev.) Ankara: Alter Yayıncılık.
- Mullen, A., & Klaehn, J. (2010). The Herman-Chomsky Propaganda Model: a Critical Approach to Analysing Mass Media Behaviour. *Sociolgy Compass* 4(44), 215-229.
- Mutz, D. (2007). How the Mass Media Divide Us. *Brookings Institution Press*, 223-248.

- New York Times*. www.nytimes.com: <https://www.nytimes.com/business/new-york-times-company-earnings>. Son Erişim Tarihi: 08.02.2018.
- Ortaylı, İ. (2014, 01 12). <http://www.milliyet.com.tr/dreyfus-olayi/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/12.01.2014/1820648>, Son Erişim Tarihi: 01.09. 2018.
- Özkiraz, A. (2003). *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Öztürk, A. (2012). Schumpeter, Sartori ve Dahl özelinde Demokratik Elit Teorileri Perspektifi Üzerine Düşünceler. *Düşünen SİYaset Sayı:28*.
- Pakulski, J. (2012). The Weberian Foundations of Modern Elite Theory and Democratic Elitism. *Historical Social Research*, 32, 38-56.
- Papathanassopoulos, S. (2007). The Mediteranean/Polarized Pluralist Media Model Countries. *European Media Governance: National and Regional Dimensions*, 191-200.
- Pareto, V. (1924). *Traité de Sociologie Générale*.
- Pareto, V. (2015). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü*. Ankara: Doğu Batı.
- Pazarcı, N. G. (2005). Türkiye'de Gazetecilerin "Gözlükleri"/ Medyanın Dönüşmeyen Kodları. S. Alankuş içinde, *Medya ve Toplum*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları. 153-155.
- Plato. (1987). *Republic*. (D.Lee, Çev.) London: Penguin.
- Ransome, P. (2010). *Antonio Gramsci*. Ankara: Dipnot.
- Requejo, F. (1991). Elitist Democracy or Liberal Democracy Schumpeter Revisited. *Working Paper n.42 Universtat Pompeu Fabra*.
- Ritzer, G. (2011). *Klasik Sosyoloji Kuramları*. (H. Hülür, Çev.) Ankara: De Ki Yayınları.
- Ritzer, G. (2014). *Klasik Sosyoloji Kuramları*. Ankara: De Ki Yayınları.
- Ritzer, G. (2014). *Sosyoloji Kuramları*. (H. Hülür, Çev.) Ankara: De-Ki Yayınları.
- Roskin, M., L.Cord, R., AMedeiros, J., & S.Jones, W. (1997). *Political Science*. New Jersey: Prentice Hall.
- Said, E. (2017). *Entelektüel*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Sartori, G. (1987). *The Theory of Democracy Revisited: Part one*. Chatham: Chatham Publishers.
- Sartre, J. P. (2016). *Aydınlar Üzerine*. İstanbul: Can yayınları.
- Sassoon, A. S. (2012). Hegemonya, Mevzi Savaşı ve Politik Müdahale. A. S. Sassoon içinde, *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları. 97-120.
- Schmitter, P. C. (2018). Democratization: The Role of Elites. H. Best, & J. Higley içinde, *The Palgrave Handbook of Political Elites* (s. 593-610). London: Macmillan Publishers Ltd.
- Schumpeter, J. (1984). *Capitalism, Socialism and Democracy*. Barcelona: Harper and Brothers.
- Sesli, M., & Demir, Ş. (2010). Türk Siyasi Elitlerin Toplumsal Kökeni. *Akademik Bakış Dergisi*, 21.
- Siebert, F. S. (1976). *Four Theories of the Press*. Urbana: Universty of Dllinoi Press.
- Sözeri, C. (2015). *Türkiye'de Medya-İktidar İlişkileri Sorunlar ve Öneriler*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü.
- Summers, J. (2015, 04 10). *C. Wright Mills Lecture by John Summers at Columbia University*. tarihinde www.youtube.com: <https://www.youtube.com/watch>, Son Erişim Tarih: 11. 03. 2017.
- Şen, Y. (2004). *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*. Ankara: Yargı Basım Yayım.
- Taşdemir, E. (2005). 1980 Sonrası Türk Basını, Türk Siyasi Hayatı ve Basın-Siyaset İlişkisi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 03(04), 173-180.
- Topuz, H. (2003). *2. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Touraine, A. (2002). *Modernliğin Eleştirisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turhan, M. (1991). *Siyasal Elitler*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Türköne, M. (2005). *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Uzun, R. (2014). Medya-Siyaset İlişkileri: Türkiye'de Savunucu Gazetecilik. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi - Sayı 39*, 129-147.

- V.Femia, J. (2013). Pareto Machiavelli and The Critique of Ideal Political Theory. *Revue europeenne des sciences sociales*, 133-148.
- Vergin, N. (2004). *Siyasetin Sosyolojisi*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- W.Krouse, R. (1982). Polyarchy and Participation: The Changing Democratic Theory of Robert Dahl. *Palgrave Macmillan Journals, Polity*, 14(3), 441-463.
- Wagner, P. (2005). *Modernliğin Sosyolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com/TDK.GTS>. Son Erişim Tarihte:08.07.2107.
- Yanatma, S. (2017). *Reuters Institute Digital News Report 2017 Turkey Supplementary Report*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism with the support of Google and the Digital News Initiative.
- Yaşar, G. A. (2011). Ortaçağdan Günümüze "Modernite". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (7), 10-26.
- Yeke, Y. K. (2007). *Machiavelli ve Siyasal Etik*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Yurdigül, Y., & Yüksel, H. (2013). TV Haberciliğinde Editoryal Bağımsızlık Sorunu: Türkiye Televizyon Haberciliğinde Editoryal Bağımsızlık sorununa İlişkin Alan Araştırması. *Journal of Selcuk Communication*, 140-151.
- Yücedağ, İ. (2010). Nilüfer Gölü'nde Batı-Dışı Modernliği Anlamak. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, (33), 69-82.
- Zucker, S., & Harris, B. (2018, 02 12). *Sanat ve Sosyal Bilimler Reform ve Karşı Reform*. Khan Academy: <https://tr.khanacademy.org/humanities/renaissance-reformation/protestant-reformation>, Son Erişim Tarihi: 18.09.2018.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Keskin Recep Kutluay
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 23.01.1991
Telefon : 0 (507) 023 56 06
E-mail : recepkutluaykeskin@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi / Gazetecilik Anabilim Dalı
Lisans	Selçuk Üniversitesi / Gazetecilik Anabilim Dalı
Lise	Selçuklu Atatürk Lisesi

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017-	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

“The Role Of Social Media In Modern Age That Was Planned In Globalist Strategy”

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

